

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDU'L KERİM EL- KERMİ
EBÛ SELMÂ' NİN
HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ŞİİRLERİNİN
İNCELENMESİ

Asiye Merve TÜRKER BARHAM
2501120021

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Abdullah KIZILCIK

İSTANBUL – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı

: ASİYE MERVE TÜRKER
BARHAM

Numarası : 2501120021

Anabilim Dalı /

Anasanat Dalı / Programı

: DOĞU DİLLERİ VE
EDEBİYATLARI / ARAP DİLİ VE
EDEBİYATI

Danışmanı : PROF. DR. ABDULLAH KIZILCIK

Tez Savunma Tarihi

: 31.07.2019

Saati

: 10:30

Tez Başlığı

: " Abdu'l Kerim El-Kermi Ebû Selmâ'nın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Şiirlerinin İncelenmesi "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ABDULLAH KIZILCIK		Kabul
2- DOÇ. DR. ÖMER İŞHAÇOĞLU		Kabul
3- DR. ÖGR. ÜYESİ YILMAZ ÖZDEMİR		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ALİ BULUT		
2- DOÇ. DR. İBRAHİM ŞABAN		

ÖZ

ABDU'L KERİM EL- KERMÎ EBÛ SELMÂ' NIN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ

ASİYE MERVE TÜRKER BARHAM

Bu çalışmada, özgün tarzıyla Filistin şiirinin modernleşmesine büyük katkı sunan ve 1948 yılında İsrail Devletinin kurulmasıyla vatanlarından tehcir edilen Filistinlilerden biri olan Filistinli halk şairi Abdu'l Kerîm el-Kermî- Ebû Selmâ'nın hayatı, edebi kişiliği ve şiirleri ana hatlarıyla incelenmiştir. Halkının ıstırabını ve geri dönüş ümidini şiirlerinde etkili bir biçimde işleyen ve Filistin'e tekrar dönemeyen sürgün şair, 1948 yılında yeni bir tür olarak karşımıza çıkan vatana dönüş edebiyatının öncüsü olarak kabul edilmektedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde modern Arap şiirini ve modern Filistin şiirini ardından vatana dönüş edebiyatını ana hatlarıyla ele aldık. İkinci bölümde, edebiyat dünyasında Ebû Selmâ lakabıyla tanınan şairin hayatını, edebi kişiliğini, şiirlerinin temel niteliklerini ve edebi özelliklerini inceledik. Üçüncü bölümde ise, Ebû Selmâ'nın yazdığı şiir türlerini inceledik ve şiir örneklerine yer verdik.

Bu tezde başta Arapça olmak üzere İngilizce ve Türkçe kaynaklar kullandık. Çalışmamızı hazırlarken, ülkemizdeki kaynakların yetersiz kaldığı noktada Filistin'deki kütüphanelerden istifade ettik ve derlediğimiz verileri bir düzen içerisinde sunmaya gayret ettik. Bu çalışma ile, şair Ebû Selmâ'yı ve öncüsü olduğu vatana dönüş edebiyatını Türk araştırmacılara tanıtmayı hedefledik.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Edebiyatı, Modern Filistin Şiiri, Vatana Dönüş Edebiyatı, Göç Edebiyatı, Ebû Selmâ, Nekbe, Geri Dönüş Ümidi, Sürgün.

ABSTRACT

THE LIFE AND LITERARY PERSONALITY OF ABD AL- KARIM AL- KARMI – ABU SALMA AND EXAMINATION OF HIS WORKS

ASIYE MERVE TURKER BARHAM

In this study, we examined generally the life and literary personality of the Palestinian poet Abd al- Karim al- Karmi and his works who made great contributions to the modern Arabic literature with his unique style poetry and one of the Palestinians who had been expatriated from their own homeland after establishment of Israel state in 1948. The exile poet, who effectively worked his people's anguish and hope of return to homeland in his poems yet could not return to Palestine after the Nakbah, is accepted as one of the pioneers of return to homeland literature which appeared in 1948 as a new genre.

In the first section of our study, we dealt with modern Arabic poetry, modern Palestinian poetry and return to homeland literature with their outlines. In the second section we examined life, literary personality, and essential features and literary qualities of poems of the poet who is known as Abu Salma in the world of literature. In the third section, we examined the genres of poems written by Abu Salma and we gave place to examples of his poems.

In this thesis, we used the sources particularly in Arabic, English and Turkish. While preparing this work, we made use of the libraries in Palestine due to the lack of sufficient sources in our country and tried to serve all of the datas we obtained in an order. With this study, we also aimed to introduce his return to homeland literature of which he is the pioneering personality to Turkish researchers.

Key Words: Modern Arabic Literature, Modern Palestinian Poetry, Return to Homeland Literature, Immigration Literature, The Hope of Return, Nakbah, Abu Salma, Exile.

ÖNSÖZ

Ayrıcalıklı jeopolitik konuma sahip olan, üç semavi dinin nezdinde kutsiyet arz eden ve tarih öncesi devirlerden günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Filistin, XX. yüzyılda etkileri günümüzde dahi devam eden zorlu bir sürece girmiştir. 1922 yılının haziran ayında, İngilizler tarafından Osmanlı Devleti'nin Filistin' deki hakimiyetine son verilip bir İngiliz manda hükümeti kurulmuş, böylece İsrail-Arap çatışmasının temelleri atılmıştır. Bu tarihten itibaren birçok acı olaya şahit olan Filistin halkı, 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasıyla anayurtlarından göç etmeye zorlanmışlardır.

Bu sıkıntılı dönemde edebiyatçılar, hürriyeti için direnen halkla birlikte saf tutmuş ve şiiirleriyle bu haklı mücadeleye destek olmuşlardır. Filistin direnişini geniş kitlelere duyurmayı gaye edinen şairler, halka geri dönüş ümidini aşlamışlar ve şiiirleriyle bu ümidi her daim diri tutmuşlardır. Bu ümit zamanla edebiyatta kendine yer edinerek, edebiyatın bir alt türü olan “vatana dönüş edebiyatını” meydana getirmiştir.

Bu çalışmamızda, vatana dönüş edebiyatının öncü ismi Filistinli halk şairi Ebû Selmâ'nın hayatını, edebi kişiliğini ve şiiirlerini incelemeye çalıştık. Ülkemizde çok iyi tanınan Filistinli şairler Ğassan Kenefânî ve Mahmûd Derviş, Ebû Selmâ'nın başlattığı akımın temsilcileri olmalarına rağmen, Ebû Selmâ onlar gibi ülkemizde tanınmamaktadır ve hakkında herhangi bir Türkçe kaynak ve akademik çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple, Türk araştırmacılara Ebû Selmâ'yı tanıtmak adına bu çalışmayı hazırlamaya karar verdik.

Tezimiz bir giriş ve üç bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde, Filistin'in genel ve siyasi tarihini ana hatlarıyla anlatmaya çalıştık.

Birinci bölümde, Arap şiiirinde modernleşme hareketleri, modern Filistin şiiiri ve vatana dönüş edebiyatı konularına yer verdik.

İkinci bölümde, Ebû Selmâ lakabıyla meşhur olan halk şairi Abdu'l - Kerîm el- Kermî'nin hayatını, siyasi faaliyetlerini, edebi kişiliğini, şiiirlerinin niteliklerini ve edebi özelliklerini etraflıca inceledik.

Üçüncü bölümde, şairin şiirlerinden bir kısmını, yazıldığı türe uygun başlıklar altında ele alarak inceledik. Ayrıca Ebû Selma'nın portresini, tezimizin genelinde adı geçen, Ebû Selma'nın belli dönemlerde yaşadığı ve bu sebeple önemli olduğunu düşündüğümüz bazı mekanların resimlerini de tezimize ekledik.

Bu tez çalışmasının her safhasında engin tecrübesiyle beni yönlendiren danışmanım sayın Prof. Dr. Abdullah KIZILCIK'a, tezime sunduğu kıymetli katkılarından dolayı Mahmut ŞAN' a, tezimi hazırlayabilmem için bana çalışma ortamı sağlayan annem Ayşe TÜRKER'e, maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen eşim Huzeyfe BARHAM'a, ders çalışırken kendilerine ayıracağım vakitten tasarruf etmek durumunda kaldığım çocuklarım Esmâ Nur ve Yahya BARHAM'a teşekkürü bir borç bilirim.

Asiye Merve TÜRKER BARHAM

İstanbul- 2019

ÖZ	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
RESİMLER LİSTESİ	IX
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAP ŞİİRİNDE MODERNLEŞME HAREKETLERİ

1.1. MODERN ARAP ŞİİRİ	6
1.2. MODERN FİLİSTİN ŞİİRİ VE GELİŞİM AŞAMALARI	9
1.3. VATANA DÖNÜŞ EDEBİYATININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	15

İKİNCİ BÖLÜM

ABDU'L KERİM EL-KERMÎ (EBÛ SELMÂ)'NIN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1. DOĞUM YERİ VE TARİHİ	19
2.2. NİSBESİ, LAKABI, AİLESİ VE YETİŞTİĞİ ÇEVRE	19
2.3. EĞİTİM HAYATI	21
2.3.1. Suriye'de Eğitimde Geçen Yılları	21
2.3.2. Filistin'e Eğitim İçin Geri Dönüş	24
2.4. EVLİLİĞİ	27
2.5. NEKBE'DEN ÖNCEKİ DÖNEM	28
2.6. NEKBE' DEN SONRAKİ DÖNEM	29
2.7. YOLCULUKLARI VE SİYASİ FAALİYETLERİ	30
2.8. SON YILLARI VE VEFATI	32
2.9. EBÛ SELMÂ' NIN EDEBÎ KİŞİLİĞİ	32
2.9.1. Nekbe' den Önceki Şiirleri	39

2.9.2. Nekbe'den Sonraki Şiirleri.....	49
2.10. EBÛ SELMÂ' NİN ŞİİRLERİNİN NİTELİĞİ VE EDEBİ ÖZELİĞİ.....	56
2.10.1. İsyân ve Devrim	57
2.10.2. Adanmışlık	59
2.10.3. Toprağa Bağlılık.....	66
2.10.4. Geri Dönüş Ümidi	69
2.11. EBÛ SELMÂ'NİN FİLİSTİNLİ VE ARAP ŞAİRLER ARASINDAKİ KONUMU VE ŞÖHRETİ.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EBÛ SELMÂ' NİN YAZDIĞI ŞİİR TÜRLERİNİN İNCELENMESİ

3.1. FİLİSTİN İLE İLGİLİ ŞİİRLERİ.....	71
3.2. ARAP DÜNYASI İLE İLGİLİ ŞİİRLERİ	76
3.3. ÖZGÜRLÜK TEMALİ ŞİİRLERİ.....	78
3.4. GAZEL TARZINDAKİ ŞİİRLERİ.....	80
3.5. MERSİYE TARZINDAKİ ŞİİRLERİ	81
3.6. GURBET VE ÖZLEM TEMALİ ŞİİRLERİ.....	84
3.7. SOSYAL TEMALİ ŞİİRLERİ	89
3.8. ÇOCUKLAR İÇİN YAZDIĞI ŞİİRLERİ	91
SONUÇ.....	94

Resimler listesi

Resim 1: Ebu Selmâ	100
Resim 2: Moskova- Ebu Selma, Mahmut Derviş ve Hana Nakara.	101
Resim 3: Tulkarim – Şehir Merkezi.	102
Resim 4: Tulkarim - Osmanlı Döneminden Kalmış Olan Bir Yapı.	102
Resim 5: Tulkarim- İstanbul - Hicaz Demir Yolu Tüneli.	103
Resim 6: Şam- Anber Mektebi.....	104
Resim 7: Kudüs- Ömeriyye Medresesi	104
Resim 8: Kudüs – Mükkebir Dağı’na İnşa Edilen İngiliz Yahudi Delegenin Sarayı. (Günümüzde B.M. binası olarak kullanılmaktadır.)	105
Resim 9: Mükkebbir Dağı’ndan bir görünüm.	106
Resim 10: Mükkebbir Dağı’nın panoramik görünümü.	106
Resim 11: Nablus - İstanbul- Hicaz Demiryolu Mesudiye İstasyonu.	107
Resim 12: Nablus - Mesudiye İstasyonu’ nun Tabelası.	107
Resim 13: Hayfa – Şehir merkezi.	108
Resim 14: Akkâ – Tarihi Akkâ Limanı	108

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu tezde aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

'= ء h = خ ' = ع z = ذ ، ظ

ğ = غ s = ث d = ض t = ط

' = ع k = ق â = ا û = و

î = ي

1. Şemsî ve kamerî harfler okundukları gibi gösterilmiştir: el-Kermî, er-Reyhânî vb.
2. Nisbet yâ'sı 'î' şeklinde gösterilmiştir: el- Beytcelî vb.
3. Kelime sonlarındaki med harflerinden sonra gelen harf-i tariflerde, okunuşlar esas alınmıştır: Fi'ş-Şems vb.
4. Kelime sonlarındaki kapalı ı'ler vakıf halinde 'a' veya 'e'olarak, izafet halinde ise okunduğu gibi gösterilmiştir: Âsârihi'l-Edebiyye, Hattâ Seneti 1950.
5. Terkip halindeki isimler yazılırken kesme işareti (') kullanılmıştır: Abdu'l Kerîm v.b.
6. Arapça tamlamaların sonundaki îrab alameti gösterilmiştir: el-İtticâhâtı'l-Edebiyye vb.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğumu
Der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
Haz.	: Hazırlayan
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
t.y.	: Tarih yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Tüccar ve hacı kabilelerinin uğrak noktası, Osmanlı sultanı II. Abdülhamid Han'ın yaptırdığı ve Hicaz ile İstanbul'u birbirine bağlayan Hicaz demiryolunun güzergahı üzerinde yer alan Filistin, oldukça stratejik bir konuma sahiptir. İslami literatürde ilk kible, üçüncü en kutsal şehir ve Hz. Muhammed'in gökyüzüne yükseldiği yer olan Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu Kudüs'ü sınırları içinde bulunduran Filistin, Miraç hadisesiyle yer yüzü ile gök yüzü arasında da bir köprü vazifesi görmüştür. Müslümanların yanı sıra Hristiyanlar ile Yahudiler için de kutsiyet arz etmesi sebebiyle Filistin, din eksenli çıkar çatışmalarının odak noktası olmuştur.

XII. yüzyılda kavimler göçü sırasında deniz yoluyla buraya gelen Filistler'den adını alan ve Filistin denen topraklar esas itibariyle, Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria Nehri arasında kalan topraklardır. Şeria Nehrinin döküldüğü Ölüdeniz de (Lut Gölü) Filistin'in doğu sınırına dahildir. Bu sınırlar içinde coğrafi bakımdan Filistin toprakları, Akdeniz kıyı şeridi, kuzeyden güneye doğru uzanan dağ silsilesinin bulunduğu ortadaki yayla bölümü ve en doğuda da Şeria vadisi olmak üzere üç parçaya ayrılır. Bu üç parçalı coğrafi ayırım hemen hemen bütün kaynaklarca benimsenmiştir. Dağlık kesim veya yüksek yaylalar kesimi şeklinde ifade edilen bölge, kuzeyden güneye doğru sırayla şu dört kısma ayrılır: Safed ve Nazareth (Nâsıra) şehirleri ile Tabor Dağının bulunduğu “*Galilee (Celîle) Bölgesi*”; Nablus şehri ve batıda Cermel Dağına kadar uzanan “*Samaria (Sâmiriye) Bölgesi*”; Şeria Nehrinin Ölüdeniz'e döküldüğü yerden başlayıp Kudüs, Beytlehem (Beytülahm) ve Hebron (Halîlürrahman) şehirlerinin içinde bulunduğu “*Judea (Yahudiye) Bölgesi*”; ve en güneyde Beersheba (Bi'rüsseb') şehrinin bulunduğu “*Necef Çölü*”.¹

Kenan diyarı olarak da anılan Filistin'in ilk sakinlerinin, Arapların atası olduğu söylenen Amâlîka kavmi olduğuna işaret edilmektedir.² Tarih boyunca Filistin; Filistlerin, İsrail oğullarının, Pers İmparatorluğu'nun, Büyük İskender'in, Helenistik krallıkların, Romalılar'ın ve Sâsânîler'in istilasına uğramıştır.³ Coğrafi özellikleri ve

¹ M. Lütfullah KARAMAN, Filistin, **DİA**, İstanbul, 1996, C. XII, s. 89.

² Erdem SARGON, Amalika, **DİA**, İstanbul, C. II., s. 556 – 558.

³ KARAMAN, Filistin., **DİA**, s. 90.

Afrika ve Asya'nın ortasında jeopolitik açıdan muhteşem bir konuma sahip olması sebebiyle, Filistin'in işgal ve istila tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır.

Hız. Ömer'in hilafeti döneminde çevre şehirler fethedilip Kudüs'ün kuşatılmasının ardından, halk haraç ve cizye ödemeyi kabul ederek teslim olmuştur. Kudüs'ün barış yoluyla fethedilip, Askalân'ın da alınmasıyla Filistin bütünüyle Müslümanların himayesi altına girmiş oldu. Bu dönemden sonra Filistin sırasıyla; Emevilerin, Abbasîlerin, Tolunoğullarının, İhşidîlerin, Fâtımîlerin, Selçukluların, Eyyûbîlerin ve Memlûklerin hakimiyeti altına girmiş olup, 1516 yılında yapılan Mercidâbık Savaşı'yla Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı idaresi altına alınmıştır. "Osmanlı döneminde Arz-ı Filistin denilen bölge idari bakımdan Şam eyaletine bağlı, Kudüs, Gazze, Nablus ve Safed sancaklarına ayrıldı."⁴

Filistin'in günümüzdeki demografik yapısı incelendiğinde nüfusun büyük çoğunluğunu Müslüman Arapların oluşturduğu, Yahudilerle Hristiyanların ise nüfus içerisinde küçük bir azınlık olarak kaldığı görülmektedir. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki yenilikler ve demokratikleşme girişimleri ile birçok imtiyaz elde eden azınlıklar, Filistin'de ekseriyetle şehirli kesimi oluşturmakta ve bu imtiyazlar kapsamında Ortadoğu'ya kurumsal olarak giren Avrupalıların bünyesinde ticaret yapmaktaydılar. Aynı yüzyılda Filistin'de ortaya çıkan Hristiyan cemaatleri kiliseler, okullar ve cemiyetler kurma konusunda çok fazla imtiyaz elde etmişlerdir. Yine bu dönemde, dünyada farklı bölgelerde yaşayan şehirli Yahudiler tarafından bir ideoloji olarak ortaya atılan ve Yahudilerin arz-ı mev'ûda (vaat edilmiş topraklar-Filistin) dönmelerinin gerekliliğini savunan Siyonizm akımı doğmuştur.⁵

XIX. yüzyılın ortalarında Arap milliyetçi hareketi ile Yahudi milliyetçi hareketi, tarih sahnesinde eş zamanlı olarak boy göstermiştir. 1880'lerin ortalarında Siyonistlerin Filistin'e ilk ayak basışıyla, bu iki hareket ilk defa karşı karşıya gelmiştir. Theodor Herzl'in öncülüğünde başlayan Siyonist hareket Osmanlı döneminde 1882-1903 yılları arasında ilk "**Aliyah**"ı (Filistin'e Yahudi göçü), 1905-1914 yılları arasında ise ikinci Aliyah'ı gerçekleştirdi ve gelenler Hayfa ve Gazze arasındaki kıyı şeridine

⁴ a.e., s. 92.

⁵ Ayrıntılı bilgi için: M. Lütfullah Karaman, Siyonizm, **D.İ.A.**, İstanbul, 2009, C.37, s. 329-335.

yerleştiler. Filistin’deki Yahudi göçüne engel olamayan Osmanlı hükümetini eleştiren, göçlere engel olmak için her yolu deneyen Suriye ve Lübnan kaynaklı Arap milliyetçiliği hareketi bu dönemde doğmuştur. Bu dönemde Filistin toprakları Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçasıydı ve ilk Yahudi yerleşimcilerin başarılı veya başarısız olması, büyük çapta İstanbul’un politikalarına bağlıydı. Filistin’deki Yahudi yerleşim faaliyetlerinin başlangıcından itibaren, Osmanlı hanedanının son güçlü padişahı olan ve 1875 -1908 yılları arasında iktidarda kalan II. Abdülhamid Siyonizm’e karşı olumsuz bir tavır takındı. Abdülhamid Han kendisine Filistin’den toprak satın almayı teklif eden Siyonistlerin isteğini reddedip, toprak satın almalarını yasaklamak ve Kudüs’ü ziyaret edecek kimselere vize zorunluluğu getirmek gibi birtakım önlemler aldı. Siyonizmin Avrupa’nın Ortadoğu’daki Osmanlı hakimiyetini sarsma emeline hizmet edecek yeni bir araç olmasından korkan İttihat ve Terakki hükümeti, 1908’de iktidara geldiklerinde Abdulhamid Han’ın Filistin ile ilgili politikasını devam ettirmek istediler. Ancak Osmanlı hükümdarlığının son dönemi, politik istikrarsızlık ve merkezi hükümetin Filistin’deki birçok Osmanlı sancağına emirlerini uygulatmadaki yetersizliği ile dikkat çekmekteydi. Oluşum aşamasındaki Siyonist hareketin liderleri rüşvetle veya başka ikna yollarıyla, Osmanlı hükümetinin Filistin’deki Yahudi yerleşimine kati surette karşı çıkmasını engellemeyi başardı. Böylece, Sultan II. Abdülhamid’in resmi politikasına rağmen, Osmanlı’nın son döneminde Yahudi devletinin temelleri atılmış oldu.”⁶

Avrupa’nın bölgeye müdahil olmasıyla Arap-Yahudi çatışması daha da artmış olup, Avrupalılar azınlıklar üzerinden nüfuz bölgesi oluşturmak suretiyle Filistin’i daha kolay parçalanabilir hale getirmişlerdir. İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı’nın akabinde Osmanlı’daki farklı milletleri kışkırtarak onların otoriteye baş kaldırmalarını sağlarken, İngilizler de Arap topraklarını özgürlüğe kavuşturma vaadiyle kandırdıkları şerif Hüseyin’in, halkı isyana teşvik etmesini sağladılar.⁷

1917 yılında İngiliz Dışışleri Bakanı Arthur Balfour, Siyonist derneklere ithafen Lord Rothschild’a yazdığı mektubunda Filistin’de Yahudi devleti kurulmasında

⁶ İlan Pappé, **Arab-İsraeli Conflict 1947-1951**, I.B. Tauris Publishers, London, 1992, s. 1-2.

⁷ Albert Haurani, **Arap Halkları Tarihi**, yay. haz. Tanıl Bora, çev. Yavuz Alogan, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s. 372, 373.

sakınca görmediğini ifade ederek bu devletin kurulması için elinden geleni yapacağını taahhüt etmiş ve bu mektup kayıtlara **Balfour Deklarasyonu**⁸ olarak geçmiştir. Mareşal Allenby'nin Filistin'i işgal etmesiyle, İngiltere 1920'de Filistin'de bir manda yönetimi kurmuş, ardından Şeria Nehrinin doğusunu Filistin'den ayırarak bugünkü Ürdün'ü meydana getirmiştir. Bu dönemde de devam eden Yahudi göçü, Avrupa'daki anti-semitizmin etkisiyle ciddi bir ivme kazanmıştır.

20 Nisan 1936'da her şehir ve köyde bulunan milli komiteler; hükümetin Yahudi göçünü durdurması, Araplara ait toprakların Yahudilere verilmemesi, millet meclisi tarafından denetlenen ulusal bir hükümetin kurulması için grev çağrısı yaptı ve bu grev Filistin'in geneline yayıldı. Sivil itaatsizlik ile başlayan bu grev daha sonra büyük çaplı bir ayaklanmaya dönüşmüş ve Filistin halkının ciddi kayıplar vermesine sebep olmuştur.⁹

1947 yılına gelindiğinde Filistin'de devam eden Arap-Yahudi çatışması şiddetini artırırken, bu duruma bir son vermek üzere Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bir toplantı düzenledi ve bu toplantıdan, Filistin'i Araplar ve Yahudiler arasında taksim etme kararı çıktı.¹⁰ Yahudilere önemli avantajlar sağlayan ve Filistin topraklarının büyük kısmını ele geçirmelerine resmen izin veren bu planı Araplar kabul etmeyerek direniş faaliyetlerini arttırdılar. İngilizler, tarafları uzlaştıracak yeni bir formül arayışına girmedikleri gibi manda yönetiminin 15 Mayıs 1948'den sonra sona ereceğini açıkladılar. Taksim kararını benimseyen Yahudiler ise derhal kendilerine ayrılan bölgeleri fiilen işgale başladılar. Buralarda yaşayan Arapları ya öldürdüler ya da tedhiş yoluyla göçe zorladılar. Nihayet İngiliz manda idaresinin sona ereceği 14-15 Mayıs gece yarısından birkaç saat önce Tel Aviv'de İsrail Devletinin kurulduğunu ilan ettiler.

Daha önce bağımsızlık kararından haberdar edilmiş bulunan A.B.D. Başkanı Truman tam on bir dakika sonra, Sovyetler Birliği de ertesi gün bu yeni devleti tanıdıklarını açıkladılar.¹¹ Filistinliler, İsrail'in kurulduğu 15 Mayıs'ı büyük felaket

⁸ Balfour Deklarasyonu'nun tam metni için bkz.: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp

⁹ Ebû Selmâ Abdu'l Kerîm el-Kermî, **Kifâhu Arabî Filistîn**, y.y., t.y., Filistin, s. 45, 46, 47, 48.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ayşe TEKDAL FİLDİŞ, **Birleşmiş Milletler'in Taksim Kararı ve İsrail Devleti'nin Yaratılışı**, Tarakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2012, C.14, S.1, s., 343.

¹¹ Karaman, Filistin, s. 96.

anlamına gelen “**Nekbe**” olarak adlandırdılar. Bu tarihten sonra baskı ve zulme dayanamayan Filistinliler, başta Lübnan, Suriye ve Ürdün olmak üzere başka ülkelere göç etmişlerdir.

İsrail Devletinin kurulmasının ardından Filistinliler hem ülke içinde hem de dışında bir takım siyasi faaliyetlere giriştiler. Nitekim, 1958 yılında Yaser Arafat tarafından el-Fetih kurulmuş olup, onu 1964’te Filistin’de düzenlenen büyük bir kongreyle Filistin Kurtuluş Örgütü’nün kuruluşu takip etmiştir. 1967 yılında İsrail, tarihte “Altı Gün Savaşları” olarak bilinen savaşı başlattı ve altı günde Mısır’dan Sinâ’yı, Filistin’den Gazze Şeridi’ni, Ürdün’den Batı Şeria’yı ve Doğu Kudüs’ü ve Suriye’den de Golan Tepeleri’ni alarak buraları kendi sınırlarına dahil etmiş oldu.

17 Eylül 1978 tarihinde İsrail ile Mısır arasında **Camp David** antlaşması imzalandı. Bu tarihe kadar işgalci statüsünde olan İsrail, artık bir Arap ülkesi tarafından devlet olarak tanınmış oldu ve bu hamlesiyle Mısır, Araplardan çok büyük bir tepki aldı. Bu tarihten itibaren, Filistin self-determinasyon hakkı (kendi kaderini tayin) ve diğer hakları için bir müzakere masasına oturmaya çalışsa da müzakereler neticesiz kaldı. Ayrıca, 16 Eylül 1982’de Lübnan’da bulunan Sabra ve Şatilla Filistin mülteci kamplarına yapılan saldırı, Ortadoğu’da bir kaos daha meydana getirdi. Peş peşe gelen hezimetlerin neticesinde, 1987 yılında Filistin’de bir sivil itaatsizlik eylemi başlatıldı. Kayıtlara “**Birinci İntifada**” olarak geçen bu eylemde halk, İsrail’in ağır silahlarına sadece taş atarak cevap verebilmekteydi. 13 Eylül 1993 tarihinde Norveç’in başkenti Oslo’da İsrail ile Filistin arasında **Oslo Anlaşması** imzalandı. Bu anlaşmaya göre, İsrail Filistin’in bazı bölgelerinden çekildi ve FKÖ ile İsrail karşılıklı olarak birbirlerini tanıdıklarını deklare eden bir anlaşma imzalayarak bu intifadaya son verdiler.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAP ŞİİRİNDE MODERNLEŞME HAREKETLERİ

1.1. Modern Arap Şiiri

Avrupalılar tarafından İslam inancına ve tarihine duyulan ilginin artmasıyla Avrupa'nın önde gelen üniversitelerinde Arapça eğitimi verilmeye ve kütüphaneler için Arapça elyazması eserler toplanmaya başlanmıştır. Bu dönemde doğan Oryantalizm (Şarkiyatçılık) akımı ile birlikte *Binbir Gece Masalları*'nın Batı dillerine tercüme edilmesi Doğunun bir ilham kaynağı olduğunu göstermektedir. Goethe, Sir Walter Scott gibi büyük Avrupalı yazarların eserleri incelendiğinde bu durumun yansımaları görülmektedir. Edebiyatın yanı sıra resimde de oryantalist bir üslup takip edilerek Doğu toplumu, haremdeki güzel cariyeler, Arap süvariler, ihtişamlı hayatlar, görkemli saraylar gibi öğelerle sembolize edilmiştir. Öte yandan XVIII. yüzyılda Arapların Batı kültürüne ve modernizmine duyduğu merak, seyahat ve ticaretin etkisiyle artmış ve XIX. yüzyılda edebiyatta ve sosyal alanda kendisini göstermeye başlamıştır.¹²

Geleneksel İslami eğitim XVIII. yüzyılda Arap dünyasını domine etmekteydi. el-Ezher Üniversitesi'ne sahip olması sebebiyle dünyanın birçok yerindeki Müslümanların eğitim almak için tercih ettiği Mısır, bu dönemde dini bir merkez konumuna erişmiştir ve bu sebeple yeni arayışlar içerisine girmeyerek dış dünyaya kapalı kalmıştır. Mısır'ın aksine, bu dönemde Suriye'de ciddi bir değişim ve dışa açılım olduğu ve bu açılımların daha sonra Lübnan'a uzandığı görülmüştür. Bu değişimde Hristiyan Arapların üstlendiği önemli rolü Salma Khadra Jayyusi, *Trends And Movements in Modern Arabic Poetry* adlı çalışmasında şöyle açıklamaktadır:

“Halep'teki Hristiyanlar, o dönemde Arapçayı en iyi bilen kişiler olan İslam alimlerinden ders alarak Arap Dili ve Belâgatı alanında ustalaşmışlardır. Arap edebiyatının fesahatini Lübnan'a taşıyanlardan bazıları muntazam bir biçimde ve şevkle şiir ve nesir yazdılar. Edebi gelenek, birtakım Avrupa etkileri vasıtasıyla, özellikle Arapça konuşan Hristiyanlar arasında güçlendirildi. Lübnan ve Halep arasındaki ilişki Hristiyan cemaatleri

¹²Albert Haurani, **a.g.e.**, s. 352.

tarafından çok önceden kurulmuştu. Kültürel faaliyetler; her iki ülkede bu cemaatlere bağlı ve sayıları gittikçe artan okullar, manastırlar ve dini seminerler etrafında merkezlenmekteydi. Lübnan cephesinde de on yedinci yüzyılın başında Avrupa ile kültürel ve politik ilişkiler kurulmuştu ve birçok Maruni rahip, Roma'daki Maruni Ruhban Okulu'nda okumaktaydı. Onların bir kısmı yüksek mertebeye erişerek tarih, edebiyat ve ilahiyat alanında Arapça'dan birçok kitap tercüme etti. Ayrıca batı dilleri Lübnan'da kurulan okulların çoğunda öğretilmekteydi.”¹³

Napolyon'un 1798'deki işgalinin ardından ilk defa matbaa ile tanışan Mısır'da gazete, dergi ve edebi eserler basılmış ve bu durum doğu ile batı arasındaki entelektüel uçurumun farkına varılmasını sağlamıştır. Kısa süren Fransız yönetiminin meydana getirdiği farkındalık sebebiyle bu dönem, kalkınma/uyanış anlamına gelen “**Nahda**” olarak adlandırılmış olup, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın (ö. 1849) Mısır idaresini 1805-1849 yılları arasında ele almasıyla kültürel bir rönesansa dönüşmüştür. 1822 yılında Bulak Matbaası'nı ve 1828 yılında ilk Türkçe yayın yapan **el- Vekâi'u'l-Mısriyye** gazetesini kuran **Mehmed Ali Paşa**, 1826 ve 1847 yılları arasında on bir öğrenciyi ve onların başında imam olarak **Rifa'a el-Tahtâvî'yi** (ö. 1873) burslu olarak Avrupa'ya göndermiştir. Fransa'da kaldığı beş yıl zarfında batılı liberal düşünce kavramıyla tanışan el-Tahtâvî, Mısır'a döndüğünde yabancı dilden Arapçaya çeviri yapmak üzere tercüman yetiştiren **Diller Okulu**'nu kurarak yoğun bir tercüme faaliyetine girmiştir. Bu okulda tercüme ettiği kitaplar Bulak Matbaası'nda neşredilmiştir. Bu dönemde yapılan çevirilerin en önemlilerini şu şekilde sıralamak mümkündür; *el-Fursânu's-Selâse (Üç Silahşör)* - Yazar: Alexandre Dumas, *et-Tavâf Havle'l-Ard fî Semânîn Yevm (Seksen Günde Devrialem)* - Yazar: Jules Verne, *el-Ecnihatü'l Mütekessire (Kırık Kanatlar)* - Yazar: Pierre Loti, *el-Buesâ (Sefiller)* – Yazar: Victor Hugo, *Kalbu'l-Esed (Aslanın Kalbi)* – Yazar: Walter Scott.¹⁴ Mısır'ın XIV. yüzyılda yapmış olduğu bu açılım sadece Mısır edebiyatının değil, Arap edebiyatının da modernleşme sürecinde çok önemli bir role sahiptir.

¹³ Salma Khadra Jayyusi, **Trends and Movements In Modern Arabic Poetry**, E. J. Brill, Leiden, 1977, s. 14.

¹⁴ Ahmet Kâzım Ürün, **Modern Arap Edebiyatı**, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 14.

Irak, Ürdün ve Filistin edebiyatı açısından büyük ölçüde verimsiz geçen, Lübnan ve Suriye'nin şiirden ziyade nesir alanında gelişim gösterdiği XIX. yüzyılda, klasik şiirin kafiye, vezin ve ahenk unsurlarını muhafaza eden fakat yeni fikirleri ve duyguları ifade eden “**Neo-Klasizm**” akımı doğmuştur ve bu akım Arap şiirine canlılık getirmiştir. **Ahmed Şevkî** (ö. 1932), **Halîl Mutrân** (ö.1949), **Hâfız İbrâhim** (ö.1932) şiirde bu akımın öncüleri olurken; **Hüseyn Heykel** (ö.1956) ise bu akımın nesirdeki öncüsüdür.

Başını Suriyelilerin ve Lübnanlıların çektiği çok sayıda Arap, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Amerika kıtasına göç etmeye başlamıştır. 1975 yılına kadar süren bu göç neticesinde, yeni bir edebi akım olan **Mehcer Edebiyatı** doğmuştur. Sanatta ve hayatta özgürlüğü savunan ve Romantizmi benimseyen bu akımın en önemli ismi Lübnanlı şair **Cibrân Halîl Cibrân**'dır (ö.1931). Jayyusi, Cibrân'ın Arap şiirine açtığı bu yeni yolu şu şekilde anlatmaktadır:

“Cibrân, şiiri neo-klasizmin sınırlarından kurtararak, kelimeleri ve tasvirleri daha önce emsaline rastlanmamış şekilde kullanma konusunda şairlere büyük bir cesaret verdi. Daha önceki Arap şairlerinin etkilenmediği İncil, resim, Batı edebiyatı, Doğu-Batı çatışması gibi kaynaklardan ilham alan Cibrân, tamamıyla yeni bir yaratıcılık örneği sergileyerek başka bir dünyaya kapı araladı.”¹⁵

Ayrıca Emîn er-Reyhânî (ö.1940) ve Mîhail Nuayme (ö.1988) de mehcer edebiyatının kurucularındandır.

Edebiyatçılar ve şairler kendi aralarında modernitenin getirdiği değişimi kabul edenler, etmeyenler ve bu değişime şartlı yaklaşanlar şeklinde gruplaşmıştır.¹⁶ Ancak bu tartışmaların odağındaki Arap şiiri; Avrupa'da doğan edebi akımların, yeni arayışların, değişen çağın ve sosyal yapının etkisiyle içerik ve yapı bakımından değişikliklere uğramış ve “Modern Arap Şiiri” kavramını bünyesine katmıştır.

XX. yüzyılın başlarından itibaren Arap halklarının yaşadığı birçok sıkıntı; özellikle 1948 yılında İsrail'in kurulması ve Filistinlilerin zulme ve tehcire maruz kalmaları, 80'li yıllarda ortaya çıkan Irak-İran Savaşı, 1991 Körfez Savaşı, Filistin'de

¹⁵ Jayyusi, **Modern Arabic Poetry an Antology**, E. J. Brill, Leiden, 1987, s. 4-5.

¹⁶ Mehmet Yalar, **Modern Arap Şiiri**, Arasta Yay., Bursa, 2003, s. 48- 71.

İntifada/Direnış Hareketi, 2003 Amerika'nın Irak'ı işgali ve Arap Baharı gibi siyasi olaylar Arap şiirini doğrudan etkilemiştir. Bu sebeple Filistinli şairlerin yanı sıra farklı ülkelerdeki Arap şairlerin eserlerinde “özgürlük, ulusal aidiyet, Filistin sorunu, siyaset” gibi temaların öne çıktığı görülmektedir.¹⁷

1.2. Modern Filistin Şiiri ve Gelişim Aşamaları

Modern Filistin şiirini incelerken, öncelikle Filistinli edebiyatçıların içinde bulunduğu kültürel atmosferi ve sanatlarını şekillendiren bu atmosferin temel unsurlarını incelemek yerinde olacaktır. Bu bağlamda, modern Filistin edebiyatını etkileyen en önemli faktörün eğitim olduğunu ve yabancı okulların eğitimde önemli bir yer işgal ettiğini görmekteyiz.

19. yüzyılda Osmanlı toprakları üzerinde birçok imtiyaz elde ederek Kudüs'te yapılanmaya başlayan yabancılar, çoğu misyonerlik faaliyetleri yürüten okullar açtılar. Sayıları hızla artan bu okullar, eğitim kalitesinde ve yabancı dil öğretiminde belli bir seviyeyi yakalayarak, kendilerine olan rağbeti arttırmışlardır.¹⁸ Bu okullarda yetişen öğrencilerin İngiltere'ye ve Amerika'ya gidişi ve oralarda okumaları kolaylaştırılmıştır. Bu gelişmelerin etkisiyle Filistinliler arasında çocuklarını yurt dışında okutma eğilimi hızla yayılmıştır. Buna paralel olarak manda hükümeti de burs vererek yurt dışına araştırma öğrencisi göndermiştir. Eğitimlerini tamamlayıp ülkelerine dönenler ülkenin yabancı dil bilen aydın kesimini oluşturmuştur. Bunların bir kısmı devlet yönetiminde önemli ve stratejik pozisyonlara yerleştirilirken, bir kısmı da eğitim-öğretim faaliyetleriyle ilgilenmişlerdir.¹⁹

Filistinli edebiyatçıların buluşma noktası olan, edebi toplantıların ve özel oturumların düzenlendiği, Arapçayı güçlendirmek, eğitime ve hitabet sanatına destek vermek, edebi kitapları yaymak gibi faaliyetlerin merkezi olan kültürel cemiyetler ve edebi dernekler, modern Filistin edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bu cemiyetlerin

¹⁷ Ürün, a.g.e., s. 111.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için: Feyza Betül Köse, **Osmanlı Döneminde Beytülmakdis'te Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri**, Journal of İslamicjerusalem Studies, 2017, 17 (1): 21-36, s. 27. Çevrimiçi: www.dergipark.gov.tr (12.02.2019)

¹⁹ Abîd, **Şi'ru Abdi'l-Kerîm el-Kermî “Ebî Selmâ” ve Hasâisuhu'l-Fenniyye**, Dâru's-Şeymâ Li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2009, s. 21-22.

ilk örneği Kudüs'te kurulan “*Cem ‘i ‘yyetu ‘l-İttihâdi ‘ş-Şubbâni ‘l-Mesîhiyyîn / Filistinli Hristiyan Gençler Cemiyeti*” dir. Bu cemiyeti Hayfa, Yafa ve sair Filistin şehirlerinde kurulan bir kısmı Hristiyanlara ve bir kısmı Müslümanlara ait olan birçok cemiyet takip etmiştir. Filistin geneline yayılan ve gönüllü üyeleriyle faaliyetlerini sürdüren bu kuruluşlar, şiir ve nesir üzerine yoğunlaşmış ve özellikle XX. yüzyılın ilk çeyreğinde edebiyatı önemli derecede etkilemişlerdir.²⁰

Filistin'in kültür hayatına doğrudan etki eden ve modernleşme yolunda sürece katkı sağlayan önemli bir husus da gazete ve dergi yayıncılığıdır. Devlete ait ilk yerel gazete 1904 yılında, “**el- Kudsü’s Şerîf**” adıyla Kudüs'te basılmıştır. Türkçe-Arapça yayın yapan ve ülkedeki yerel gazeteciliğin ilk örneklerinden kabul edilen bu gazeteyi, Hayfa'da basılan “**Cerîdetu Hayfa**” takip etmiştir. Bu gazetelerden önce Filistin'de, Mısır'dan günlük olarak gelen gazeteler, yabancı diasporaya ve misyoner cemiyetlerine ait süreli yayınlar mevcuttu. 1908'den sonra gazeteler çoğalmaya başlamış olup, eğitilmiş kesimin yaşadığı Beytüllahim, Akkâ, Yâfâ, Kudüs gibi büyük şehirlerde basılan gazeteler ve dergiler hatırı sayılır bir okur kitlesine hitap etmiştir. 1904–1922 yılları arasında Filistin'de Arapça yayın yapan gazetelerin sayısının 50'ye yakın olduğu bilinmektedir.²¹

Gazeteler; ödüllü edebiyat yarışmaları düzenleyerek, ülke meseleleriyle ilgili dosyalar hazırlayarak ve Filistinli yazarlarla, diğer Arap yazarların tanışmasını sağlamaya yönelik edebiyat içerikli özel sayılar basarak, Filistin'in kültürel ve siyasi hayatında varlıklarını etkin bir şekilde göstermişlerdir.²²

Kudüs Radyosu' nun 1936 yılında Kudüs'te yayın hayatına başlamasıyla gazete ve dergilere olan rağbet azalmıştır. Şair İbrahim Tukan tarafından hazırlanan edebiyat programlarına birçok tanınmış ve önemli Arap edebiyatçıları davet edilmiş, Filistin'in Müslüman-Arap kültürüne katkı sunan şahsiyetler hakkında yapılan programlarla milli ve kültürel mirasa hizmet edilmiş ve bu yolla Filistin'in sesinin dış

²⁰Abdu'r-Rahmân Yâgî, **Hayâtu'l-Edebi'l-Filistîni'l-Hadîs Min Evveli'n-Nahdati Hattâ Âhiri'n-Nekbe**, el- Mektebu't-Ticârî, t.y., y.y., s. 94 - 97.

²¹a.e., s. 241.

²² a.e., s. 89.

dünyada geniş kitlelere duyurulmasına ve Filistin'in edebi gelişimine büyük katkılar sağlanmıştır.²³

Yirminci yüzyılın başında Hayfa'da, Beytüllahim ve Gazze'de, Müslümanlar ve Ortodokslar'a ait halk hikayelerinin canlandırıldığı cemiyetler kurulmuştur ve bu cemiyetler Filistin'i gezerek temsillerini sunmuşlardır. Ayrıca Mısır'lı çeşitli tiyatro toplulukları da Filistin'e gelerek burada oyunlarını sergilemişlerdir.²⁴

Yüksek öğrenimlerini yurt dışında tamamlayan geçler edebi ve ilmi açıdan donanımlı bir şekilde yurda döndüklerinde, eğitim gördükleri yabancı dillerden Arapçaya birçok tercüme yapmışlardır. Rusça, Almanca, Fransızca, Türkçe ve İngilizce dillerinden çevrilen eserler, İngiliz mandası dönemindeki zor şartlara rağmen Filistin halkını Batı kültürü ve edebiyatıyla tanıştırmıştır. Batı kültürü Filistin'in edebi ve sosyal hayatına etki etmiş, ancak 19. yy'ın sonlarından 20. yy'ın başlarına kadar geçen zamanı kapsayan bu dönemde, Filistin şiiri Osmanlı etkisi altında olduğundan bu alandaki teliflerde aynı canlılık gözlenememiştir. Bölgede yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyolojik olayların öncülüğünde şiir muhteva ve biçim bakımından birtakım değişimlere uğramış ve bu değişimler Filistin şiirinde rönesans kabul edilen “**Nahda hareketi**” ile dört aşamada gerçekleşerek Filistin şiirini bu günkü konumuna taşımıştır.

Nahda hareketinin ilk aşaması XIX. yüzyılın ilk yarısından 1908 yılına kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Eğitimin büyük ölçüde din adamlarının elinde ve din eksenli olması, bu dönemin modern şiir açısından büyük ölçüde verimsiz geçmesine sebep olmuştur. Bu dönemde eğitimde merkezi bir konuma yükselen Kudüs'te açılan yabancı okullarda dahi durum farklılık göstermemiştir. Şairler genellikle din adamlarından oluştuğundan, şiirlerin içeriği de ölen tanınmış kişilere yazılan ağıtlardan, devlet yöneticilerine övgüden, dini kitaplara yazılan takrizlerden ya da ümmetin sıkıntılarından oluşmuştur ve bu sebeple halkın gerçeklerinden oldukça uzak ve sığ bir şiir anlayışı hakimdir. Bu dönemin şairleri arasında, Suriyeli Arapça

²³ a.e., s. 101.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: a.e., s. 103 - 107.

hocası ve Hristiyan din adamı Corci Atıyye (ö.?), İlyâs Marmûra (ö. 1947), Yusuf en-Nubhânî (ö. 1932) ve es- Seyyîd Abbâs el- Hammâs (ö. 1905) sayılabilir.²⁵

Nahda hareketinin ikinci aşaması, Filistin'in Osmanlı idaresinden ayrıldığı, bağımsızlık isteklerinin dillendirildiği ve Filistinli aydınların Türklere karşı örgütlendiği zaman dilimi olan 1908 yılından I. Dünya savaşına kadarki dönemi kapsar. İlk döneme nazaran bu dönemde ciddi değişimler görülmektedir. Şiirdeki yapı ve söyleyiş geleneksel yapısını korurken, konular değişmiş ve şairlerin sayısı artmıştır. Din adamlarının tekelinden ve konularındaki yüzeysellikten kurtulan şiirde genel itibariyle, sömürge ve Siyonizm tehlikesi, bilim ve çalışma, çeşitli sosyal konular, kadına duyulan aşk, hapishaneler, vatan sevgisi, savaş gibi meseleler hakimdir. Bu dönemin önde gelen şairleri; İs'af en-Neşâşî (ö. 1948), Halîl es-Sekâkinî (ö. 1978), İskender el-Hûrî el-Beytcelî (ö. 1973), eş-Şeyh Sâlih el-Temîmî (ö. ?), Vedî' el-Bustânî (ö. 1954), eş-Şeyh Sa'id el-Kermî (ö. 1935), el-Lâhûtî el-Hûrî Corcîs Toma (ö. -?), Ahmed Şâkir el-Kermî (ö. 1927) gibi isimlerdir.²⁶ Şiire yeni bir soluk getiren bu yeni akım yükselişe geçerken, eski şiiri destekleyen akım güç kaybetmeye başlamıştır.

Bu dönemde Filistin'de yazılan şiirlerde, Türk düşmanlığı ve İngiliz hayranlığı çok barizdir. Şeyh Ali el-Rimavi (ö.1919) ve İskender el-Hûrî el-Beytcelî şiirlerinde İngilizlerden kurtarıcı olarak söz etmişlerdir. Ancak ilerleyen zamanlarda, övdükleri ve kurtarıcı olarak gördükleri İngilizlerin gerçek yüzlerini fark eden Vâdî el-Bustânî, İbrâhîm ed-Debbâğ (ö. 1946) Kemâl Nâsır (ö. 1973), Muhyid'dîn el-Haccâc (ö. 1974) ve İbrâhîm Tukan (ö. 1941) gibi şairler, bu konudaki hayal kırıklıklarını ve hatalarını dile getirdikleri şiirler yazmıştır. Bu dönemde şairlerde ortak bir anavatan bilinci oluşmaya başlamış ve şairler, vatanın ve halkın menfaatlerini şiirlerinde odak noktası haline getirmişlerdir.

Nahda hareketinin üçüncü aşaması ise, 1920 – 1939 yılları arasındaki zaman dilimini kapsamaktadır. Yaşanan ekonomik sıkıntılar, varlıklı ve nüfuzlu kimselerin meydana getirdiği burjuvazi, 1920 yılında imzalanan ve Filistin'in ve sair Arap

²⁵ a.e., s. 125.

²⁶ a.e., s. 163-164.

vilayetlerinin Osmanlı'dan ayrılarak parçalanmasını ön gören San Remo Antlaşması²⁷ ve artan Yahudi göçü gibi olaylara kayıtsız kalamayan Filistin halkının 1936 yılında başlattığı kitlesel isyan gibi hadiselerin, üçüncü dönem şairlerinin şiirlerine doğrudan etki ettiği ve bu dönemde yazılan şiirlerin ekseriyetinin direniş teması üzerinde yoğunlaştığı, duyguların ve fikirlerin iç içe geçtiği görülmektedir. Şiirlerin halkın tüm kesimine hitap etmesi hedeflenmiştir ve şairlerin ideolojilerini halka ulaştırabilmesi için şiirlerde yalnız bir dil kullanılmıştır. Bu dönemde de şiirin geleneksel yapısı muhafaza edilmiştir. Filistin'in karşı karşıya kaldığı her olayı konu edinen şiirler, bir nevi canlı tarih hükmündedir.

Bu dönemin öncü ismi, Ebû Selmâ'nın çağdaşı ve yakın arkadaşı **İbrahim Tukan**'dır. Kahramanlara ve şehitlere övgü dolu şiirler yazan Tukan, eğitime önem veren bir ailede yetişmiştir. Lise yıllarında Mısır'lı neo-klasikçi edebiyatçıların eserleriyle tanışmış, liseyi Kudüs'te bir misyoner okulunda, yüksek öğrenimini ise Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Klasik şiirin sınırlayıcı kalıplarına bağlı kalmayarak, şiirlerinde yapısal yeniliklere yer vermiştir. Nitekim Jayyusi, bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir:

“İbrahim Tukan'ın şiirleri samimiyet ve duygusal gerçeklik örneğidir. Dizeleri açıktır ve dolaysızdır. İfadesi güçlüdür, anlatımı basit, seçkin ve genellikle vecizdir. Şiirlerinde genellikle Kur'an kaynaklı klasik şiirin etkisi görülür. Ayrıca İngiliz Romantik Shelley, Keats, Coleridge ve Byron gibi birçok yabancı şairle tanışmasının Tukan üzerinde gözle görülür bir etkisi vardır. Dahası, büyük bir çağdaş bakış açısı kazanmış olmasına ve aldığı eğitime rağmen, bunların şiirsel yöneliminde küçük bir değişime sebep olduğu açıktır.”²⁸

²⁷ **San Remo Konferansı:** 1. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı topraklarını paylaşmak ve Sevr Antlaşması maddelerini hazırlamak için İtalya'nın San Remo adlı şehrinde 19- 26 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanılan milletler arası konferanstır. Ayrıntılı bilgi için: Çevrimiçi: <https://antlasmalar.com/san-remo-konferansi/> (20.03.2019); Kadir KASALAK, **İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası**, S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta, 2016/3, sy. 25, s. 71, Çevrimiçi: www.dergipark.gov.tr (20.03.2019)

²⁸ Jayyusi, **Trends And Movements.**, s. 286–287.

Bu dönemde, vatanperver şiirleriyle tanınan bir diğer şair ise **Abdu'r-Rahîm Mahmûd**'dur (ö. 1948). Mahmûd, Tukan ile birlikte Filistin şiirine coşku ve halkın direnişine canlılık getirmiştir. Abdu'r-Rahîm Mahmûd'un şiirlerindeki kendini vatani uğrunda feda etmeye hazır olan kahraman imajı, Tukan'ın şiirlerindeki benzemektedir. Fakat, ülkenin direnişinde aktif rol alan bir devrimci olan şairin tasvir ettiği kahraman bizi kendisidir. Nitekim Mahmûd, 1948'deki Arap-İsrail savaşına katılmış olup, bu savaşta yaşamını yitirmiştir.²⁹

II. Dünya Savaşı'ndan Nekbe'ye uzanan ve 1940-1948 yıllarını içine alan dönem, Nahda hareketinin dördüncü aşamasıdır. Edebi, sosyal ve kültürel anlamda önemli eşiklerden atlayan Filistin'de, şiirler; Büyük Britanya'nın Filistinlilerin gözündeki imajı, Balfour Deklarasyonu, ölenlerin ardından yakılan ağıtlar, Yahudilere toprak satışı, Filistinli politikacılara yönelik alaycı eleştiriler, zayıf düşen halkın ileride karşılaşacağı büyük felaketin kehaneti, gibi temalardan oluşmaktaydı

1948 yılı itibarıyla şiirlerin içeriğindeki değişim göze çarpmaktadır. Halkı kitlesel direnişe çağıran ve sömürgeci düzenden kurtulma ümidini gönüllere eken şiirler, yerini satırlarında nefret ve üzüntü barındıran şiirlere bırakmıştır. Bu minvalde, şiirlerde Endülüs esintilerine rastlanmaktadır ve Endülüs'ü hiç görmeyen şairlerin şiirlerinde Endülüs, yitip giden vatani sembolize etmektedir.³⁰

Mu'in Besîsu (ö. 1984), Hanâ Câsir (ö. -), Hârun Hâşim Reşîd (ö. 2002) ve Du'ad el-Kiyâlî (ö. 2015) bu dönemdeki şairlerden sadece bir kaçıdır ve epik şiirin yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde ortaya konulan eserler genellikle vatan konulu şiirlerden, mersiye ve gazellerden ve tasvirlerden oluşmaktadır.³¹

Şiirdeki her türlü gelişmenin siyaset ekseninde gerçekleştiği Filistin'de, 1948 yılından sonra yazılan şiirlerde ağırlıklı olarak dört ana konu işlenmiştir: Filistinli mülteciler, tekrar eden mağlubiyetlerin acı tecrübeleri, kendini feda etme ve geri dönüş özlemi.”³²

²⁹ Khalid A. Sulaiman, **Palestine and Modern Arab Poetry**, Zed Books Ltd., London, 1984, s. 31.

³⁰ Yâgî, **a.g.e.**, s. 304.

³¹ **a.e.**, s. 306.

³²Ayrıntılı bilgi için bkz: **a.e.**, s. 108.

1.3. Vatana Dönüş Edebiyatının Doğuşu ve Gelişimi

Yüzyıllar boyunca insanoğlu, çeşitli saiklerle öz yurdunu terk edip başka diyarları kendine yurt edinmiş, yurt edindiği bu “yeni dünyaya” uyum sağlamaya çalışırken, kendi kökleriyle arasındaki bağı ise sıkı tutmaya gayret göstermiştir. Günlük yaşamın her alanında varlık gösteren bu gayret, edebiyatta da kendine yer bularak göçmen edebiyatını meydana getirmiştir. Orta Doğu kökenli Arap aydınlarının Batı’da ve özellikle XIX. yüzyıldan itibaren göç ettikleri Amerika kıtasında meydana getirdikleri ve Arap edebiyatında “**mehcer edebiyatı**” olarak bilinen göç edebiyatı, en gelişmiş göçmen edebiyatlarından biridir.³³ Nitekim, Hüseyin Yazıcı mehcer edebiyatını kapsamlı bir biçimde değerlendirdiği eserinde bu yeni edebiyatı şu sözleriyle tanımlamaktadır:

“Çeşitli nedenlerle anavatanlarını terk ederek, hiç tanımadıkları bir atmosferde kendi köklerine tutunmaya çalışan Arap göçmenlerin öyküsüdür... Onların yeni yurtlarında bir kimlik savunması olarak da algılanabilecek, eskiye ait kimi özellikleri sinesinde barındırsa da yepyeni bir soluk ve anlayışla oluşturduğu edebi bir akımın öyküsüdür.”³⁴

Mehcer edebiyatının ardından yeni bir edebi tür olarak karşımıza çıkan **vatana dönüş edebiyatı** ise; XX. yüzyılın başlarından itibaren yaşanan siyasi istikrarsızlıklar sebebiyle ülkelerinden ayrılan ya da özellikle 1948 sonrası vatanlarından zorla çıkarılarak sürgüne mecbur edilen ve Mısır, Ürdün, Lübnan gibi komşu ülkelere sığınan mülteci Filistinlilerin başlattığı edebiyattır.³⁵

Filistinlilerin vatana dönüş edebiyatı kavramı, Suriyeli ve Lübnanlı Arapların gittikleri ülkelerde başlattığı edebiyattan oldukça farklıdır. Çünkü birçok defa kitlesel olarak vatanlarından ayrılan Filistinliler göç etmemiş, bilakis göç ettirilmişlerdir. Bu edebiyatın temsilcileri çoğunlukla ya 1948 sonrasında Filistin’den göç ettirilen ya da

³³Bkz: Atıf Akgün, **Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme**, 2015, London, C.II, sy. I, London, Transnational Press, s. 77. Çevrimiçi: www.gocdergisi.com.

³⁴ Hüseyin Yazıcı, **Göç Edebiyatı Doğuyu Batıya Taşıyanlar Ortadoğu Hristiyan Arap Edebiyatçıları Batıdaki Öncü İsimleri**, Kaknüs Yay., İstanbul, 2002, s. 520.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdullah KIZILCIK, **Vatana Dönüş Edebiyatı’nın Doğuşu Ve İyad Hayatileh İle Maram Al-Masrı’nın Şiirlerinde Vatan Teması**, Demavend Yay., Aralık, 2018, İstanbul, s. 5.

Filistin içinde kurulan mülteci kamplarında yaşamaya mecbur edilmek suretiyle öz vatanında mülteci olan yahut ailelerinin gittikleri ülkelerde mülteci olarak doğan edebiyatçılardır. Mezalimin farklı diyarlara savurduğu ve tehcirin, vatansızlığın, kimliksizliğin acısını tüm boyutlarıyla tatmış, iltica ettikleri ülkelerdeki kamplarda zor şartlarda yaşamaktan başka çaresi olmamış, bir geçim kaynağı bulma ümidiyle Filistin’den çıkıp Körfez ülkelerine gitmek isterken yollarda hayatını yitirmiş bu mülteci halkın tek yaşam dayanağı olan geri dönüş ümidi, Filistin dışında yeni bir edebiyatın yeşermesine sebep olmuştur.

Bu çalışmamıza konu olan şair Ebû Selmâ, **Hârun Hâşim Reşîd** (ö. 2002) ve **Ali Hâşim Reşid** (ö.1994) ile birlikte 1948 yılında doğan vatana dönüş edebiyatının kurucularından olmuştur. Vatana dönüş edebiyatı çerçevesinde gerek şiir gerekse nesirde birçok eser verilmiş olup, Akkâ doğumlu kısa öykü ve roman yazarı ve gazeteci **Ğassan Kenefânî** (ö. 1972) de kısa ömrüne rağmen geri dönüş ümidi üzerine çokça yazmış sürgün edebiyatçılarından biridir. Öyle ki, Filistin halkının vatana geri dönüş özlemini başarılı bir şekilde işleyen ve 1963 yılında Lübnan’da Kenefânî’nin evden çıkamadığı bir dönemde yazdığı “*Ricâlun Fî’ş Şems / Güneşteki Adamlar*” adlı eseri, vatana dönüş edebiyatının en önemli yapıtlarından biridir. 20 dile çevrilen bu eser, Filistin’in sesinin, sınırları aşması noktasında büyük bir öneme sahiptir.

1950 yılının kavrucu bir Ağustos günü boş bir su tankerinin içinde kaçak yollarla Kuveyt’e gitmeye çalışan üç adamın yol boyunca çektiği meşakkati ve insanca bir yaşam umuduyla kurtulmak istedikleri bir yazgıdan, bilinmeyen bir yazgıya doğru kaçış yolunda hayatlarını kaybedişini anlatan mezkûr eserden alıntıladığımız satırlar, okuyucuyu tehcir gerçeğiyle adeta sarsmaktadır:

“...O zaman bu, Selim Hoca’nın on yıl önce bahsettiği, evine ve köyüne binlerce gün ve mil uzaklıktaki kıyı. Allah rahmet eylesin Selim Hoca, nur içinde yat. Zavallı köyünün Yahudilere yenik düşmesinden sadece bir gece önce Allah canını aldığına göre, sen Allah’ın sevgili kulusun. Allah’ım, bundan daha büyük bir nimet olabilir mi? Doğru, ertesi gün insanlar başlarına gelenlerden ötürü cenazeni defnedemediler. Olsun, yine de sen orada kaldın! Orada kaldın! Kendini sefaletin zilletinden, yaşlılığını ise utançtan kurtardın. Nur içinde yat Selim Hoca. Eğer yaşasaydın ve benim battığım gibi fakirliğe batsaydın, şimdi benim yaptığımı

yapar mıydın? Bir lokma ekmek bulmak için, yıllarını omzuna alıp çöl üzerinden Kuveyt’e kaçır mıydın?”³⁶

Vatana dönüş edebiyatçıları, bu örnekteki gibi çarpıcı bir şekilde, vatan özlemi ve geri dönüş hayali üzerine yazmaya sevk eden şüphesiz yaşanan acı tecrübelerdir.

Şair Ebû Selmâ, kısa hikâye yazarı Semîra ‘Azzâm (ö. 1967), Ğassân Kenefânî ve Hârûn Hâşim Reşîd gibi edebiyatçılar eserlerinde, Filistin halkının geri dönüş hakkı üzerinde yoğunlaşmışlardır. Öyle ki; divanlarına, kasidelerine ve hikayelerine verdikleri isimler (*Dönerler, Dönerceğiz, Gariplerin Dönüşü, Dönerlerle Beraber*) bile neredeyse aynı olan bu edebiyatçılar ve daha birçoğu geri dönüş hayalleri gerçekleşmeden vefat etmişlerdir. Kırk beş yıl süren sürgünün ardından 1993 yılında Oslo Anlaşması’nın imzalanmasıyla, içlerinde Mahmud Dervîş, Yahyâ Yahlîf (ö.-) ve Ahmed Dehbûr (ö. 2017)’un da olduğu yeni nesil bazı edebiyatçılar Filistin’e dönmüş fakat onları karşılayan hayal kırıklığından başka bir şey olmamıştır. Çocuk yaşta bırakıp gittikleri evlerine dair hatıralarında yaşattıkları ne varsa, onu bulmayı ümit ederek dönükleri yurtlarında umduklarını bulamamışlardır. Bu sebeple, vatana dönüş edebiyatı bağlamında 1993 yılından itibaren meydana getirilen eserlerde geri dönüş ümidi yerini şu konulara bırakmıştır; gurbette çekilen sıkıntılar, hayal kırıklığı, geride bırakılan hiçbir şeyin eskisi gibi olmayışı.³⁷ Nitekim, geri dönen edebiyatçılardan biri olan **Fedvâ Tukan** (ö. 2003) “*Len Ebkî / Ağlamayacağım*”³⁸ adlı şiirini Nekbe’den yirmi yıl sonra ilk defa Filistin’e dönüşü sonrası Yafa’daki evini görmeye gittiğinde yazmıştır ve şiir şu dizelerle başlamaktadır:

Ey dostlarım!

Yafa’nın kapılarında

Ve evlerin yıkıntılarında

³⁶ Ğassân Kenefânî, *Ricâlun Fî’ş Şems*, Dâru’l Menşûrâtî’r Rimâl, Kıbrıs, 2015, s. 11-12.

³⁷ ‘Âdil el-Ustâ, *Edebu’l ‘Aidîn – Tesâulât ve Kiraat*, Dâru’r- Rakmî, 2005, y.y., s. 10.

³⁸ Çevrimiçi: <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=68392>, (01.07.2019)

Durdum enkazların ve dikenlerin arasında

Gözlerime şunu dedim:

Durun, ağlayalım.

Ev, onu bırakıp gidenlerin kalıntılarına ağlıyor,

Onu yapanı çağırıyor,

Onu yapanı yâd ediyor.

Cahiliye devri şairlerinden İmruü'l-kays'ın meşhur muallakasında sevgilisinin evinin kalıntılarına ağladığı gibi, Fedvâ Tukan da tehcirin ardından ilk defa gördüğü evine öyle ağıt yakmıştır. Fedvâ Tukan'dan yirmi beş yıl sonra Filistin'e dönenler de aynı hayal kırıklığını yaşamış ve çoğunlukla bu tema üzerine yazmışlardır. Nitekim, 1994 yılında Filistin'e dönen ve hiçbir şeyi bıraktığı gibi bulamayan Ahmed Dehbûr (ö. 2017) da bir kasidesinde hayal kırıklığını şöyle anlatmıştır:

“Hayfa 'ya vardım, fakat oraya dönemedim

Bana mı yazık yoksa ona mı

Oraya vardım, fakat oraya gidemedim.”³⁹

Bahsettiğimiz şair ve yazarların yanı sıra, Jabra İbrahim Jabra (ö. 1994), Emile Habib (ö. 1996), Huzama Habâyib (ö.-), Cemâl Nâcî (ö. 2018), Mahmûd Şukayr (ö.-), Hala Şurûf (ö.-), Semîh el-Kâsım (ö. 2014), Tevfik el-Zeyyâd (ö.1994), Râşid Huseyn (ö. 1977), Yahyâ Yahlif (ö.-) gibi edebiyatçılar da önceki nesle nazaran daha modern bir üslupla kaleme aldıkları eserleriyle vatana dönüş edebiyatına büyük katkı sağlamışlardır.

³⁹ el-Usta, **a.g.e.**, s. 16.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDU'L KERİM EL-KERMÎ (EBÛ SELMÂ)'NIN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1. Doğum Yeri ve Tarihi

Filistinli şair Ebû Selmâ Abdu'l Kerîm el- Kermî, 1909 yılında Tûl Karim⁴⁰ de dünyaya gelmiştir. Kendisi doğum tarihini şu sözleriyle teyit eder:

“Babamın eşi Hasnâ Halil, ailemizin çocuklarının doğum tarihlerini belirlemede başvurulan kişiydi. Ona ne zaman doğduğumu sorduğumda bana Ağustos ayının ortası olduğunu söyledi. Böylece ağustos ayında doğduğum konusunda anlaştık. Doğum yılımı sorduğumda ise elime Türk idaresi altında 1909 yılına ait bir doğum belgesi verdi ve bu bana yeterli oldu.”⁴¹

2.2. Nisbesi, Lakabı, Ailesi ve Yetiştği Çevre

Ebû Selmâ, Filistin şehirlerinden biri olan Tûlkarm'da doğdu için Kermî nisbesi ile tanınmaktadır. “el- Kermî ailesinin aslı, Amr bin Âs ile Mısır' ı fethetmek için gelen Yemen Arapları' na dayanır.”⁴²

Eğitilmiş ve seçkin bir çevrede yaşayan el- Kermî ailesi, ilimde, edebiyatta, şiirde, kültürde her daim başı çekmekte olup, bu ailenin fertlerinde deden toruna herkes sağlam bir ahlaki terbiyeye sahiptir. Böyle bir ortamda yetişen şairin edebiyata karşı ilgi duyması kaçınılmazdır. Şairin yetiştirilmesi ve edebi yöneliminde babasının katkısı oldukça fazladır. Şairin babası **Şeyh Said bin Ali el- Kermî**, 1852 yılında Tûl Karim' de dünyaya gelmiştir. Ezher' de yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra Tûl kerim' e önce maarif müfettişi, daha sonra ise müftü olarak tayin edilmiştir. Said el- Kermî, Osmanlı devletinin son dönemlerinde ulusal Arap cemiyetleri kurulduğunda Hizbu'l Lâ Merkeziyeti 'l Osmânî / Osmanlı Adem-i Merkeziyetçiliği Partisi'ne

⁴⁰ **Tûl Karim:** Denizden 17 km. uzaklıktadır ve önünde Filistin'in kıyı ovası uzanır. Osmanlı zamanında Benî Saab'ın merkez kazasına dönüştürülmüştür. Bkz.: Mustafa Murâd ed-Debbâğ, **Bilâduna Filistîn**, Matbuatu Rabîti'l Câmîiyyin, Amman, 1973, C: I, s. 226.

⁴¹ Ghada Ahmad Bitlo, **Ebû Selmâ Hayâtuhu ve Şi'ruhu**, Haz. Husam el- Hatib, Dâru'l Atlas Lid'dirâsât Ve't-Terceme Ve'n-Neşr, Şam, 1987, s. 19.

⁴² a.e., s. 20.

katıldı. Bu yüzden, örfî mahkeme tarafından idamla yargılanan on üç kişiden oluşan ilk kabileyle birlikte Cemal Paşa tarafından hakkında idam kararı verildi. Daha sonra Said el- Kermî' nin idam cezası yaşlılığı dolayısıyla müebbet hapse çevrildikten iki yıl yedi ay sonra, hakkında af çıkarıldı.⁴³

Babası hapsedildiğinde küçük bir çocuk olan şair, Osmanlı askerlerinin babasını götürmeye geldikleri günü şöyle anlatır:

“Çocuktum. Arkadaşlarımla Tûl Karim’ deki evimizin önünde nasıl durduğumu, Osmanlı askerlerinin ve beraberlerindeki subayların geldiğini, babamın odasına girdiklerini ve odadan çıktıktan sonra babamın bir daha dönmediğini hala hatırlarım. Yokluğu gittikçe uzayan babamı her sorduğumda: “Şam’ a gitti” diyorlardı. Daha sonra öğrendim ki Türkler, babamı ve yurdun insanlarını bağımsızlık istedikleri için hapsedmişlerdi.”⁴⁴

Şeyh Said el-Kermî' nin tutuklanması I. Dünya Savaşı'na denk gelmiş, o dönemde ciddi bir yoksulluk yaşanmış ve bu durumdan el- Kermî ailesi de oldukça etkilenmiştir. Şair o günleri şöyle hatırlar:

“Babam Şam’da tutukluyken, bu büyük savaş sırasında çekirge ve mısır ekmeği yedik. Bir defasında, incirimiz çok boldu. Bir kısmını sattık ve bir kısmını yedik. Sonraları şunu anladım ki, annem kimseye haber vermeden bazı kadınlarla “et-Tîra” köyüne gidiyor, oradan incir satın alıyor ve başının üzerinde taşıyıp yürüyerek Tûlkarim’ e geliyordu ve sabahleyin erkenden incirleri satıyordu.”⁴⁵

Aynı zamanda şair olan Şeyh Said el- Kermî, Osmanlı döneminde ve sonrasında Filistin, Suriye ve Ürdün’ de müfettişlik, müftülük ve baş hakimlik gibi önemli vazifelerde bulunmuştur. Şairin yetişmesinde babası kadar etkili olan bir diğer isim ise ağabeyi **Ahmed Şâkir el- Kermî**'dir. Şair bu durumu şöyle dile getirir:

“Edebî formasyonumda önce ailenin ve sonra çevrenin çok büyük bir katkısı vardır. Bu katkı, babam Şeyh Said el- Kermî ve ağabeyim Ahmed Şâkir el- Kermî' ye aittir.”⁴⁶

Ebû Selmâ on kişilik bir aileye sahiptir. Ağabeyi Ahmed Şâkir el- Kermî bu ailede en az babası ve kardeşi kadar tanınmış bir edip ve gazetecidir. Ahmed Şâkir el-

⁴³ a.e., s. 22.

⁴⁴ Abîd, **Şi’ru Abdu’l Kerîm el-Kermî**, s. 36.

⁴⁵ Bitlo, **a.g.e.**, s. 25.

⁴⁶ a.e., s. 23.

Kermî 1894 senesinde Tûl kerim' de dünyaya gelmiştir. Yüksek öğrenimi için Kahire'de bulunan el- Ezher Üniversitesi' ne gitmiştir.⁴⁷ Edebi hayatı Mısır' da yayın yapan **Kevkeb** gazetesinde başlamış, daha sonra ise Hicaz' da **el- Kuble** ve Şam' da **el- Feyha** gazetelerinde yazar olarak çalışmıştır. 1921 yılında Şam' ı birkaç edebiyatçı ile birlikte **Edebiyat Derneği**' ni kuran Ahmed Şâkir el- Kermî, aynı yıl bu derneğin adını taşıyan bir dergi çıkarmış ve bu derginin yazar kadrosunda yer almıştır. Bu dergide birçok yazı yazmış ancak bazılarını **Kuddâme** müstear ismiyle imzalamıştır. Ayrıca bu dergide, çok iyi bildiği İngilizce' den birçok çevirisi yer almıştır. Şam' da edebiyat ve siyaset alanında yayın yapan ve yayınlarına günümüzde de devam eden **el- Mîzân** dergisini çıkartmış ve 1927 yılında vefat etmiştir.⁴⁸

Dil ve edebiyat alanında uzman olan Şairin bir diğer ağabeyi **Hasan el- Kermî**, İngiliz dili alanında eğitim görmüş olup, Londra' da Britanya radyosunda çalışmış ve İngilizce eğitim programları yapmıştır. Arapça ve İngilizce birçok kitap ve makale yazmakla beraber, **el- Menâr** adında Arapça- İngilizce sözlük çıkarmıştır.⁴⁹

Şairin diğer kardeşleri; Yusuf, Mahmûd, Hüseyin, Abdu'l Ğanî, Abdullah, Nubhân ve Nubye dir. Kardeşlerin her biri dil, edebiyat ve ilim tahsilinde bir hayli yol kat etmiştir. Abdu'l Ğanî kardeşi Ahmed Şâkir gibi gazeteciydi. Mahmûd ise Kûdüs' te Arapça dersleri vermekteydi.⁵⁰

2.3. Eğitim Hayatı

2.3.1. Suriye'de Eğitimde Geçen Yılları

Ebû Selmâ, ilkokul üçüncü sınıfa kadar Tûl Karim' de okudu. Suriye' de kral Faysal bin Hüseyin tarafından bağımsız bir Arap devleti kurulduğunda, şairin babası Şeyh Said el- Kermî, Arap İlim Akademisi' nin tercüme ve telif kısmına üye olarak tayin oldu ve bunun üzerin yanına oğlunu ve onun annesini de alarak Suriye' ye gitti.

⁴⁷ Abdu'l Kerîm el- Kermî, **Ahmed Şâkir el- Kermî Muhtârâtun min Âsârihi'l-Edebiyye Ve'n-Nakdiyye Ve'l-Kasasiyye**, Mektebetu Atlas, t.y., Şam, s. 3.

⁴⁸ Nâsır ed-Dîn el- Esed, **el- İtticâhâtü'l-Edebiyye el-Hadîse fî Filistîn ve'l-Urdun Hattâ Seneti 1950**, Dâru'l-Fethi li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2009, Ürdün, s. 37.

⁴⁹ Bitlo, **a.g.e.**, s. 24.

⁵⁰ **a.e.**, s. 24.

Böylece şairin eğitim hayatında yeni ve bambaşka bir sayfa açılmış oldu. Şair, bu deneyimini şöyle hatırlar:

“Şam’ da ilk yerleştiğimiz ev Bâb el- Berîd’ deki Arap İlim akademisi’ ne bitişikti. Ben, akademinin tam karşısındaki Melik ez- Zâhir ilkokulunda üçüncü sınıftaydım. Annem, aynı yıl Hakk’ın rahmetine kavuştu ve ben de babamın riayeti ve himayesinde Şam, Amman, Kudüs ve Tûl Karim arasında gide- gele yaşadım.”⁵¹

Ebû Selmâ ilkokul üçüncü sınıftayken annesi rahatsızlanınca, bir eğitim-öğretim yılını bitiremeden Şeyh Said el- Kermî onu annesiyle beraber Tûl Karim’e gönderdi. Tûl Karim’ de anneannesinin evine yerleştiler. Zatürreye yakalanan annesi kısa bir süre sonra vefat etti. Annesinin vefatının ardından bir müddet daha anneannesinin evinde kalmaya devam eden Ebû Selmâ, Kahire’ den gelen ağabeyi Ahmed Şâkir ile birlikte babasının yaşadığı Şam’ a gitmiştir.

Ebu Selmâ, Şam’ da iken yarım bırakmak zorunda kaldığı ve adı daha sonra el- Mektebetu’z Zâhiriyye olarak değişen okuluna devam etti ve burada beşinci sınıfı tamamladıktan sonra 1922 yılında baş hakim ve aynı zamanda Şûra Meclisi başkanı olarak Amman’a atanan babasıyla beraber Amman’ a gitti.⁵² Şair, Amman’daki tek lise olan ve ağabeyi Mahmûd el- Kermî’ nin (ö. ?) de öğretmenlik yaptığı **Medresetu’s Salt’** ın kabul imtihanını kazanarak burada ortaokul birinci sınıfta okumaya başlamıştır. Burada bir yılı tamamladıktan sonra tek başına Suriye’ ye geri dönen Ebû Selmâ, **Anber Mektebi** ‘nin kabul imtihanını kazanıp sekizinci sınıftan başlayarak eğitimine devam etmiştir. O dönem şairin kardeşleri Hasan, Hüseyin ve Abdu’l Ğanî bu okulda yatılı okumaktaydılar. Şâir, o günleri şöyle hatırlar:

“Dört kardeş olarak; Hasan, Hüseyin, Abdu’l Ğanî ve ben okulda yatılıydık. Okulda yiyor ve içiyor ve kalıyorduk. Dördümüzden biri okulda ücretsiz okuyor ve kalıyordu, Birimiz ücretin yarısını, diğerimiz üçte birini ve sonuncumuz da tamamını ödüyordu. Her cuma sabahı Amman’da dükkânı bulunan Midhat Paşa’dan, Ürdün’de olan babamızın bizim adımıza gönderdiği bir mecidiyeyi alıyor ve dördümüz aramızda paylaşıyorduk. Her birimiz çeyrek mecidiye alıyordu.”⁵³

⁵¹ Abîd, **a.g.e.**, s. 37.

⁵² **a.e.**, s. 37.

⁵³ Bitlo, **a.g.e.**, s. 27.

Ebû Selmâ başta olmak üzere, Arap dünyasında tanınan birçok ünlü ismin eğitim gördüğü Anber Mektebi' ni Suriyeli edebiyatçı ve avukat Zâfir el – Kâsımî (ö. 1984) şöyle anlatır:

“Anber Mektebi, sadece öğrencilere eğitim veren bir kurum değildi. Örfü, geleneği, sistemi, metotları olan başlı başına bir kurumdu. Çünkü o, hocaların ruhlarından yayılan ve talebelerin ruhlarında memba bulan milliyetçilik kalelerinden bir kaleydi. Çünkü onun kapalı kapılarının ardında, ender rastlanacak bir sosyal hayat vardı. Şam onun benzerini hiç tanımadı. Merhamet, şefkat, iyilik tüm anlamlarıyla burada vücut buluyordu. Çünkü o, fesahatin kalelerinden bir kaleydi. Belki de günümüzün birçok üniversitesi ve fakültesi onu geçemezdi. Şam' ın bütün hususiyetlerini ve meziyetlerini barındıran milli duygular, vatan sevgisi ve müdafaası ilk kez Ebû Selmâ' nın kalbine Anber Mektebi'nde işlenmişti.”⁵⁴

O dönemlerde Suriye' nin soluduğu siyasi havanın tesiriyle Amber Mektebi, öğrencileri ve hocalarıyla beraber siyasi bir tavır takınmaktan geri durmamıştır. Kendisi de bu okuldan mezun olan Zâfir el- Kâsımî' nin sözlerinden alıntıladığımız şu satırlar, Anber mektebinin siyasi konumunu tekit eder niteliktedir:

“1925 yılında Balfour Şam' a geldi. Hocalarıyla, öğrencileriyle ve hizmetlileriyle Anber mektebi Balfour' un kim olduğunu ve deklarasyonunun ne olduğunu anlamıştı. Protestolar başladı ve insanlar sanki bunu bekliyormuş gibi hızlıca gösterilere dahil oldular. Göstericiler iki gruba ayrıldılar. İlk grup Emevî Camii' ne gitti. Caminin görevlilerini bütün kapıları kapamaya zorladılar. Çünkü Balfour'un camiye ziyaret edeceği söylentisi yayılmıştı ve onlar Balfour'un bu mukaddes mekânı kirletmesini istemiyorlardı. Bunun üzerine ziyaret iptal edildi. Diğer grup ise çarşılar ve sokaklara çıktı. Tezahüratları ve “Filistin Arap'tır, Balfour Deklarasyonu kahrolsun” nidalarıyla attıkları sloganları gökyüzünü deliyordu.”⁵⁵

Ebû Selmâ bu okulda vatanperver ve mücadeleci bir vizyon edinmiş olup, bu doğrultuda yazdığı şiirleriyle hayatı boyunca ve ölümünden sonra vatan şairi olarak tanınmış ve anılmıştır.

⁵⁴ Zâfir el- Kâsımî, **Mektebetu Anber: Suverun ve Zikriyâtun min Hayâtina's-Sekâfiyye ve'l-İctimâi'yye**, el- Matbaa'tu'l-Kâsûlikiyye, 1964, Beyrut, s. 55.

⁵⁵ a.e., s. 113.

2.3.2. Filistin'e Eğitim İçin Geri Dönüş

Anber Mektebi'nden 1927 yılının mezun olan Ebû Selmâ, Suriye' de kendisini anavatanındaymış gibi hissetse de siyasi karşılıklılıklardan ötürü eğitimine burada devam etmeyip Filistin'e dönmeye karar verdi. 1928 yılında, Filistinli edip Muhammed İsa 'f en-Neşâşi'nin (ö.?) yardımıyla Kudüs' de öğretmenliğe başladı.⁵⁶ Kudüs' te ilk önce Kıyamet Kilisesi'nin karşısındaki Ömeriye Medresesi'nde göreve başlayıp, daha sonra Rüştîye Medresesi' ne geçti. Burada çoğu zaman öğrencilerine şiirlerini okuyor ve böylece onların ilgisini edebiyata çekiyordu.⁵⁷ Öğretmenlik vazifesini ifa ederken, hukuk fakültesine kaydolan şair, bu dönemde Kudüs'te yayınlanan ve muhalif kanadın sesi olan **Mir'âtu's Şark/ Doğu'nun Aynası** adlı dergide genellikle edebiyat ve şiir üzerine makaleler yazarken, makalelerinde o günkü gençliğe ve bazı şairlere ağır eleştiriler getirmesiyle insanların dikkatini çekmekteydi. Sabahleyin Rüştîye Medresesi'nde ders verip öğleden sonraları hukuk fakültesine devam eden Ebû Selmâ, mücadeleci ve vatansever kişiliği sebebiyle siyasi gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Filistin' in içine düştüğü bunalıma bigâne kalamayarak, RüştîyeMedresesi'ndeki görevine son verilmesine sebep olan ve daha çok “*Cebelu'l Mukebbir/ Mukebbir Dağı*” adıyla bilinen “*Yâ Filistîn / Ey Filistin*” adlı şiirini yazmıştır:⁵⁸

قُمْ واسْمِعِ التَّكْبِيرَ وَالتَّهْلِيلَ

جَبَلُ الْمُكَبِّرِ طَالَ نَوْمُكَ فَانْتَبِهْ

حَتَّى تُهْدِمَ فَوْقَكَ الْبَسْتِيلَ

جَبَلُ الْمُكَبِّرِ لَنْ تَلِينَ قَنَاتِنَا

Ey Mukebbir Dağı!

Çok uyudun artık uyan,

Kalk! Duy tekbirleri ve tehlilleri.

Ey Mukebbir Dağı!

Boyun eğmeyeceğiz,

⁵⁶ Abîd, el- Edîb Abdu'l Kerîm el- Kermî (Ebû Selmâ), s. 122.

⁵⁷ a.e., s. 41.

⁵⁸ Abîd, Şi'ru Abdi'l Kerîm el- Kermî., s. 42.

Üzerinde Bastille’i⁵⁹ yerle bir edinceye dek.

Şair, bu şiirin hikayesini şöyle anlatır:

“Evliliğimizin başında Kudüs’te hukuk fakültesinde öğrenciydim. Gündüz öğretmenlik yapıyor, akşam okuyordum. Kahire’ de yayın yapan “Risâle” dergisinde “Cebelu’l Mukebbir” adlı şiirim yayınlandı. Bu dağ, Hz. Ömer b. Hattâb’ın, Kudüs’ü fethettiğinde üzerinde tekbir getirdiği dağdı ve o yüzden dağa “Mukebbir” adı verildi. Manda yönetimi, bu dağın üzerine İngiliz bir Yahudi delege için saray inşa etti. Ben bu saraya “Bastille” adını verdim. Böylece “Bastille”, öğretmenlikten ayrılmama sebep oldu.”⁶⁰

Ebû Selmâ, bir takım siyasi ve kültürel faaliyetlerin içerisinde bulunarak, Yahudilerin Filistin’e yerleşimlerine karşı yürütülen mücadeleye başından beri destek vermiştir. Bu dönemde Arap krallarının Filistin’in yaşadığı sıkıntılara bir çözüm üretmeleri şöyle dursun, başka milletlerden yardım dilenmeleri şairi derinden üzmüştür. Tıpkı halkı gibi İngiliz mandasına ve Siyonizm’e karşı olan şair, “*Cebelu’l Mukebbir*”i yazdıktan sonra; 1936 yılında Arap krallarının, iyi niyetlerine itimat ederek dost oldukları İngiltere’ den Filistin’ deki isyanları bastırmalarını istemesi üzerine, “*Lehbu’l Kasîd/ Şiirin Alevi*” adlı şiirini yazdı. Bu şiir adeta halkın hislerine tercüman oldu ve tüm gösterilerde hep bir ağızdan okundu. Şiir, o dönem hiçbir yerel gazetede yayınlanamadı ancak, şu dizeler on binlerce ipek kâğıda basılarak dağıtıldı:⁶¹

انشرْ عَلَى لَهَبِ الْقَصِيدِ شَكْوَى الْعَبِيدِ إِلَى الْعَبِيدِ
شَكْوَى يُرِيدُهَا الزَّمَانُ غَدًا إِلَى الْأَبَدِ الْأَبِيدِ

Şiirin alevine yaz

Kölenin köleye dert yanışını,

Bir dert ki,

Onu zaman hep tekrarlayacak.

⁵⁹ **Bastille:** Paris’in doğu yakasında bir Orta çağ kalesi. 17. Ve 18. Yüzyıllarda devlet hapisanesi ve çeşitli suçlar yüklenen önemli kişilerin konulduğu bir tutukevi olarak kullanılmıştır. Bourbonlar’ın despotluğunun bir simgesi sayılmış ve Fransız Devrimi’nin ilk günlerinde silahlı Paris halkı tarafından basılmıştır. Devrim ideolojisinde önemli bir yeri vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Bastille, **Ana Britannica**, Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1993, IV., s. 357.

⁶⁰ Ali Huseyn Halef, **Ebû Selmâ Zeytûnetu Filistin**, Menşûrâtı’l Esvâr, Akka, s. 15.

⁶¹ Abîd, **el- Edîb Abdu’l Kerîm el- Kermî**, s.123.

Yarın,

Ve Sonsuza dek.

Ebû Selmâ, Rüştîye Medresesi'nde çalışırken aynı okulda öğretmenlik yapan şair İbrahim Tukan (ö.1941) ile tanışmıştır. Yazdığı şiirden ötürü buradaki görevinden de alınan şair, o sıralar öğretmenlikten ayrılıp Filistin Radyosu'nda Arapça programlar bölümünün müdürlüğü gibi önemli bir vazifeyi yürüten İbrahim Tukan aracılığıyla bu radyoda işe başlamıştır. Görevinden istifa edinceye kadar bu önemli yayın organında çalışmaya devam eden şair, burada yoldaşı İbrahîm Tukan ile beraber çeşitli programlar hazırlamış ve vatan sevgisi temalı şarkılar yazmıştır.

Bu iki şairin arasındaki bağ Suriye' ye ve Mısır'a kadar uzanmaktadır. Şam'da bulunan **el-Mecme' ul Edebî /Edebiyat Akademisi** adlı kuruluşa kendileri için düzenlenen bir törenle üye olarak, konferans vermek için Filistin'e gelen **İbrâhîm Abdu'l Kâdir el- Mazîni** (ö.1949) ve **Ahmed Şevkî** (ö.1932) başta olmak üzere Mısırlı edebiyatçılarla güçlü ilişkiler kurmuşlardır. Bu edebiyatçıların yanı sıra diğer Arap ülkelerinden de birçok edip ve şair Filistin' e gelip ve konferanslar vermiştir. Filistin' in Arap dünyasının bir parçası olduğunu ispatlamak adına hiçbir fırsatı kaçırmayan Ebû Selmâ, her konferansta hazır bulunmaktaydı. Mutat bir hal alan bu edebi toplantılara, bir defasında konuşma yapmak üzere Lübnanlı büyük edebiyatçı Mihail Nuayme (1988) de iştirak etmiş ve Kudüs'te, Arap- Siyonist çatışma havasından oldukça uzak bir şekilde konuşmasını sürdürürken, tabiatla her şeyin birbirini yediğini anlattığı konuşmasında şöyle bir örnek vermiştir:

“Ben eğer bir elma yersem, kendimden bir parçayı yemiş olurum. Kurt yiyen kuzu olmaktansa, kurdun yediği bir kuzu olmayı yeğlerim.”⁶²

Bu konuşmanın yapıldığı salonda dinleyiciler arasında bulunan Ebû Selmâ o günü şöyle anlatır:

⁶² Abîd, **Şi'ru Abdi'l Kerîm el-Kermî**, s. 46.

“Konferansın olduğu salondaydım. Ayağa kalktım ve Mihail Nuayme’ ye şöyle dedim: ‘Üstat, lütfen bu konuşmayı Kudüs’ ten başka bir yerde yapın. Bilmelisiniz ki, biz vahşi bir kurda karşı devam eden bir çatışma içerisindeyiz ve kuzu olmak istemiyoruz’.”⁶³

2.4. Evliliği

Ebû Selmâ, 1935 yılında Kudüs’te açılan Filistin Ürünleri Fuarı’ nın bazı bölümlerinden sorumlu olarak fuarda bulunduğu sırada, Rukiyye Hakkı’yı gördü ve onu çok beğendi. 1904 yılında Akkâ’ da doğan Rukiyye Hakkı, Hayfa’daki Hristiyan rahibe okulundan mezun olmuştur. Çocukluğunu neredeyse bu okulda geçiren, Arapça ve Fransızca’yı bütün incelikleriyle öğrenen Rukiyye Hakkı, vatanseverliği bakımından herkes tarafından örnek gösterilecek bir hanımefendi idi.⁶⁴

Rukiyye Hakkı’nın babası Akkâ Belediye başkanı ve Akkâ Belediye Mahkemesi kadısı Tevfik Bek Abdullah Hakkı idi. **Filistinli Kadınlar Birliği** adlı cemiyetin kurulmasına katkı sağlayan ve 1936 - 1944 yılları arasında bu cemiyetin başkanlığını yürüten Rukiyye Hakkı, vatansever, yüksek bir kültür ve bilince sahip olan bir hanımdı. Filistinli Kadınlar Birliği’nin kurulması aşamasında, şehrin önde gelen hanımlarıyla evlerde toplantılar düzenleyerek kadınların örgütlenmesinin gerekliliğini anlatmaktaydı. Vatanın özgürlüğünü ve savunmasını her şeyden önde tutuşu ve bunun için elinden gelenin de daha fazlasını yapmaya çalışması, Ebû Selmâ’yı kendisine daha da yakınlaştırmış; böylece şair, 16 Ocak 1936 yılında kendisinden on yaş büyük olan Rukiyye Hakkı ile evlenmiştir⁶⁵. 29 Ekim 1937 yılında Said adını verdikleri tek çocukları dünyaya geldi. davasında her daim yanında olan eşini çok seven Ebû Selmâ, 1978 yılında vefat eşinin ardından kendisiyle yapılan bir röportajda ondan şu sözlerle bahsetmiştir:

“Bana kırk iki yıl boyunca eşlik eden, onun mücadele ve şiir hayatımdaki rolünü soruyorsunuz, size ne anlatayım? Rukiyye Hakkı tek çocuğumun annesi, bir ömrün en iyi yoldaşı idi. Filistin’de ve Filistin dışında, Allah’ın herhangi bir toprağında ve sürgünde geçen

⁶³ Abîd, a.e., s. 46

⁶⁴ Bitlo, a.g.e., s. 40.

⁶⁵ Halef, a.g.e., s. 11.

bu kanlı uzun yolda beraber yürüdük. Geçen bu uzun zamanda bana gölge olan, huzur ve güven veren geniş bir sığınak oldu.⁶⁶

Ayrıca Ebû Selma, başka bir vesileyle eşi için şu minnet dolu sözleri söylemiştir:

“Zor zamanlarda gecelerin acısını tattığımda ve hayat yolunda tökezlediğimde bana şefkat elini uzatırdı, sıkıntılarımla giderirdi. Elimden tutup beni tekrar ayağa kaldırırdı. Gecelerin acısını, gündüzlerin tatlılığına çevirirdi.”⁶⁷

2.5. Nekbe’den Önceki Dönem

Şair, 1941 yılında hukuk fakültesinden mezun olana kadar Filistin Radyosu’nda çalışmaya devam etmiş olup, mezuniyetinin ardından radyodaki görevinden istifa ederek ailesiyle beraber Hayfa’ ya taşınmış ve oradaki bir hukuk bürosunda çalışmaya başlamıştır. Şair o dönemi şöyle anlatır:

Avukatlık yapmak için Hayfa’ ya taşındım. Orada yeni bir arkadaş ve yeni bir dünyayla tanıştım. Hayat anlayışım değişti. Hayfa’ da kardeşim ve dostum **Hana Nakara** (ö.?) ile geçirdiğim o dönem edebiyatımda ve hayatımda yeni bir dönem oldu. Kültürel, toplumsal ve siyasi faaliyetlerimizi derinleştirmek için yola çıktığımızda, Ortodoks Kulübü bizim için bir karargâh olmuştu ve özellikle 1936 ayaklanması bizden uzak değildi.”⁶⁸

Ebû Selmâ Hayfa’ da avukatlık yaparken diğer yandan siyasi ve kültürel faaliyetlerini sürdürmekteydi. 1947 yılında Birleşmiş Milletler’in Filistin topraklarının bölünmesine karar vermesi akabinde, Filistin’ de grevler ve çatışmalar başladı. Çatışmalar şiddetlendiğinde Ebû Selmâ eşini oğluyla beraber Akkâ’ ya göndererek, kendisi tek başına Hayfa’ da kaldı. Şair bu olayı şöyle anlatır:

“Olaylar ve grevler şiddetlendiğinde eşimi oğlumla beraber Akkâ’ ya ailesinin yanına gönderdim. Hayfa’ da tek başıma kaldım. İsraililer kara yollarını kesti ve Akkâ’ ya ancak buharlı bir tekneyle gidebildim.”⁶⁹

⁶⁶ a.e., s. 15.

⁶⁷ Abîd, a.g.e., s. 46.

⁶⁸ a.e., s. 51.

⁶⁹ Halef, a.g.e. s. 11.

1948 yılında Nekbe'nin gerçekleşmesiyle Hayfa İsraililerin eline geçti. Ebû Selmâ, Arap ülkelerinin vaat ettiği üzere iki hafta sonra geri dönme niyetiyle evinin ve bürosunun anahtarlarını yanına alarak ailesiyle beraber Şam'a gitti. Zihninin derinliklerine gömdüğü bu acı hatırasını şair şu sözleriyle ifade etmektedir:

"1948' de Siyonistler Hayfa'yı ele geçirdiğinde, ben Hayfa' daydım ailem ise Akkâ' daydı. Karayoluyla yanlarına gidemedim. Birkaç evrakı ve evimin anahtarlarını alarak deniz yoluyla Akkâ' ya gittim, ailemi alarak 28 Nisan 1948'de Şam' a geldim. Anahtarların cebimde olduğunu fark ettiğimde Endülüs'ü hatırladım. Evet, Nablus'ta okuyan gurbetçi öğrencileri hatırladım. Konuştuğumuzda bana Endülüs'teki evlerinin anahtarlarını hala sakladıklarını söylemişlerdi. Onların bu sözlerini kalbime ve zihnime kazıdım."

2.6. Nekbe' den Sonraki Dönem

Ebû Selmâ yanında ailesi, kalbinde hatıraları ve cebindeki anahtarları ile beraber ikinci vatani addettiği Şam' a ulaştı. Burada avukatlık yapmak istediğinde karşısına hiçbir engel çıkartılmadığı gibi, kendisine özel bir yasal düzenleme yapıldı. Ebû Selmâ bu durumu şöyle anlatır:

"Suriye, Filistin'i Suriye'nin bir parçası olarak gören Arap milliyetçiliğinin atan kalbidir. O dönem baro başkanı olan Ahmed Fuâd el- Kudmânî şöyle bir karar çıkardı: 'Filistin Suriye'nin bir parçasıdır. Filistin'de avukat olan Suriye'nin her yerinde avukatlık yapılabilir. Avukatın Hayfa' dan Şam'a gelmesine sebep olan, bu parçayı istila eden Siyonizm ve işgal devam ettiği sürece ve kayıp parça Araplar' a geri dönünceye dek kendisinin Suriye'de avukatlık yapma hakkı vardır'. Baro başkanı bu kararla yetinmeyerek, baş savcıdan kararı temyize götürmemesini istedi ve böylece karar kesinleşti, ben de Suriye'de avukatlık yapan ilk Filistinli avukat oldum."

Ebû Selmâ, kendisini ziyadesiyle memnun eden ve Arap halklarının birliğine olan inancını kuvvetlendiren bu kararın akabinde, edebiyat öğretmenliğinin yanı sıra avukat olarak geçimini temin etmeye devam etmiştir.

⁷⁰ Bitlo, a.g.e., s. 44.

⁷¹ a.e., s. 52.

2.7. Yolculukları ve Siyasi Faaliyetleri

Ebû Selmâ, 1957 yılından 1964 yılına kadar Enformasyon Bakanlığı'nda çalışmış, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) ilk başkanı Ahmed eş- Şukayrî'nin (ö. 1980) Ebû Selmâ'dan örgüte katılmasını istemesi üzerine Ebû Selmâ 1965 yılında FKÖ'ye katılmıştır.

1966 yılında Havana'da, Kahire ve Pekin'de düzenlenen "Üç Kıta Konferansı"na Filistin adına katılarak, konferansın Pekin ayağında şu anlamlı konuşmayı yapmıştır:

"Vietnam halkını, ülkelerinin birliği ve hürriyeti uğrunda direnişlerini desteklemek için Asyalı ve Afrikalı yazarların acil olarak Pekin'de düzenlediği bu konferansa katılmak üzere buraya geldim. Eğer özgürlüğü savunmak herkesin göreviyse bu görev yazarlara, özellikle Asyalı ve Afrikalı yazarlara düşüyor. Önümüzdeki uzun ve geniş olan direniş yolu süngülerle ve dikenlerle doludur. Çünkü halklar özgürlükleri için direniyorlar. Bu uzun seyirde birçok insanımızı kaybedeceğiz. Ancak onlar, bu yolu uzatıp aydınlatan ve dünya halklarını özgürlüğe kavuşturan birer meşale olacaklardır. İnsanca ve özgürce yaşamak için direnen vatan evladının teri satırlarda ışıdamıyorsa bu satırların ne kıymeti var? İçinde tüm insanların mutluluğu ve iyiliği ile dolu bir kalbin çarpmadığı bir şiirin ne anlamı var? Hakkı ve özgürlüğü yaymayan bir edebiyat ne mana ifade eder? Saygın bir toplum ve halkların özgürlüğü için sömürünün her şekline ateş açmayan kelimenin ne haysiyeti vardır?"⁷²

Dünyanın birçok yerinde konferanslar münasebetiyle Filistin'in özgürlük mücadelesine uluslararası destek toplarken, aynı zamanda Avrupalı aydınlarla tanışma fırsatı elde eden şair; 1967 yılında ünlü Fransız yazar ve düşünür Jean-Paul Sartre (ö.1980), Fransız yönetmen Claude Lanzmann (2018) ve Fransız yazar, düşünür, feminist Simone de Beauvoir (1986) ile Gazze'de bir araya gelmiştir. 1970' de Moskova'da, Kahire'de, Roma'da, Bağdat'ta, Yeni Delhi'de, Trablusgarp'ta ve Stockholm'de konferanslara katılmasının ardından; 1971 yılında Budapeşte' de düzenlenen Dünya Barış Konferansı'na, 1972 'de Beşinci Dayanışma Konferansı için Kahire'ye , ve onun akabinde aynı yıl "*Dünya Barış Konferansı*" için önce Helsinki'ye daha sonra da Berlin'e gitmiştir. Ebû Selmâ örgüt faaliyetleri kapsamında,

⁷² a.e., s. 55.

resmi temsilci olarak daha birçok ÷lkeye giderek konferanslara katılma fırsatı elde etmiştir. 1972 yılında, iki ayrı komitenin birleştirilerek **Filistin Barış ve Dayanışma Komitesi** adını almasıyla merkezi Kahire’de bulunan bu komitenin başkanvekili seçilmiş, ancak Mısır’da yaşamak istemediğı için bu görevi kabul etmemiştir.

Ebû Selmâ, konferanslara katılmak üzere yaptığı birçok yurt dışı seyahatlerinden sonra 1975 yılında eşi Rukıyye Hakkı ile birlikte, Amerika’da böbrek nakli cerrahisi alanında uzman olarak çalışan oğlu Said’in yanına Washington’a gitmiş, eşinin tedavisi için burada kaldığı iki buçuk aylık bu süre zarfında, New York’a giderek Güvenlik Konseyi oturumuna gözlemci olarak katılma imkanı bulmuştur. 1977 yılında Amerika’ya ikinci bir ziyaret gerçekleştirdiğinde, İsrail’deki iskân meselesinin ve Amerika’nın Ortadoğı siyasetinin tartışıldığı iki önemli oturuma katılan şairin sonuncu Amerika yolculuğı 1977 yılına tekabül etmektedir. 26 Mart 1977 yılında Mısır devlet başkanı Enver Sedat ve İsrail başbakanı Menahem Begin arasında, Beyaz Saray’ın bahçesinde **Camp David** anlaşması imzalandığı esnada; Washington’da büyük bir protesto düzenlendi. Başta Filistinliler olmak üzere, genç-yaşlı, büyük- küçük çok sayıda Arap, Yahudi, siyahi ve beyaz Amerikalı Washington’un Dupon Meydanı’na akın ettiği ve anlaşma aleyhine sloganlar attığı bu olaya Ebû Selmâ bizzat şahit olmuştur. Bu ziyareti ona tarihi bir ana tanıklık etme fırsatını verdiyse de aslında hayatındaki en zor ve hazine anı barındırmaktaydı. Rukıyye Hakkı 2 Eylül 1978’de vefat etti. Ebû Selmâ’yı derinden sarsan bu olayın ardından, kırk iki yıl süren müşterek bir hayatın son bulmasıyla yaşadığı yalnızlığı ve boşluk hissini Ebû Selmâ şu sözleriyle çok iyi tasvir eder:

“Evimi dolduran ışık ve mutluluk tümüyle yok oldu. Bu ev ıssız, karanlık ve acı dolu bir kalp gibi artık.”⁷³

Bu acı olayın tesiri, çıktığı uzun yolculuklarla ve eski meşguliyetlerine geri dönmesiyle biraz hafiflemiştir. Ebû Selmâ 1980 yılında resmi bir görev münasebetiyle Bulgaristan’a gittiğinde, Başkent Sofya’da katıldığı bir toplantıda katılımcılardan biri Türk şair Nazım Hikmet’in ‘*Vatanda esir yaşamak, sürgünde imparator olmaktan yeğdir.*’ sözünden bahsetmesi üzerine, Ebu Semâ katılımcıya şu sözü söylemiştir:

⁷³ Abîd, a.g.e., s. 64.

“Nazım Hikmet bu sözü söylediğinde Sovyetler Birliği’nde sürgündeydi ve halkı vatanındaydı. Peki biz ne söyleyelim? Biz mülteciyiz ve halkımızın çoğu vatanından kovulmuş durumda”.⁷⁴

Ebû Selmâ bu sözleriyle sürgündeki halkın durumunun vahametini bir kez daha vurgu yapmıştır.

2.8. Son Yılları ve Vefatı

Ebû Selmâ, bir toplantıya katılmak üzere Moskova’ ya gitmiş ve oradayken kalbinde hissettiği bir ani ağrının akabinde acilen bir kalp ameliyatı geçirmiştir. Ameliyat sonrasında rahatsızlığının devam etmesi üzerine oğlu Amerika’dan gelerek, tedaviyi Washington’da devam ettirmek üzere babasını Amerika’ ya götürmüştür. Ancak, Amerika’ya ulaştıktan yedi gün sonra 11 Ekim 1980’de vatan şairinin ruhu ebediyete intikal etmiştir. Filistin’de gömülmeyi vasiyet eden şairin vefat haberini alan Yâser Arafât, şairin Suriye’de bulunan Yermûk Kampı’ndaki şehitler kabristanına defnedilmesi emrini verdi. Şairin cansız bedeni önce Beyrut havaalanına getirilmiş ve ardından Şam’a nakledilmiştir. Vefatının ardından yayınlanan taziyelerin yanı sıra, birçok Amerikan gazetesi şairin hayatını ve direnişini yazmış ve Washington Star gazetesinin bir yazarı şair hakkında şöyle demiştir:

“Halkının ve milletin iftiharını olan bu edebiyat adamının hakkında yazmak bizim için büyük bir şereftir.”⁷⁵

2.9. Ebû Selmâ’ nın Edebi Kişiliği

Kendi adından ziyade lakabıyla tanınan şair, bu lakabı nasıl aldığını şöyle anlatır:

“Şam’ da Anber Mektebi’ nde lise öğrencisiydim. Bende özel bir yeri olan hocamız Şeyh Muhammed ed- Dâvûdî (ö.?) bize, inşâyâ dair hoşuma gitmeyen bir konu ve kılıcı veya atı vassfeden bir kaside vermişti ve bizden kasideyi ezberlememizi istedi. Kasideyi

⁷⁴ a.e., s. 65.

⁷⁵ a.e., s. 70.

beğenmedim. Ertesi gün, bir aşk şiiri ezberleyip sınıfa gittim. Hocam, Kendi seçtiği kasideyi değil de benim seçtiğim kasideyi okumama müsaade etti. Bir defasında ise, ezberlememiz için bize bir şiir verdi ve ben bu defa kendi nazmettiğim şiiri ezberledim. Bana Ebû Selmâ lakabının verilmesine sebep olan kasidenin matlaı şöyleydi:

سَلْمَى انْظُرِي نَحْوِي فَقَلْبِي يَخْفِقُ
لَمَّا يُشِيرُ إِلَيَّ طَرْفُكَ أَطْرُقُ

Selmâ! Bana doğru bak,

Kalbim çarpıyor.

Gözün bana baktığında,

Boynum bükülür, susarım.

Güldü ve kasideyi tahlil etmeye başladı. Sonra sınıftan çıktım. Arkadaşlarım bana seslendi: ‘Selmâ kim? Ey, sevgili Selmâ!’ Sinirlendim ve peşlerinden koştum. İkinci derste hocamız (Allah rahmet eylesin): ‘Bu sefer elinde ne var, ey Ebû Selmâ’ dedi ve o günden sonra bu künye benimle özdeşleşti. Bu isim hocalarımın dilinden dökülünce ben de kabul ettim ve şiirde mahlas olarak bu ismi kullandım.”⁷⁶

Tanınmış bir alim ve şair olan babası Şeyh Said el- Kermî ve ağabeyi Ahmed Şâkir el- Kermî’ nin katkılarıyla meydana gelen edebi atmosferi soluyan Ebû Selmâ’ nın; ailesinin teşvikiyle küçük yaşta şiir okumaya, incelemeye, eleştirmeye ve ezberlemeye başlamasının yanı sıra zekâsı ve kabiliyetiyle edebi altyapısının oluştuğunu, şairin sözlerinden anlamaktayız:

“Şiir benim hiçbir şeye değişmeyeceğim rüyamdı. Sevdığım kasideyi içimden tekrar ederdim. Babam ve arkadaşları benden en son nazmettiğim kasideyi okumamı isterlerdi. Eğer bugün şiire tutkunsam, sebebi çocukluğumda şiirin sütünü içmemdir.”⁷⁷

Ayrıca, ailesi tarafından çok iyi yetiştirildiğini ve ailesinin şairliği üzerindeki katkılarının yadsınamaz olduğunu ifade sadedinde şair şu sözleri söylemiştir:

⁷⁶ Abîd, a.g.e., s. 39.

⁷⁷ Mustafa el-Fâr, eş-Şâ’ir Ebû Selmâ Edîben ve İnsânen, el-Muessesetu’l-‘Arabiyye Li’d-Dirâsât Ve’n-Neşr., Beyrût, 1985, s. ط.

“Ailede teneffüs ettiğim havanın ve aldığım eğitimin etkisi çok büyüktür. Ağabeyim tanınan bir eleştirmen iken, babam da şairdi.”⁷⁸

Okumaya düşkün olan şair; tarihten siyasete, edebiyata, hukuka kadar birçok farklı alana ait kitapları ve bunların yanı sıra bilim dergilerini de içeren oldukça zengin bir kütüphaneye sahiptir. Buradan hareketle, şairin birçok farklı ilimden beslenmiş bir edebiyatçı olduğunu söyleyebiliriz.

Şairin ailesinin kuvvetlice yapılandırmış olduğu temel, Anber Mektebi’nde usta edebiyatçılardan aldığı eğitim ve edindiği kültürel donanım ile yükselmiştir. Anber Mektebi’nde Fransızca öğrenerek, daha lise son sınıfta iken Fransızca eserleri, özellikle şiir ve hikayeleri aslından okuyabilen Ebû Selmâ, Fransız şair Alfred De Musset’ in “*Beni Hatırla*” adlı şiirini Arapça ’ya çevirmiştir.”⁷⁹ Şair, Fransız edebiyatına duyduğu büyük ilgi ve beğeniye şu sözleriyle ifade eder:

“Anber Mektebi’ndeyken Fransızca hocamız son sınıf öğrencilerinden Romantik şair Victor Hugo ile Neo-Romantik (Yeni Romantik) şair Lamartine’i karşılaştırmalarını istedi. Ben Lamartine’ in tarafında olanlardandım.”⁸⁰

Ayrıca şair, Anber Mektebi’nin zengin kütüphanesinde bulunan edebi, siyasi, dini ve dil bilim kitapları okuma fırsatı yakalamış; kitapları inceleyerek, yorumlayarak hatta eleştirerek okuyarak kültürel birikimini arttırmıştır.

Ebû Selmâ çağdaşlarıyla her zaman yakın temas halinde olmaya önem vermiştir. Gerek ülkelerine ziyarette bulunduğunda gerekse onlar Filistin’ e geldiğinde mutlaka onlarla görüşmüştür. Ebû Selmâ’ nın yakın arkadaşları olan Mısırlı ünlü edebiyatçılar İbrâhîm Abdu’l Kâdir el- Mâzinî (ö.1949) ve Zeki Mübarek (ö.1952) ile şiir toplantıları düzenleyerek, onlarla birlikte edebiyat sohbetleri ve fikri tartışmalar gerçekleştirmiştir. Çeşitli zamanlarda Filistin’ de düzenlenen edebiyat konferanslarında Mısır’dan; Ahmed Lutfî es- Seyyîd (ö.1963), Tevfîk el- Hakîm (ö.1987), Ahmed Emîn (ö.1954), Suriye’den; Halil Merdem Bek (ö.1959), Hayreddin ez-Zirkilî (ö.1976), Omar Ebû’r – Rîşe (ö.1990), Irak’tan Abdu’l Muhsîn el- Kâzımî

⁷⁸ Halef, **a.g.e.**, s. 220.

⁷⁹ el-Hatîb, **a.g.e.**, s. 86.

⁸⁰ **a.e.**, s. 86.

(ö.1935), Lübnan'dan; el- Ahtâl es- Sağîr (ö.1968), Mustafa el- Ğalayanî (ö.1944), Halil Nakîyu'd-dîn (ö.1987) gibi önemli ve meşhur edebiyatçılarla da bir araya gelmiştir.

Ebû Selmâ, Filistin kültürü ve edebiyatı üzerine konferanslar vererek ve çeşitli dergilere makaleler yazarak edebi anlamda oldukça faal bir yaşam sürmüştür. Filistin Ulusal Konseyi üyesi olan şair, Filistin- Sovyet Dostluk Cemiyeti'nin ve merkezi Katar'da bulunan Arap Yazarlar Birliği'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır ve Filistin Ulusal Konseyi' ne üye olmuştur .

Toplumun değişen dinamiklerden etkilenen şairler, aynı zamanda bu dinamiklerin değişmesinde ve gelişmesinde şiirleri ile etkin bir rol almaktadırlar. Toplumun verdiği mesajları alan şairler, bu mesajlara ek anlam katarak onları topluma geri vermektedir. Ebû Selmâ da toplumun dinamiklerini iyi anlamış ve şiirine yansıtmış bir şair olarak; topluma, onların ifade edilmeyi bekleyen korkularını, hayallerini, hayal kırıklıklarını, acılarını ve umutlarını anladığını hissettirmiş ve bunu, yazdığı etkileyici şiirleriyle görünür kılmıştır. Belki de bu yüzden halk, Ebû Selmâ ile özdeşleşerek ona “halk şairi” sıfatını vermiştir. O da olaylara halkın penceresinden bakarak, bu teveccühün hakkını fazlasıyla vermiştir. Ebû Selmâ' ya göre, edebiyatçının odak noktası öncelikle vatani olmalıdır. Şair bu vizyonunu şu sözleriyle dile getirir:

“Tabii ki vatansız ve halksız edebiyat olmaz. Filistin'in milli edebiyatı sırtını halka, vatana, geleneklere ve meskenlere dayamaktadır.”⁸¹

Hayfa' da bulunduğu dönemde avukatlığın yanı sıra Ortodoks Kulübü'nde edebi ve siyasi çalışmalarına aktif olarak devam eden şair, edebiyat komitesi başkanı olarak çeşitli konferanslar düzenlemiş ve konuşma yapmak üzere edebiyatçıları Filistin'e davet etmiştir. Teneffüs edilen siyasi atmosfer sebebiyle edebiyat ve siyaset girift vaziyette olduğundan her edebi toplantı veya konferans, aslında arka planında halkı direnişe davet misyonu yürütmekteydi. Şair, bu toplantılarda genç kadın edebiyatçıların bulunmayışından ziyadesiyle mustarıptı. Arkadaşlarıyla beraber yazılarında kadın yazarlardan bahsederek, yazmaları ve konferans vermeleri için

⁸¹ a.e., s. 86.

onları teşvik etmiştir ve günümüzde tanınan Necva Farah'ı (2015) edebiyat dünyasına kazandırmıştır⁸².

Hayfa' da büyük bir parti kurma çalışmaları yürütmekte olan işçi hareketinin bu girişimi başarısızlıkla son bulunca, solcu işçi hareketi faaliyetlerini fikir bazında yürütmeye başlamış ve **el- İttihad / Birlik** adlı bir gazete çıkartmıştır. Siyasi bir birlik ve güç elde edemeyen fikrî akımlar kendi gazetelerini çıkararak mücadelelerini gazetecilik üzerinden yürütmekte olduğu bu dönemde, edebiyatçılar da bu kutuplaşmada taraflarını belli ederek ideolojik açıdan yakın oldukları gazetelerde yazmayı tercih etmişlerdir. Ebû Selmâ, Filistin' de gazeteciliğin üstlendiği rolü şu sözleriyle açıklar:

“Filistin’de gazetecilik oldukça yaygındı. Partiler gazeteler üzerinden çatışyordu. Bu gazetelerden bazılarının birinci önceliği Siyonizm’i ve onun yayılmacı iskân politikalarını aşağılamaktı. Filistinli ve başka Arap gazeteciler, gazetecilik konusunda dayanışma içerisindeydiler ve Filistin sahasındaki siyasi, toplumsal ve kültürel değişimlerin ortaya çıkmasının ve belli bir şuur oluşmasının akabinde bu gazeteler yazıda ve ifadede oldukça cüretkardılar.”⁸³

Artık edebi bir topluluğun gerekliliğinin zihinlerde oluşmaya başlamasıyla, kısa bir süre içerisinde Ebû Selmâ' nın da aralarında bulunduğu bir grup edebiyatçı tarafından **Râbıtu'l Kalem / Kalem Birliği** adı altında edebi bir cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyet, kuruluşunun akabinde hem ferdî hem de cemiyet adına çalışan üyelerinin titiz çalışmalarıyla, yerel gazetelerde aynı isim altında birçok özel sayı çıkartmıştır.

Ebû Selmâ yurtdışında katıldığı konferanslarda, Filistin sorununa uluslararası sahada çözüm arayışı içerisinde olması ve keskin kalemi ile direnişin önde gelen sembol isimlerinden biri olmuştur. Bu sebeple Ali Huseyn Halef, Ebû Selma' nın biyografisini ele aldığı “*Zeytûnetu Filistîn / Filistin'in Zeytin Ağacı*” adlı eserinin mukaddimesinde şairden şu sözlerle bahseder:

⁸² Abîd, **a.g.e.**, s. 50.

⁸³ Abîd, **a.g.e.**, s. 54.

“Büyük Filistin şairi Ebû Selmâ, Filistin’in verimli ve heybetli zeytin ağacıdır. Halkımızın hayata ve zamana duyurulan sesidir. Eğer şiirini okursak, halkımızın yetmiş senelik mücadelesini görmüş oluruz. Şiirlerinden; ellerinde tüfekler, taşlar ve sopalar tutan, Yahudi çetelere ve İngiliz mandasına karşı çıkan kufiyyeli⁸⁴ adamlar beliriyor. Bu adamlar aynı zamanda ümmeti parçalayan, vatanı satan, yabancı işgalcinin iğrenç soytarıları olan kralların ihanetini ifşa ediyorlar. Onun şiirlerinde Filistin’in çağdaş tarihi belgeleniyor.”

Buna göre, Ebû Selmâ’ nın şiirlerinin bir arşiv niteliği taşıdığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Nekbe öncesini ve sonrasını yaşayan ve bu sebeple muhadram bir şair olan Ebû Selmâ’ nın, şiirlerinde neo-klasisizm ekolünü takip ettiğini görmekteyiz. Eski Arap şiirinin ahenk unsuru olan ritim, vezin ve kafiyei kullan şairin açık ve net bir üslubu vardır. Şiirleri sadece seçkin ve eğitilmiş bir kesime değil halkın işçi-çiftçi tüm kesimlerine hitap ettiği için, şair sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır ve böylece şairin vermek istediği mesaj hedef kitle tarafından çok net anlaşılmaktadır. Hitap üslubuyla yazdığı şiirleri halk nezdinde hayranlık uyandırmış ve bu teveccühün sebebi, şairin Filistin’in dağlarının, şehirlerinin, köylerinin ismini sıklıkla zikretmesinden kaynaklanmıştır.⁸⁵

Şairin şiirlerinde genellikle sembollere başvurmayaşına ve girift ifadelere yer vermeyeşine dayanarak, yakın arkadaşı Filistinli şair İbrâhîm Tukan’ dan etkilendiğini söyleyebiliriz. Fakat Tukan klasik şiirin kalıplarının dışına çıkarken, Ebû Selmâ klasik şiirin yapısına bağlı kalarak şiirinde yeni duygulara ve ifadelere yer vermiştir.

Dizeleriyle Filistin şiirine yön veren ve Filistin direnişine büyük katkı sağlayan Ebû Selmâ’ ya, 1989 yılında **Asya – Afrika Yazarlar Birliği** tarafından **Lotus Edebiyat Ödülü** verilmiş olup, Kemâl Nâsır (1973), Ğassân Kenefânî (1972) ve Mahmûd Dervîş (2008)’ ten sonra bu ödülü kazanan Filistinli dördüncü edebiyatçıdır. Bu ödüle Türkiye’den **Ataol Behramoğlu** ve **Aziz Nesin** de layık görülmüştür. Bir röportajda Ebû Selmâ’ya bu ödülü kazanması ile ilgili görüşleri sorulduğunda şu cevabı verir:

⁸⁴ **Kufiyye**: Filistin kültüründe erkeklerin başlarına doladığı, Türkiye’de de poşu olarak bilinen örtü.

⁸⁵ Selma Hadra Cayyusi, “Çağdaş Filistin Şiiri”, **Hece Dergisi**, çev. Fatih Kınalı, sy. 136, Ankara, Hece Basın Yayın Ltd. Şti., Ankara, 2008, s. 58.

“Lotus ödülü, bir kardeşimizin de dediği gibi, Filistin’ in göğsünde yeni bir şeref madalyonudur. Eğer ben jüride olsaydım ve bu ödül bir halka verilecek olsaydı, onu Filistin Arap halkına verirdim. Filistin halkı, bir şairinin dile getirdiği ve ona ödül kazandıran ideal ve değerlerin ete kemiğe bürünmüş halidir. Çünkü bu halk, edebiyatçılarının ve şairlerinin aydınlandığı ışık kaynağıdır.”⁸⁶

Şair, Nekbe’ den sonra doğduğu topraklardan uzak kalsa da hafızalardan silinip gitmemiştir. Aksine onun şiirleri, köklerinden zorla kopartılmış Filistin halkına toprak olmuş ve onların aidiyet duygusunu canlı tutmuştur. Mahmûd Dervîş, Filistinli Yazarlar ve Gazeteciler Genel Birliği adına yaptığı bir konuşmasında Ebû Selmâ’ ya şu sözleriyle seslenmiştir:

“Ebû Selmâ! Bana elini uzat. Uzat ki, avucunda otuz sene önce oyun oynadığım harman yerini göreyim. Senin etrafındaki kuşağın tek dokunduğu şey, senin elindir. Buna rağmen, bu kuşak Filistin’i yeniden inşa etmede daha güçlüdür. Filistin kimi zaman kazanılır, kimi zaman kaybedilir. Fakat, Filistin’imiz bir kampta veya bir hapishanenin yakınında doğan bir çocuğun zihnine nakşolan kaside içinde ölümsüzleşir.”⁸⁷

Ebû Selmâ’ nın izini sürmek üzere bulunduğumuz Filistin’de, Dr. Jaber Khdair al- Bitawee⁸⁸ Ebû Selmâ’ nın edebi kişiliği hakkında şu sözleri söylemiştir:

“Vatan şairi Ebû Selmâ, birçok Arap şairi gibi güzel olan her şeyi tasvir etmek için şiirlerinde kadını bir sembol olarak kullanmıştır. Nitekim, şiirlerinde kadın aşkı ile vatan aşkı iç içedir. Şairin yazdığı bütün şiirlerinde doğa ile uyum ve romantizm görülür. Kelime dağarcığı oldukça geniş olan Ebû Selmâ, insanların kulağına hoş gelen ve gönüllerine hitap eden tabirleri kullanmaya özen göstermiştir. Davasına sadık olan şair, şiirlerinde insani yönü hiçbir zaman ihmal etmeyerek sadece vatan temalı şiirler değil, farklı türlerde de şiirler yazmıştır.

Şair, yazdığı şiirleri bürosunda muhafaza etmekte iken Hayfa’ nın 1948 yılında İsraililerin eline geçmesiyle, eserlerinin büyük bir kısmı vatanıyla birlikte kaybolup

⁸⁶ Halef, a.g.e., s. 135.

⁸⁷ Halef, a.g.e., s. 28.

⁸⁸ Dr. Jaber Khdair al-Bitawee: Filistin an-Najah Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

gıtmiş; ülkesinin kanlı tarihinin bir parçası olan şiirlerinden geriye kalanlar ise arkadaşları tarafından divan haline getirilmiştir. Bu divanlar şu şekildedir⁸⁹:

Dîvanu' l Muşerred: el- Mektebetu'l Kubrâ, Li't Te'lif ve'n Neşr, Şâm, 1953.

İkinci Baskı: Dâru'l Ahad, Beyrut, 1963.

Üçüncü Baskı: el- Matbaatu's Şa 'biyye, Nâsıra, Filistîn, 1979.

Dîvânu Uğniyâti Bilâdî: Matbaatu't Terakkî, Dimeşk, 1959.

Dîvânu Eġânî'l Attâl: Mektebetu Atlâs, Dimeşk, 1964.

Dîvânu Min Filistîn Rîşetî: Dâru'l Âdâb, Beyrût, 1981.

İkinci Baskı: Dâru'l Esvâr, Akkâ, Filistîn, 1980.

Şiirlerinin yanı sıra, şairin telif etmiş olduğu nesirleri ise şu şekildedir:

Kifâhu Arabi Filistîn / Filistinli Arapların Mücadelesi: Menşûrâtu Muesseseti'l Lâcîni'l Filistiniyyîn / Filistinli Mülteciler Kurumu Yayınları, Şâm, 1964.

Ahmed Şâkir el-Kermî: Vizâratu's Sekâfeti ve'l İrşâdî'l Kavmî / Milli İrşad ve Kültür Bakanlığı, Dimeşk, 1964.

eş-Şeyh Saîd el- Kermî: el- Matbatu't Teâ 'vuniyye, Dimeşk, 1973.

1948 yılı, genelde Filistin ve Ortadoğu için, özelde ise Ebû Selmâ için bir dönüm noktası hükmündedir. Bu sebeple, Ebû Selmâ' nın edebî hayatı Nekbe' den önce ve Nekbe' den sonra olmak üzere iki kısma ayrılır.

2.9.1. Nekbe' den Önceki Şiirleri

Anber Mektebi'nin mezuniyet töreninde Ebû Selma ve arkadaşları “Zeki el-Mehasinî” (1972), “Cemîl Sultân” (ö.?), “Enver el- Attâr” (1972) ‘dan, kendi nazmettikleri kasideleri okumaları istendi. Sıra Ebû Selmâ' ya gelince kasidesini okumadan önce, kasideye konu olan ve bedevi kabilesinin şeyhinin kızıyla bir çobanın aşk hikayesini anlattı:

⁸⁹ Abîd, a.g.e., s. 85.

“Hikâyeye göre, bu aşkı öğrenen kabilenin ileri gelenleri zavallı çobanın parmaklarının kesilmesini emrettiler. Parmakları kesilen çoban araziye baştan sona kadar dolaştı. Ancak hayvanlar Rıdvan’ın neyinin nağmelerini duymadan ne bir yere gidiyorlardı ne de bir şey yiyorlardı. Bunun üzerine Rıdvan’ı aradılar ve uzun uğraşlar sonunda buldular. Neyi çalabilsin diye kesik parmaklarının yerine kamış parçaları taktılar. Sonra onu Suad (şeyhin kızı) ile evlendirdiler ve ikisi mutlu bir hayat sürdürdüler.”⁹⁰

Törende bulunanların beğenisini toplayan kaside, daha sonra arkadaşı Necîb er- Reîs’ in (ö.?) gazetesi **el- Kabs** de yayınlandı. Şairin yayınlanmış ilk kasidesinin matlaı şu şekildedir:

لست مَذْمُومَةٌ وَلَسْتُ بِسَالٍ	نَولِني الرَّبَّابَ قَبْلَ زِيالي
وَرَضِوانَ وَهُوَ سِرُّ الْجَلالِ	وَدَعِني أَسْمِعُكَ وَجَدَ ابْنَةُ الشَّيْخِ
وَمَهْوى الأَشعارِ تلكَ اللَّيالي	قالها شاعِرُ الطَّبيعَةِ في اللَّيْلِ
خَفِفاً يَنْسَبْنَ فَوْقَ الرِّمالِ	فَنَفَرَنَ المَهْوى ⁹¹ إِلَيْهِ مِنَ الحَيِّ
كَأَنَّ القُلُوبَ غَيْرُ خَوالٍ ⁹²	حَيْثُ يَسْمَعْنَ قِصَّةَ الوَجْدِ مِنْ فِيهِ

Bana sazımı ver ben yitip gitmeden,

Ne sen değersizsin ne de ben seni unutabilirim.

İzin ver Rıdvan ile şeyhin kızının aşkını sana anlatayım,

Çünkü o, yüceliğin sırrıdır.

Tabiatın şairi bu beyitleri gece yazdı,

Çünkü şiirin ilhamı böyle gecelerde gelir.

Ceylanlar diyardan ona doğru koştu,

Kumların üzerinde hızla akarak.

Aşk hikayesini Rıdvan’ın ağzından dinliyorlar,

⁹⁰ Bitlo, a.g.e., s. 112.

⁹¹ **مهوى**: Kelime anlamı yaban sığıridir. Gözlerinin güzelliği ile bilinirler. Arap edebiyatında güzel gözü sembolize etmek için yaygın olarak kullanılan bir ifadedir. Biz bu kelimeyi, ceylan olarak tercüme ettik.

⁹² a.e., s. 112.

Sanki kalpleri boş değil (onlar da aşık).

Bu dizelerde, şairin içinde yaşadığı kültürden beslendiğini açıkça görebilmekteyiz. Nekbe'den öncesine ve ilk gençlik yıllarına tekabül eden bu dönemde nazmettiği şiirlerinin genelini gazeller oluşturmaktadır. Yazdığı gazellerin en güzel örneklerini o zamanlar sevdiği ve daha sonra hayat yoldaşı olan kadın Rukiyye Hakkı' ya yazmış olup, bu gazellerin hepsine “*Zâtu'l Hâl / Benli*” adını vermiştir. Sevgilisinin yüzündeki beni onun güzelliğinin bir sembolü kabul eden şair, “*Rabbetu'l Hâl / Benli Kadın*” adlı gazelinde sevgilisine karşı hissettiği duyguları nezaket ve incelikle dile getirir:⁹³

ربة الخال
ألا يا رَبَّةَ الْخَالِ
أَمَّا تُشْجِيكَ أَخْوَالي
وَحَقَّ شَبَابُكَ الْغَالِي
فَإِنِّي لَسْتُ بِالسَّالِي
يُتَمِّمُ بِاسْمِكَ الْقَلْبُ
لِيَحْيَا الْأَمَلُ الْعَذْبُ
فِيَا لِّلَّهِ كَمْ أَصْبُو
وَهَذَا صَدْرُكَ الرَّحْبُ
تَمُوجُ عَلَيْهِ أَمَالِي
أَرَى شَفَتَيْكَ أَمْ حُلْمًا
تَفِيأُ ثَغْرَكَ الْأَلْمَى
وَعَيْنُكَ أَصْبَحَتْ نَجْمًا
تُرِينِي النُّورَ وَالظُّلْمَا
وَتُهْدِي رُغْمَ عُدَائِي
مَلَأْتَ الْكَوْنَ أَطْيَابًا
وَأَلْحَانًا وَأَكْوَابًا
فَهَلْ نَسَعْدُ أَحْقَابًا
وَتُفْنِي الْعُمْرَ أَحْبَابًا
وَحَالُكَ فِي الْهَوَى خَالِي

⁹³ Abdu'l Kerîm el-Kermî - Ebû Selmâ, **Dîvânu Ebî Selmâ**, Dârul'l-Avde, t.y., Beyrut, s. 126.

BENLİ

Ey benli güzel!

Halim seni duygulandırmıyor mu?

Değerli gençliğinin üzerine yemin ederim,

Kollarımı, bacaklarımı kessen de

Ben seni unutmam!

Kalbim adını sayıklıyor,

Tatlı ümidi yaşatmak için.

Allah'ım, ne çok özliyorum!

Ve senin engin bağrında umutlarım dalgalanıyor.

Serin ağzının gölgesinde duran,

Dudakların mı yoksa bir düş mü?

Gözlerin sitem edenlere rağmen,

Yolumu aydınlatır karanlıkta,

Gösterir bana yönümü.

Sen, dünyayı güzel kokular, besteler

Ve kadehlerle doldurdun.

Acaba yıllarca mutlu olup,

Ömrümüzü âşık olarak tüketir miyiz?

Ne çekersek aşkta, birlikte çeker miyiz?

Yine ilk gençlik yıllarında şair, aşk şiirlerinin yanı sıra ülkesine duyduğu sevgiyi ve ülkesine dair güzellikleri barındıran şiirler de yazmıştır. “*Tellu'z Zuhûr* /

Çiçek Tepesi” adlı şiirinde ülkesinin tabiatına karşı duyduğu hayranlığı görmekteyiz:

94

هَلْ تَرَى الْحُبَّ عَلَى تَلِّ الزُّهُورِ كَيْفَ يَغْفُو بَيْنَ أَحْضَانِ الْعَذَارَى
دَعَاهُ فِي بُرْدَيْنِ مِنْ نُورٍ وَنُورٍ يُشْعِلُ الدُّنْيَا إِذَا اسْتَيْقَظَ نَاراً

وَإِذَا هَبَّتْ نُسَيْمَاتُ الشَّمَالِ ثَم نَادَتْ طَائِرَ الْحُبِّ تَعَالِ
مَدَّ فِي الْجَوِّ جَنَاحَيْهِ وَطَارَا

وَرَمَى فَوْقَ قِمِّ الْأُفُقِ نِقَاباً كَيْفَ لَا يَبْدَى عَرَاماً وَشَبَاباً
بَعْدَمَا رَفَّ عَلَى تَلِّ الزُّهُورِ

وَالنَّسِيمُ... كَيْفَ لَا يَقْتِنُهُ الْوَجْهُ الْوَسِيمُ
فَيَحُومُ... يَسْرِقُ السِّحَرَ وَيَخْفَى فِي الْغُيُومِ

أَيُّهَا الْغَائِبُ عَنْ تَلِّ الزُّهُورِ أَمْسِكِ الْقَلْبَ إِذَا كُنْتَ تَزُورِ
فَالطُّيُورُ... فَوْقَ ذَاكَ التَّلِّ لَا تَنْفَكُ تَشْدُو
وَالزُّهُورُ... تَلْتِمُ الْحُبَّ وَلَمَّا يَصْنَحُ بَعْدُ

ÇİÇEK TEPEŚİ

Çiçek tepesinin üzerindeki aşkı görüyor musun?

Nasıl da uyuyor bakirelerin koynunda.

Onu, iki tarafı ışıktan (örölmüş) bir elbisenin içinde bırak,

Uyanırsa dünyayı yakar.

Kuzeyden esen meltemler aşk kuşunu gel diye çağırdığında,

*Gökyüzünde kanatlarını uzatıp uçar,
Ufkun ağzına peçe takar.
Nasıl aşkla gençleşmez çiçek tepesine konan?
Meltem de bu güzel yüze nasıl vurulmasın?
Nasıl etrafında dönüp,
Büyüsünü çalıp bulutlarda saklanmasın?
Ey, çiçek tepesinden uzak olan!
Kalbini tut eğer onu ziyaret edersen.
İşte kuşlar ...
O tepenin üzerinde daima şarkı söylüyorlar.
Ve çiçekler ...
Henüz uyanmayan
Aşkı öpüyorlar.*

Başlangıçtan itibaren Ebû Selma'nın dizeleri, Filistin'deki diğer şairlere nazaran daha büyük bir lirizm örneği göstermiş ve ilerleyen zamanda doğaya daha derin bir bağlılık ve daha dolaylı bir şiirsel yaklaşım edinmiştir.⁹⁵

1930 ve 1939 yılları arasında Filistin'de yaşanan kanlı olaylar, Ebû Selma'nın şiirinin eksenini değiştirerek; şairin aşk ve tabiat temalı şiirlerinin, yerini devrim ateşini tutuşturan şiirlere bıraktığını görmekteyiz. Ebû Selmâ, Filistin'deki iktâ sahiplerinin topraklarını satmasından sonra, halkın tüm sosyal kesimleriyle birlik olarak vatanı savunmak için harekete geçilmesi gerektiğini savunmuştur ve bunu ilk defa (*Hamâmu'l - Vâdî / Vadinin Kuşları*) adlı şiirinde yüksek sesle dile getirmiştir:

96

⁹⁵ Jayyusi, **Trends and Movements**, s. 298.

⁹⁶ el-Kermî, **a.g.e.**, s. 14.

حَمَامُ الْوَادِي

وَدَّعْ ظِلَالُكَ يَا حَمَامُ الْوَادِي
مِنْ بَعْدِ سَرَحَتِهِ وَغَدَبِ تَمِيمِـرِهِ
أَرْسِلْ نُوَاحَكَ يَا حَمَامُ وَقُلْ لَنَا
وَابُكَ النَّسِيمَ نَدِيَّةً أَرْدَانُهُ
كَانَ الرَّسُولُ إِلَيْكَ إِنْ غَلَبَ الْهَوَى
حَتَّى إِذَا وَافَى الدِّيَارَ تَرَفَّرَقَتْ
طِرْ فِي الْفَضَاءِ وَهَلْ يَطِيرُ مُطَوِّقٌ
يَا جَبِرَةَ الْوَادِي الْحَزِينَ تَجِيَّةً
تَتَلَمَّسُ الْمَاضِي فَنُبْصِرُ ظِلَّهُ
لَوْ كَانَ فِي تِلْكَ النُّفُوسِ حَمِيَّةً
لَوْ كَانَ فِي تِلْكَ الْأَنْفُوفِ بَقِيَّةً
لَوْ تَسْمَعُونَ صَدَى الْقُبُورِ وَجَدْتُمْ
كَرْهَهُمُ الدُّنْيَا الدَّنِيَّةَ حِينَمَا
وَمَشَى الزَّمَانُ عَلَيْهِمْ حَتَّى إِذَا
أَلَوَى الزَّمَانُ بِغُصْنِكَ الْمَيَّادِ
نَمَّ فِي الْهَجِيرِ وَأَنْتَ طَاوٍ صَادٍ
هَلْ فِي حِمَى الْوَادِي حَمَامٌ شَادٍ
إِنَّ الْبُكَاءَ يَهْوُنُ عِنْدَ بُعَادِ
يَخْتَالُ فَوْقَ رَبِيٍّ وَفَوْقَ وَهَادِ
عَبْرَاتُهُ وَرَوَى حَدِيثَ فُؤَادِ
قَصَّتْ جَنَاحِيهِ يَدُ الصَّيَّادِ
حَمْرَاءَ أَنْطَقَهَا دَمُ الْأَكْبَادِ
خَلَفَ الدَّمُوعَ عَلَى شِفَارِ الْعَادِي
عَرَبِيَّةً شَدَّتْ عَلَى الْأَصْفَادِ
لَتَحَطَّمَتْ حَلَقَاتُ الْأَسْتَعْبَادِ
جَنَابَاتُهَا تَبْكِي عَلَى الْأَجْدَادِ
كَرْهُوا حَيَاةَ كَرِيهَةٍ وَجَهَادِ
مَاتَ الْأَبَاءُ مَشَى عَلَى الْأَحْفَادِ

VADİNİN GÜVERCİNİ

Ey vadinin güvercini,

Veda ederek terk et gölgeli ağaçları,

Yıllar savurdu üzerinde durduğun o sallanan dalları.

Artık sabah saatlerindeki muhteşem suyu bulamazsın,

Metruk yerlerde aç ve susuz uyuyacaksın.

Ağıtını yak ey güvercin,

Söyle bize var mı etrafında vadinin,

Gece şarkı söyleyen başka güvercin?

*Uzaktayken ağlamaya katlanılır,
Ağla kolları nemli meltem için.
Aşk galip geldiğinde tepelerde ve dağ eteklerinde
Edalı edalı gezerdi habercin.
Lakin, yurda vardığında dolardı gözleri,
Sözlerini tekrarlardı kalbinin.
Uç gökyüzünde ey güvercin,
Fakat nasıl uçsun?
Avcının kanadını kestiği,
Boynu tasmalı güvercin.*

*Ey kederli vadinin komşuları!
Size ciğerlerimin kanının kızıl bir selamı var.
O selam ki,
Göz yaşları ardında,
Düşmanın kılıçlarının keskin uçları üstünde durarak,
Geçmişi gözler ve ancak onun gölgesini görür.*

* * *

*Sizde Arap hamiyeti yok mu?
Arap hamiyeti olsaydı eğer,
Kılıçlar kınlarında durur muydu?
Kırardı prangaları.
Olsaydı gururdan bir kalıntı
Kölelik zincirleri kopardı.
Dinleseniz mezarların yankılarını,*

Duyardınız içlerindeki ecdadın ağıt yakışını.

Cihat ve zor hayattan nefret edenlerden

Şu alçak dünya da nefret etti,

Zaman onları da torunlarını da ezip geçti.

Filistin siyasetinin sol kanadında aktif bir şekilde yer alan Ebû Selmâ' nın, Nekbe'den önceki şiirlerinde siyasetin etkisi çokça görmekteyiz. Yaşanan kanlı ve acı olayların etkisiyle yazdığı şiirlerde büyük bir duygu yoğunluğu karşımıza çıkmaktadır.

Halkının ve ülkesinin sorunlarını konu edinirken; Arap liderlerinin hatalarını yüksek sesle dillendirmekten hiçbir zaman geri durmayan şair, vatanın bağımsızlığını ve tüm Arap halklarının birliğini kendisine ilke edinmiştir. Yurt dışında katıldığı her toplantıda bu mücadeleyi anlatmıştır. Ona göre Filistin sorunu sadece Filistinlilerin değil, tüm Arapların sorunudur. Bu sebeple, sömürgecilerin kölesi haline gelen, bağımsızlık mücadelesi uğruna verilen şehitlere kayıtsız kalan Arap liderlerine ve onlara tabi olan, onları destekleyen halka büyük bir öfke duymakta olan şair, bu öfkesini 1933 yılında yazdığı "Lehebu'l Kasîd" adlı şiiriyle cüretkâr bir biçimde dile getirmiştir:⁹⁷

فَوْقَ جَبِينِهِ أَنْتَ السُّجُودِ
صَائِمًا مَشْيَ الْأَسُودِ
اللَّهِ وَالْحَقِّ التَّلِيدِ

قُومُوا انْظُرُوا "فَرَحَانَ"
يَمْشِي إِلَى حَبْلِ الشَّهَادَةِ
سَبْعُونَ عَامًا فِي سَبِيلِ

بَيْنَ الْوَعْدِ ضَاعُوا وَالْوَعْدِ
وَبَيْنَ مَنْفِيٍّ شَرِيدِ
أَوْ يَتِيمٍ أَوْ فَقِيرِ

قُومُوا انْظُرُوا الْأَهْلِينَ
مَا بَيْنَ مُلْقَى فِي السُّجُونِ
أَوْ بَيْنَ أَرْمَلَةٍ تُؤَلُّو

⁹⁷ a.e., s. 24-25.

قوموا انظروا الوطن الذبيح
تتراحم الأجيال دامية
من الوريد إلى الوريد
الخطي حوّل اللُهود

قوموا انظروا الوطن الذبيح
يا من يعزّون الحمى
من الوريد إلى الوريد
ثوروا على الظلم المبيد
بل حرّروه من الملوك
وحرّروه من العبيد

Kalkın, bakın!

Ferhan'ın⁹⁸ alnında secde izi var.

Oruçlu iken bir aslan gibi şهادet ipine yürüyor,

Ezeli hak ve Allah yolunda geçen bir yetmiş yıldan sonra.

Kalkın, bakın!

Söz ve tehdit arasında kaybolan halka.

Kimi hapiste, kimi sürgünde.

Ya da,

Ağıt yakan bir kadına, bir yetime,

Veya kayıp bir adama.

Kalkın, bakın!

Vatanın şah damarı kesilmiş,

Nesiller kanlı adımlarla kabirlerin etrafında itişmekte.

Ey vatanını yüceltenler!

⁹⁸ **Ferhân el- Sadi:** Filistinli bir direnişçi. Bkz.: Yâgî, **a.g.e.**, s. 241.

Öldürücü zulme karşı isyan edin.

Ve onu krallardan,

Ve kölelerden özgürleştirin.

Seçkin bir ailede yetişmesine rağmen Ebû Selmâ, hiçbir zaman elitist bir tutum takınmayarak halkı tüm kesimleriyle kucaklayabilmiştir ve bilhassa çiftçi- işçi sınıfına daha fazla değer vermiştir. Varlığını onların ve en taşkın duygularının sesi olmaya adanmış şair, bir röportajda işçi ve çiftçilere neden bu kadar değer verdiğine dair sorulan soruya şu şekilde cevap vermiştir:

“Ben sosyal özgürleşmeye inanıyorum. Onlarda devrimin maddesini ve yakıtını görüyorum. Devrimciler onlardan, şehitler onlardan. Şiirin ve her şeyin maddesi olmayı hakke ediyorlar.”⁹⁹

Ebû Selmâ, Nekbe öncesinde yazdığı şiirlerinde de nida ve hitap üslubunu sıklıkla kullanır. Kasidelerinin çoğu nida ile başlamakta olup, genellikle ya halka ya liderlere ya da Filistin’e seslenir.

Ey Filistin, ey devrimcilerin rüyası!

يا فلسطين يا حلم الثائرين

100

Ey kardeşim, her yolda yoldaşımın

يا أخي أنت معي في كل درب¹⁰¹

Kasidenin ateşine yaz!

أنشُر على لهب القصيد¹⁰²

Ebû Selma’nın şiirleri basit ve harekete geçirici nitelikte olmakla beraber, şair klasik şiirin çizgisinden çıkmamıştır ve klasik şiirin biçim ve içerik yapısını aynen muhafaza etmiştir. Bu durum, Nekbe’den önce yazdığı şiirlerinin önemli özelliğidir.

2.9.2. Nekbe’den Sonraki Şiirleri

Şairin Nekbe’den sonra yazdığı şiirlerindeki hâkim duygu vatan özlemidir. Ebû Selmâ, “Dârî / Evim” adlı şiirinde vatan özleminin yanı sıra; kendi hatıralarından,

⁹⁹ Halef, a.g.e., s. 181.

¹⁰⁰ el-Kermî, a.g.e., s. 11.

¹⁰¹ a.e., s. 156.

¹⁰² a.e., s. 21.

Filistin'in tabiatından, yollarından, çocukken oyun oynadığı harman yerinden
bahseder: 103

داري

هَلْ تَسْأَلِينَ النَّجْمَ عَنْ دَارِي	وَأَيْنَ أَحِبَابِي وَسَمَّارِي
دَارِي الَّتِي أَغْفَتُ عَلَى رُبُوعِ	حَالِمَةٍ بِالْمَجْدِ وَالْغَارِ
تَفْتَحُ الرَّهْرُ عَلَى حَدِّهَا	فَعَطَّرْتُ أَيَّامَ آذَارِ
السَّمْسُ لَا تَضْحَكُ إِلَّا لَهَا	تَهْدِي إِلَيْهَا وَشَيْ أَسْتَارِ
وَالْيَبْنَةُ الْخَضِرَاءُ فِي ظِلِّهَا	تَارِيحُ أَشْوَاقِي وَآثَارِي

مُلْعَبُنَا يَوْمَ رَفِيفِ الْمُنَى	وَمُلْتَقَى الْجَارَةِ بِالْجَارِ
دَرْبُ الصَّبَابِ لَوْ تَنَوَّرَتْهُ	مَهْوَى صَبَابَاتٍ وَأَسْرَارِ
الْأَمَلُ الْخُلُوعُ عَلَى رَحْبِهِ	يُعْقَدُ فِي أَطْرَافِ زَنْارِ
وَالْكَرْمُ مَا أَرْحَمَ أَفْيَائِهِ	أَحْلَامُ عُشَّاقٍ وَأَطْيَارِ
مَنْ عَرَقَ الْفَلَاحَ أَنْدَاؤُهُ	أَكْرَمُ مَنْ طَلَّ وَأَمْطَارِ
وَالْبَيْدَرُ السَّمْحُ عَلَى صَدْرِهِ	حَبَاتُ أَكْبَادٍ وَأَبْصَارِ

أُغْنِيَهُ الرَّاعِي وَرَاءَ الرُّبَى	مَنْشُورَةٌ فِي الْأُفُقِ الْعَارِي
عَجَبًا لِلْخُبِّ مِلءِ الدُّنَى	يَمُوجُ فِي أَنْعَامِ مِزْمَارِ
دَارِي الَّتِي تَوَشَّحَتْ بِالسَّنَى	فِيهِ لَطَى قَلْبٍ وَأَفْكَارِ
مَا خَطَرَ الْجَبَّارُ فِي سَاحِهَا	إِلَّا صَرَغْنَا أَلْفَ جَبَّارِ
وَمَا أَطَّلَ الْعَارُ مِنْ مَوْطِنِ	إِلَّا مَحَوَّنَا الْعَارَ بِالنَّارِ
مَا خَفَقَتْ عِنْدَ الْإِلْقَا رَايَةٌ	إِلَّا عَلَى مَوَكِبِ أَحْرَارِ
كَيْفَ يَلُوحُ الْفَجْرُ بَعْدَ الدُّجَى	إِنْ لَمْ تُلَخْ رَايَاتُ ثَوَارِ

أَلَا تَرَى خَيَالَهَا السَّارِي
فَخَضَّبْتُ بِالْذَّمْعِ أَشْعَارِي

داري، وَفِي عَيْنَيَّ بَعْدَ النَّوَى
خَضَّبَهُ الْحُلُمُ بِالْوَانِيهِ

تَجْنِي عَلَى حَسَنَاءٍ مَعْطَارٍ
جَوَّرَ عَدُوِّي فِي الْجَمَى ضَارٍ
يَظْلِمُهُ ظُلْمٌ سِنِمَارٍ
رَاحَتِهِ سَكِينٌ جَزَارٍ
فِي وَجْهِهِ مَيْسَمٌ دُولَارٍ
هَامِ الدَّرَى تَدْعُوا إِلَى الثَّارِ
فَالْعَالَمُ الْخُرُّ بَكِي دَارِي

ضَحِيَّةُ الْحُسْنِ! وَكَمْ فِتْنَةٍ
جَارَ عَلَيْهَا مُدَّعٍ بِالْهَوَى
وَالشَّعْبُ كَمْ مِنْ حَاكِمٍ بِاسْمِهِ
فِي عَيْنِهِ دَمْعَةٌ بِأَكِّ وَفِي
دَارِي لَيْسَ هَدْمَهَا ظَالِمٌ
فَإِنَّ فِي الْكَوْنِ الشَّطَايَا عَلَى
دَارِي لَيْسَ لَمْ يَبْكِيهَا جَاجِدٌ

EVİM

Sorar mısın yıldızlara, nedir haberleri evimin,

Nerede dostlarım ve sohbet arkadaşlarım?

Bir tepenin üstünde uyuya kalan,

Onuru ve zaferi düşleyen evimin

Yanaklarının üstünde çiçekler açtı.

Mart günlerine rayihalar yaydı.

Güneş bir tek ona güler,

Perdelerin süsünü ona takdim eder.

İncir ağacının gölgesi altında,

Özlemlerimin ve izlerimin tarihçesi.

Güzel çocukluğumuzun oyun alanı,

Komşu kızı ile buluşma yeri.

Evin ötesindeki virajdaki pınar,

Anlatır haberlerimi ve hikayelerimi.

Kızların yolunu bir incelesen,

Ne aşkları ne sırları gizler.

Tatlı umut, büyüklüğü ile bir kızın kemerine düğümlenir,

Bağın gölgeleri ne de şefkatlidir.

Orada aşıkların ve kuşların düşleri,

Yağmurdan çiyden daha cömertçe,

Çiy gibi yapraklara düşen çiftçinin alın teri.

Geniş harman yeri üstünde,

Ciğerlerimizin ve gözlerimizin taneleri.

Çobanın şarkısı tepelerin arkasından çıplak ufka yayılıyor,

Ne ilginç, dünyaları dolduran sevgi bir kavalın sesinde dalgalanıyor.

Düşüncelerin ve gönlün ateşinin parıltısı ile süslenmiş evimin sahasına,

Bir zorba girdi mi bin zorbayı öldürürdük.

Âr bir yerden belirince onu ateşle temizlerdik.

Hürler alayının sancağından başka,

Dalgalanmazdı bizde sancak.

Devrimcilerin sancağı dalgalanmazsa,

Karanlığın ardından nasıl söksün şafak?

Gurbette hep gözlerimin içindedir evimin hayali, göremiyor musun?

Düşün renkleri ile boyanmış evim,

Ben de şiirimi gözyaşlarımla boyadım.

Güzelliğin kurbanıdır vatanım,

*Çoğu zaman güzellik başına dert olur
Hoş kokulu güzellerin.
Ona âşık olduğunu iddia edenler,
Amansız düşmanları kadar ona zulmetti.
Halkın adına hükmedenlerin gözlerinde,
Ağlayan gözyaşı ve elinde kasap bıçağı,
Halka Sinimmar' ın uğradığı zulüm gibi eziyet etti.
Evimi yıksa da yüzünde dolar izi olan zalimler,
İntikama çağırır taşları yüksek tepeler.
Ağlamasa da evimi unutanlar,
Bütün hür dünya evime ağlar.*

1948 yılında yaşanan Nekbe'den sonra Suriye'de sürgün hayatı yaşamaya başlayan Ebû Selmâ' nın bu dönemde yazdığı şiirlerinde, belirgin bir üslup farklılığı görmekteyiz. 1930'ların ortalarında yazdığı erken dönem şiirleri, Filistin ayaklanmasının başladığı dönemde, ona birdenbire ün ve popülerite getirmiştir. Oldukça kuvvetli olan dizelerinde yoğun bir öfke duygusu karşımıza çıkmaktadır. Bu evredeki tasvirleri açık ve net olmakla birlikte, bu canlılık son dönem şiirlerinde tekrarlanmamıştır. Onun ateşli duyguları; felaketin, çaresizliğin ve yalnızlığın Filistinli mültecileri etkisi altına almasından sonra sönmüştür. Şiirleri tasvir ve konu bakımından değişikliğe uğrayan Ebû Selma'nın, kaybettiği vatanına duyduğu özlemi anlattığı şiirleri Mehcer edebiyatı şiirleriyle büyük bir benzerlik göstermektedir.”¹⁰⁴

Her gurbetçi gibi Ebû Selmâ da ülkesine dönebilmenin hayalini kurmaktadır. “*Derbu'l Hevâ / Aşkın Yolu* ” adlı şiirinde ülkesini, kaybettiği ve bir gün kavuşmayı ümit ettiği sevgiliye benzetmiştir:¹⁰⁵

سَأَلْتَنِي فِي حُلْمٍ عَاطِرٍ فِي أَمَلٍ رَحْبِ الْمَدَى مُطْلَقٍ

¹⁰⁴ Jayyusi, a.g.e., s. 298-299.

¹⁰⁵ el-Kermî, a.g.e., s. 185.

على طريق الفجر من حولنا
لولا هوانا لم تُنر في الدجى
شعاع البدر لولا الهوى
تسري التجوم الرُّهُرُ في زورق
ولا السنَى لاحَ مِنَ المشرق
ما رَفَّ في حُلُم الصبَا الرِّيق

* * * *

لَقَدْ عَدَوْنَا نَعْمًا شَارِدًا
قَلْبِي يُغَيِّي لَكَ فِي خَفِّهِ
لا تُسألِي كَيْفَ وَأَيْنَ اللِّقَا
فِيهِ طُيُوفُ الْعَالَمِ المَوْتِ
لَوْلا هَوَى عَيْنَيْكَ لَمْ يَخْفِق
غَدًا عَلَى دَرْبِ الهَوَى نَلْتَقِي

Hoş kokulu bir rüyada,

Sınır tanımayan engin bir umut üzerinde buluşacağız.

Yanımızda pembe yıldızlar bir kayık üzerinde,

Fecr yolunda ilerlerken buluşacağız.

Aşkımız olmasaydı,

Aydınlanmazdı geceler, doğudan ışıklar belirmezdi,

Aşkımız olmasaydı,

Dolunay ışığı güzel çocukluğumuzun düşlerinde görülmezdi.

Eli kolu bağlı dünyanın zihninde aykırı bir beste olduk.

Kalbim çarparken, sana şarkı söyler.

Çarpmazdı, olmasaydı gözlerinin aşkı.

Ne zaman ve nerede kavuşmamız diye sorma,

Yarın aşkın yolunda buluşacağız.

Ebû Selma Nekbe'den sonraki şiirlerinde, Filistin halkının çektiği acıların müsebbiplerine isyan etmektedir ve bu durum her iki dönemde yazdığı şiirlerin ortak

noktasıdır. Düşman ile iş birliği yapıp halkına ihanet eden ve Nekbe' ye sebep olan Arap krallarını ve rejimlerini eleştirmeye devam etmiştir.

Devrimi mutlak kurtuluş yolu olarak gören ve insanlara yalancı bir ümit aşılamayan Ebû Selma, onların acılarını hafifletmeye çalışmadan, yüzleştirici ve sarsıcı şiirlerle halkın içindeki devrimci ruhu uyandırmaya çalışmıştır:¹⁰⁶

تلك الشعارات التي رُفِعَتْ يَا تَعْسَهَا فِي السَّاحِ مِنْ مَدَدٍ
حَمَلْتُ لَنَا الْأَوْزَارَ مُثْقَلَةً مَنْ يَنْتَنِي بَيْنَنَا بَلَا عَمَدٍ

Savaşta, atılan sloganlardan medet umulur mu?

Bize ağır musibetlerle geldi,

Sağlam ev hiç direksiz olur mu?

Ebû Selmâ diyalektik yaklaşımın diğer ucunda; devrimci ruhun uyanık kalmasını sağlayan ve umut aşılayan duygusal şiirlerle halka seslenerek, mantık ve duygu düzleminde ümit ve korku dengesini korumayı başarmıştır. “Sene ‘ud / Döneceğiz” şiiri, Ebû Selma’ nın bu yaklaşımına çok iyi bir örnek teşkil etmektedir:¹⁰⁷

وَيَسْأَلُنِي الرَّفَاقُ أَلَا لِقَاءَ وَهَلْ مِنْ عَوْدَةٍ بَعْدَ الْغِيَابِ
أَجَلٍ سَنُقَلِّ التُّرْبَ الْمُنْدَى وَفَوْقَ شِفَاهِنَا حُمْرُ الرِّغَابِ
غَدًا سَنَعُودُ وَالْأَجْيَالُ تُصْنَعِي إِلَى وَقَعِ الْخُطَى عِنْدَ الْإِيَابِ
مَعَ الْأَمَلِ الْمُجَنِّحِ وَالْأَغْنَى مَعَ النِّسْرِ الْمُحَلَّقِ وَالْعُقَابِ
مَعَ الْفَجْرِ الضَّحْوِكَ عَلَى الصَّحَارِي نَعُودُ مَعَ الصَّبَّاحِ عَلَى الْغُبَابِ

¹⁰⁶ a.e., s. 339.

¹⁰⁷ a.e., s. 173.

DÖNECEĞİZ

Soruyor dostlarım; bir kavuşma olacak mı?

Gurbetten sonra dönüş olacak mı?

Evet,

Nemli topraklarımızı öpüp, dudaklarımıza kızıl toprağı da süreceğiz,

Yarın döneceğiz, nesillere de dönüşte ayak seslerimizi duyuracağız.

Şarkılarla, kanatlanmış umutlarla, kartallarla, şahinlerle döneceğiz,

Çöllere gülen şafakla, dalgalara doğan sabahla döneceğiz.

Geri dönüş ümidinin büyük bir coşku ile harmanlandığı bu dizelerde şair; kitlesel bir hareketi temsil eden ayak sesleriyle, gelmiş geçmiş tüm nesillere duyuracakları ve şehitlerin kızılı boyadığı vatan toprağını öpüp şehitleri selamlayacakları bir geri dönüşün müjdesini vermektedir. Ebu Selmâ' nın, Arap kültüründe ve başka birçok kültürde gücü, savaşçı ruhu ve hürriyeti sembolize eden kartalla ve şahinle geri dönüşün resmini çizmesi oldukça dikkat çekicidir. Nitekim Ebû Selmâ, bu geri dönüşün bir tutsak gibi boynu bükük değil; bilakis şanlı, hür, başı dik ve muzaffer bir şekilde olacağını ve karanlık günlerin ardından doğan şafakla ve yepyeni başlangıçları temsil eden sabahla gerçekleşeceğini vaat etmektedir.

2.10. Ebû Selmâ' nın Şiirlerinin Niteliği ve Edebi Özeliği

Filistin' in geçirdiği tüm süreçler, Filistin halkında ve Ebû Selmâ' da birtakım duygular uyandırmıştır. Halkının idealleri ve duyguları, halkın sesi olan Ebû Selmâ 'nın şiirlerinin konusunu oluşturmuştur. Bu şiirler gerek sürgünde olan gerekse vatanında acı çeken halkın mücadelesini görünür kılmıştır. Bu bağlamda, Ebû Selmâ' nın şiirlerini nitelik bakımından dört ana başlığa ayırmak mümkündür.

2.10.1. İsyân ve Devrim

Nekbe öncesinden Nekbe sonrasına, hatta günümüze kadar uzanan ve bir halkın özgürlük yolunda yürürken yaşadığı badirelere boyun eğmeyişiine Ebû Selmâ'nın şiirleriyle şahit olmaktayız. Aynı zamanda yazdığı şiirlerle halkı isyana ve devrime teşvik ederek onların motivasyonunu daima diri tutmuştur. Şair, isyan ve devrim kavramlarıyla yakın arkadaşı İbrahim Tukan vesilesiyle tanışmış olup, bu kavramlar şiir hayatının yapı taşlarını oluşturmuştur. Şairin isyan ve devrim temalı şiirlerinden biri olan “*Nûr ve Nâr / Işık ve Ateş*” adlı şiiri halkı devrim için harekete geçirecek niteliktedir:¹⁰⁸

نور و نار

فَالْحَقُّ مِنْ نُورٍ وَنَارٍ	سَيِّرُوا عَلَى وَضَحِ النَّهَارِ
أُبْنَاءَهَا خَلْفَتِ السَّيَّارِ	تَأْبَى الْبُطُولَةُ أَنْ تَرَى
يَوْمَ الْكَرْبَةِ وَالْإِقَارِ	الْحَاسِرُونَ رُؤُوسَهُمْ
الْثَّائِرُونَ عَلَى الْإِسَارِ	الْحَاطِمُونَ قُيُودَهُمْ

* * * *

قَفِي عَلَى طُهْرِ الْإِزَارِ	إِيه، فَلَسْطَيْنُ الْجَرِيحِ
بَلِ اسْأَلِي أَهْلَ الدِّيَارِ	لَا تَسْأَلِي الْمُسْتَعْمِرِينَ
سَلِمْتَ مِنْ شَرِّ الْعِثَارِ	يَا أَيُّهَا الشَّعْبُ النَّبِيلُ
مِنْ الْيَمِينِ إِلَى الْيَسَارِ	أَنْتَ الَّذِي تَهْدِي السَّبِيلَ
مَنْ يَبْصُرُونَ عَلَى الْقَرَارِ	قَرَّرَ مَصِيرَكَ أَنْتَ لَا

IŞIK VE ATEŞ

*İlerleyin gündüzün aydınlığında,
Çünkü hak, ateşten ve ışıktan,*

¹⁰⁸ a.e., s. 48.

Kahramanlık, perdelerin arkasında izlerken evlatlarını,

Görmek istemez onları

Savaş günü zor günlere hazır

Zincirlerini kırıp, hapse karşı direnir vaziyette.

Ey Filistin,

Elbisenin temizliğini koru.

Sömürgecilere değil, ev sahiplerine sor.

Hata yapma şerrinden emin oldun ey asil halk!

Sen ki, sağdan sola doğru yolu gösteren ey halk!

Kararların altına imzasını atanlar değil,

Geleceğini sen belirle.

Şair, özgürce yaşama hakkını aydınlığı getiren ışık; aynı zamanda yakan, acı veren ve bedel ödeten ateş ile tasvir etmektedir. Ebû Selmâ' ya Bu hakkı elde etmek bir bedel ve fedakarlık gerektirir. Bu sebeple bu hakkı muhafaza ve geleceği tayin yetkisinin ülkeyi masa başında düşmana teslim etmeye hazır olan yöneticilere ve sömürgecilere bırakılmamasını, bu hakka bizzat halkın sahip çıkmasını ister ve Filistin halkını baş kaldırmaya teşvik eder. Çünkü, geçmişte yapılan hataların bedelini idareciler değil, bizzat kendileri ödeyen halkın artık hata yapma lüksü olmadığını düşünen şair, özgürce yaşanılacak aydınlık günler için tek yolun yanmayı göze alarak isyan bayraklarını çekmek olduğuna inanmaktadır.

Ayrıca daha önce de yer verdiğimiz “*Lehebu'l Kasîd* ”adlı şiirinde şair, Arap dünyasının içinde bulunduğu kötü vaziyeti, Filistin'in soydaşları tarafından nasıl yalnız bırakıldığını tasvir etmiştir ve bu şiirinde Arap liderlerini hicvederek, devrimin ilk kurşununu sıkmıştır.

Otuz yılı aşkın bir sürgün hayatı yaşayan şairin, bu süre zarfında kendisi gibi sürgünde yaşayan Türk şair *Nazım Hikmet*'ten etkilendiğini görüyoruz. Öyle ki, Nazım Hikmet'in “*Sen yanmazsan / Ben yanmazsam / Nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa*” dizelerinden ilham alarak, “*el-Muşerred / Sürgün*” adlı şiirinde şu dizeleri yazmıştır¹⁰⁹:

نَحْنُ إِن لَّمْ نَحْتَرِقْ كَيْفَ السَّنَا يَمْلَأُ الدُّنْيَا وَيَهْدِي كُلَّ رَكْبٍ

Biz yanmazsak,

Işık dünyayı nasıl aydınlatsın?

Nasıl tüm yolculara yol gösterebilirsin?

2.10.2. Adanmışlık

Hayatını Filistin' e adanmış olan Ebû Selmâ, , gittiği her ülkede Filistin'in bağımsız olması gerektiğini dile getirmek suretiyle ülkesinin özgürlük yolunu aydınlatan bir ışık olmaya çalışmıştır. Bağımsızlığın ancak varlığını ülkesine adanmış bir halk ile elde edileceğini düşünmüştür ve bu ülküsü “*el- Muşerred / Sürgün*” şiiriyle dizelere dökmüştür:¹¹⁰

المُشَرَّد

يا أَخِي أَنْتَ مَعِيَ فِي كُلِّ دَرْبٍ فَاحْمِلِ الْجُرْحَ وَسِرْ جَنْبًا لِجَنْبٍ
قَدْ مَشِينَاهَا خُطًى دَامِيَةً أَنْبَيْتَ فَوْقَ الثَّرَى أَنْضَرَ عُشْبٍ
نَحْنُ إِن لَّمْ نَحْتَرِقْ كَيْفَ السَّنَا يَمْلَأُ الدُّنْيَا وَيَهْدِي كُلَّ رَكْبٍ
وَالدَّمَ الْخُرُّ الَّذِي وَحَدَّنَا خَلَّدَ التَّارِيخَ فِي أَرْوَعِ كُتُبٍ

سِرْ مَعِيَ فِي طُرُقِ الْعُمْرِ وَقُلْ أَتَيْنَ مَنْ يَحْمِي الْحِمَى أَوْ مَنْ يُلَبِّي؟
فَهُنَا الْإِيْتَامُ فِي أَدْمُعِهِمْ وَهُنَا تَهْوِي الْعَذَارَى مِثْلَ شُهُبٍ

¹⁰⁹ a.e., s. 156.

¹¹⁰ a.e., s. 156.

الوشاحاتُ تُعَرِّي زَهْرَهَا
وَشُيُوخٌ حَمَلُوا أَعْوَامَهُمْ
هُمْ ضَحَايَا الظُّلَمِ هَلْ تَعْرِفُهُمْ
يَا رِفَاقَ الدَّهْرِ! هَلْ شَرَدَكُمْ
زُعَمَاءُ دَنَسُوا تَارِيخَكُمْ
وَجِيوشُ! غَفَرَ اللَّهُ لَهَا
دَوْلٌ تَحْسِبُهَا شَرَقِيَّةً
يَوْمَ هَزَّتْ لِلوَعَى رَايَاتِهَا

بعدما كانت مُوشَّاةً بِسُحُوبِ
مُنْقَلَاتٍ بِشَطَايَا كُلِّ خَطْبِ
إِنَّهُمْ أَهْلِي عَلَى الدَّهْرِ وَصَحْبِي
فِي الْوَرَى عَدُوٌّ أَمْ مُجِبٌّ
وَمَلُوكٌ! شَرَدَكُمْ دُونَ ذَنْبِ
سَلَمَتِ أَوْطَانَكُمْ مِنْ غَيْرِ حَرْبِ
وَإِذَا أُمْعَنْتَ فَالْحَاكِمُ غَرْبِي
حَكَمَتِ فِيهِ عَلَى تَشْرِيدِ شَعْبِ

يَا فِلَسْطِينُ وَكَيْفَ الْمُلْتَقَى
عَبَقُ السُّوُودِ فِي ذَرَاتِهِ
هَلْ أَرَى حَبَاتِهِ هَازِجَةً
وَأَرَى قَلْبِي عَلَى شَاطِئِهَا
وَأَرَى السَّمَرَاءَ تُلْهُو بِالْهَوَى

بَعْدَمَا أَصْبَحْتَ فِي كُلِّ مَهَبِّ
حَافِلٍ بِالْأَمَلِ الصَّنَاجِكِ رَحْبِ
مَوَكِبِ الْحُرِيَةِ الْحَمْرَاءِ يُصْنِبِي
خَالِدٌ نَحْمُلُهُ فِي كُلِّ قَلْبِ

أَيُّهَا الْبَاكِي وَهَلْ يُجْدِي الْبُكَاءُ
كَفَكَفَ الدَّمْعِ وَسِرٌّ فِي أَفْقِ
نَنْتُزِرُ الْأَنْجُمَ فِي مَوَكِبِهِ
يَا أَخِي مَا ضَاعَ مِنَّا وَطَنٌ

SÜRGÜN

Ey kardeşim!

Sen yoldaşımsın her yolda,

Yaranı sırtlan yürüyelim yan yana.

Bu yolları kanlı adımlarla yürüdük,

Bastığımız yerlerde çimenler doydu kana.

Biz yanmazsak, ışık dünyayı nasıl aydınlatsın?

Nasıl tüm yolculara yol göstersin?

Bizi birleştiren hür kanlar,

Tarihimizi kitaplarda ölümsüzleştirdi, bilesin!

Hayat yolunda yürü benimle

Ve sor diyarları kim koruyacak?

Çağrımızı kim duyuyor?

Burada yetimler gözyaşlarında boğuluyor,

Ve burada bakireler kayan yıldızlar gibi düşüyor.

Yaşlılar da her musibetten nasiplenmiş yıllarını taşıyor.

Zulmün kurbanıdırlar tanır mısın onları?

Zor zamanımda ailemdir, dostlarımdır onlar.

Ey yoldaşlarım söyleyin!

Sizi mülteci yapan düşmanınız mı, yoksa sözde dostlarınız mı?

Tarihinizi lekeleyen liderler ve krallar,

Suçunuz yok iken sizi yurdunuzdan eden.

Ve ordular! Allah onları affetsin,

Savaşmadan vatanınızı teslim eden.

Doğulu sandığınız ülkelerin liderlerine dikkatle bakan,

Onların batılı olduğunu anlar.

İşte bu ülkeler,

Savaşta beyaz bayrakları salladığında,

Bir halkı yurtsuzluğa mahkûm ettiler.

Ey Filistin, kavuşma nasıl olacak?

Her zerresinden şanın kokusu yayılan bu en mukaddes toprağı,

Sürgünden sonra görecek miyim?

Aşk şarkıları her köşesinde söylenirken,

Meltemler şanlı tarihinden bahsederken,

Toprak taneleri coşup uçuşurken,

Filistin'i görecek miyim?

Bakir hayallerini yanıma sererken,

Kalbimi onun kıyısında görecek miyim?

Her aşığın gözüne aydınlık veren esmer kızı (Filistin),

Aşk ile eğlenirken görür müyüm?

Ey ağlayan,

Bütün musibetler başa geldikten sonra ağlamak neye yarar?

Göz yaşlarını sil ve yürü,

Gülümseyen umutları taşıyan geniş ufukta.

Sereriz çılgın yıldızları kızıl özgürlüğün yoluna.

Kardeşim,

Kalbimizde taşıdığımız ölümü tanımayan bir vatani kaybetmeyiz.

Ebû Selmâ, Filistin davası için aynı adanmışlığı diğer Araplardan da beklediğini şu sözlerle dile getirir:

“Filistin’in özgürleşmesi, Filistin halkının ve geri kalanların mukaddes toprağına geri dönme hedefine doğru bağlılıkla ve ciddiyetle yol almak için; bütün özgür Arap kalemlerin

ateşten harfleriyle ve kordan kelimeleriyle bu en yüce halkı ve en şerefli davayı hafife almadan, kaçınmadan, riyasız savunmaları gerekir.”¹¹¹

“*Eyne’l Avâsım / Başkentler Nerede*”¹¹² şiiriyle şair, bütün Arap şairleri de bu mücadeleye davet etmiştir:

هذي الحُرُوفُ جَريحَةُ الكَيْدِ	مِثْلِي وَمِثْلُ الشَّعْبِ وَالْبَلَدِ
كَيْفَ السَّبِيلُ إِلَى تَفْتِحِهَا	وَالْجَمْرُ فِي شَفَاقِي وَفَوْقَ يَدِي
فِي كُلِّ عَامٍ نَلْتَقِي وَعَلَى	أَفْوَاهِنَا حَلَقٌ مِنَ الرَّرْدِ
كُلُّ الحُرُوفِ تَظُلُّ شَارِدَةً	إِنْ لَمْ تَقُلْ مَا دَارَ فِي الْخَلَدِ

فِي الْمَهْرَجَانِ دُمَى يُصَفِّقُهَا	ذُو الْأَمْرِ أَتَى شَاءَهَا يَجِدِ
شِعْرَاءُ قَدْ حَمَلُوا مَبَاخِرَهُمْ	وَأَتَوْا إِلَى الْمَدِينِ بِالْعَدِ
جَاءُوا وَقَدْ مَسَحَتْ شِفَاهَهُمْ	أَعْتَابَ "مُقْتَدِرٍ" وَ"مُعْتَصِدٍ"
وَيُصَفِّقُونَ لِكُلِّ مُقْتَرِبٍ	وَيُصَفِّقُونَ لِكُلِّ مُبْتَعِدٍ
يَدْعُوهُمْ الشَّعْبُ الْمَشْرِدُ لَا	لَا تَدْعُ لَيْسَ هُنَاكَ مِنْ أَحَدٍ
أَهْدَابُهُمْ بِالسَّوِطِ عَالِقَةٌ	وَنَفْسُهُمْ عَقْدٌ عَلَى عُقْدِ
يَا تَعَسَّ قَوْمٌ فِي الْحَيَاةِ إِذَا	ضَاقَتْ صُدُورُهُمْ بِمُنْتَقِدِ
مَنْ لَمْ يَذُ عَنْ حَرْفِهِ أَبَدًا	فَعَنْ الْجَمَى وَالشَّعْبِ لَمْ يَذُ

فِي أَرْضِنَا الشُّعْرَاءُ مَا عَبَدُوا	فِي الْحَقِّ غَيْرَ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ
تَبَيَّنُوا عَلَى أَرْضِ مُطَهَّرَةٍ	بِالنَّارِ مِنْ رَفَحٍ إِلَى صَفَدِ
ظَمِنَتْ عَلَى الْيُنْبُوعِ أَحْرَفُهُمْ	إِنْ لَمْ يَعْرِ الْمَاءَ لَمْ تَرِدِ
وَتَحَرَّرُ الْإِنْسَانُ عِنْدَهُمْ	وَالْحَرْفُ قَبْلَ تَحَرُّرِ الْبَلَدِ
وَيُحَرَّرُ الْأَحْرَارُ وَحَدَهُمْ	لَيْسَ الْعَبِيدُ مَرَاغِ الْخُلْدِ

¹¹¹ Bitlo, a.g.e., s. 124.

¹¹² el-Kermî, a.g.e., s. 336.

أَحْبَابُنَا أَنْتُمْ هُنَا وَهُنَا	قَطَعُ مُمْرَقَةً مِنَ الْكَبِدِ
لَيْسَتْ حُدُودُكُمْ تُبْعِدُنَا	إِنَّ الْحُدُودَ كَثِيرَةُ الْعَدَدِ
عَبْرَ الزَّمَانِ رِفَاقُ مَعْرَكَةٍ	جَنْبًا لِجَنْبٍ بَلْ يَدَا بَيْدِ

BAŞKENTLER NEREDE?

*Bu harflerin ciğerleri yaralı,
Benim, halkım ve vatanım gibi.
Bu sözler nasıl akar ağzımdan,
Dudağımın ve ellerimin üzerinde kor yanarken.
Her yıl buluşuruz,
Ağzlarımız miğferin halkalarıyla bağlı iken,
Yolunu bulmaz sözler asla,
Dökülmezse eğer içinde olup biten,
Yöneticiler panayırlarda kuklaları
İstedikleri gibi oynatır,
Ki onlar,
Tütsülerini taşıyıp sahaya çıkan şairlerdir.
Bugüne dek “Muktedir’ in¹¹³” ve “Mu ‘tazid’ in¹¹⁴”*

¹¹³**Muktedir-Billah:** Tam adı Ebü'l-Fazl el-Muktedir-Billâh Ca'fer b. Ahmed el-Mu'tazid-Billâh el-Abbâsî'dir. (ö. H.320/M.932). 22 Ramazan 282'de (14 Kasım 895) doğdu. 908-932 yılları arasında Abbâsî halifeliği yaptı. Halife Mu'tazid-Billâh'ın oğlu olup annesi Türk asıllı Seyyide Şağab Hatun'dur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Abdülkerim Özaydın, Muktedir-Billah, **DİA**, C.XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 384.

¹¹⁴**Mu'tazid-Billâh:** Tam adı Ebü'l-Abbâs el-Mu'tazid-Billâh Ahmed b. el-Muvaffak-Billâh Talha (Muhammed) b. Ca'fer el-Abbâsî (ö. 289/902). 242 (856-57) veya 243 (857-58) yılında Sâmerâ' da doğdu. 892-902 yılları arasında Abbâsî halifeliği yaptı. Babası Abbâsî hanedanının nüfuzlu

Eşiklerini sildiler dudaklarıyla.

Sürgün halk onlara seslenir,

Seslenme boşuna çünkü kimse yok orada.

Kamçıları elbiselerine takılmış,

Ve kalpleri kördüğüm.

Tenkitten kalbi sıkışan halkın yazık hayatına.

Harflerini savunamayan,

Toprağını ve halkını savunamaz asla.

Halkımızın şairleri kimseye kulluk etmedi,

Bir olan Allah'tan başka.

Kararlı mücadelelerini sürdürdüler,

Safed' den Refah'a,

Ateşle temizlenen vatanımızda.

Harfleri susuz kaldı pınar kenarında,

Çünkü harfleri reddeder içmeyi, su aziz olmayınca.

Onların nezdinde harfin özgürlüğü

Ülkenin özgürlüğünden önceliklidir.

Ölümsüzlüğün meydanlarını köleler değil,

Hürler özgürleştirir.

simalarından Muvaffak-Billâh, annesi Rum asıllı bir câriyedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ali AKTAN, Mu'tazîd-Billâh, **DİA**, C.XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 390.

Dostlarımız siz buradasınız,

Ve buradadır ciğerlerimizin parçaları.

Aramızdaki hudutlar bizi asla ayırmaz sayısı fazla olsa da,

Çünkü biz yıllardır savaş arkadaşınız, el ele savaştık ve hatta yan yana.

Bu şiirde, halkın sesini hür kalemleriyle sınırların ardına taşıracak şairlerin, özgürlük mücadelesinin en önemli yoldaşları olduğunu bize anlatan Ebû Selmâ; liderlerin kuklası olan, gerçekleri yazmaktan korkan, elleri ve ağızları bağlı şairleri köle olarak tanımlamaktadır. Bir gün mutlaka yazılacak olan özgürlük destanını ancak kalemi ve vicdanı hür kalemler yazacaktır.

Ebû Selmâ' ya göre, edebiyat sanatının siyasi gerçeklik içeren eserler ortaya koyması bir zorunluluktur. Çünkü güzel bir edebi eser meydana getirmek, Arap toplumunun sorunlarına göz yummayı gerektirmez.¹¹⁵

2.10.3. Toprağa Bağlılık

Arap dünyasında şiir her çağda ayrıcalıklı bir konuma sahip olup, eski devirlerde savaşları dahi sona erdirebilecek kudrette olmuştur. Modern çağda ise, elinde hiçbir güç olmayan halkın yaşadığı sıkıntıların ifade edilmesinde büyük bir rol üstlenmiştir. 1948' de yaşanan Nekbe Arap dünyasının yaşadığı ve bedeli en ağır olan siyasi ve toplumsal bir tecrübe olduğundan, şairler bu dönemde şiirleriyle sürgün halkın anavatan şuurunu her zaman canlı tutmaya çalışmışlardır. Ebû Selmâ da bedenen farklı diyarlara savrulmuş olan halkı, şiirleriyle Filistin' e bağlı kılmıştır. Bugün farklı Arap ülkelerinde yaşayan Filistinliler' in kimliklerini korumasında ve topraklarından uzak geçen yarım asırda kendilerini hala Filistinli olarak tanımlamalarında Ebû Selmâ' nın şiirlerinin katkısı çok fazladır. “*el- Hâlidâni- eş-*

¹¹⁵ Bitlo, a.g.e., s. 238.

Şa ‘b ve’l Vatan./ İki Ölümsüz: Halk ve Vatan”¹¹⁶ adlı şiirinde şair; halkının acılarını, içinde bulundukları durumun kötülüğünü ve çaresizliğini dile getirmektedir:

أَرْوُغُ شِعْرِ الْقَلْبِ لَا يُعْلَنُ	دَمِي رَوَى فَلْتَصْنَمِ الْأَلْسُنُ
مَأْسَاءَ شَعْبِي قَلْبِي الْمُتَخَنُ	مَا أَبْلَغَ الصَّمْتِ إِذَا مَا رَوَى
أَهْلِي بِمَا يَخْلُو وَمَا يُشْجِنُ	شِعْرِي جَسْرٌ يَلْتَقِي فَوْقَهُ
وَتُرْبَتِي السَّمَرَاءُ، مُسْتَهْجَنُ	وَكُلُّ شِعْرِ لَمْ يَصْغُهُ الْهَوَى
مُقْتَبَساً مِنْ نَارِنَا يُلْعَنُ	وَكُلُّ حَرْفٍ لَمْ يَكُنْ نُورُهُ

İKİ ÖLÜMSÜZ: HALK VE VATAN

Kanım konuştu artık susun diller,

Kalbin en en güzel şiiri ilan edilmez.

Yaralı kalbim halkımın felaketini anlattığında,

Sessizlik daha belâgatlidir.

Şiirim halkımın üstünde mutlulukta ve mutsuzlukta bulunduğu bir köprüdür.

Kara toprağımın ve aşkımin şekillendirmediği her şiir çirkindir,

Işığı ateşimizden kaynaklanmayan her harf lanetlenir.

Bu şiiriyle şair halkın acılarına dikkat çekerken, “Uğniyâtu Bilâdî / Ülkemin Şarkıları” şiiriyle de kederli halka ülkesinin şehirlerinden, tepelerinden, vadilerinden, tabiatından haber vererek geride bıraktıkları güzel vatanlarının zihinlerinden silinmesine izin vermemektedir: ¹¹⁷:

أَغْنِيَاتِ بِلَادِي

وَحَايَا سُفُوحِهَا وَالْوَهَادِ	حَمَلَ الْفَجْرُ أَغْنِيَاتِ بِلَادِي
إِنَّ فِيهَا سُمْرَ الرَّمَالِ تُنَادِي	إِنَّ فِيهَا خُضْرَ التَّلَالِ تُنَاجِي

¹¹⁶ el-Kermî, a.g.e., s. 362.

¹¹⁷ a.e., s. 209.

وَمِنْ الشَّاطِئِ الْمُقَدَّسِ رِيًّا
إِنَّ فِي الْأَغْنِيَاتِ "عَزَّة" تَرَوِي
إِنَّ فِيهَا نَجْوَى مِنْ إِلَدٍ
إِنَّ فِيهَا أَنْفَاسَ حَيِّفَا
وَمِنْ الْكَرْمِلِ الْحَزِينِ تَحْيَاتُ
وَمِنْ الْجَرْمِقِ الْأَشْمِ عَيْرُ
إِنَّ فِي الْأَغْنِيَاتِ تَارِيخَ شَعْبِ
تَعْصِبُ الشَّمْسُ فَوْقَ جَبْهَتِهِ
عَطَّرَتْ كُلَّ رَائِحٍ أَوْ غَادٍ
عَنْ دِيَارِي مَلَا حِمَّ الْأُمَجَادِ
وَالرَّمْلَةَ تَهْفُو إِلَيْكَ بَعْدَ الْبُعَادِ
وَيَافَا وَطِيبَ بَابِ الْوَادِ
التَّلَاقِي جَاءَتْ عَلَى مِيعَادِ
عَرَّ مِنْ قَبْلُنَا عَلَى الْوُرَادِ
حَمَلْتُهُ عَلَى مَدَى الْأَبَادِ
السَّمَرَاءِ تَاجاً مِنْ الشُّعَاعِ الْهَادِي

ÜLKEMİN ŞARKILARI

Şafak taşıdı ülkemin şarkılarını,
Ovalarının dağ eteklerinin öykülerini,
Yeşil tepeleri fısıldar, esmer kumları çağırır.

Kutsal kıyısından yayılan kokusu ,

Sürüldü her gelene ve gidene.

'Gazze' nin şarkıları diyarlarımızdan

Şanlı destanları anlatır.

El-lid ve Ramle' nin fısıldamalarında,

Ayrılıktan sonra sana özlem var

İçinde Hayfa ve Yafa'nın nefesleri,

Bab'il- Vad'in kokusu var

Hüzünlü Kermil'in selamları tam zamanında geldi.

Şanlı Cermük'ün kokusu bizden önce gelenlere yüz çevirirdi.

Şarkılar halkın tarihini saklar, sonsuzluğa dek taşır,

Güneş de esmer alnının üstüne

Yol gösterici ışıktan bir taç takar.

Ebû Selmâ' nın şiirlerinin arasında, Filistin'i vASFeden şiirleri halk tarafından daima coşkuyla karşılanmıştır. Bu şiirinde; Hayfa'yı üzerinde taşıyan Kermil Dağı'nı, yeşil tepelerini, kutsiyet attettiği kıyılarını yâd eden şair sürgün halkın zihnine eşsiz güzelliklere haiz bir vatan imajı çizmektedir.

2.10.4. Geri Dönüş Ümidi

İki hafta sonra geri dönmek üzere cebindeki anahtarlarıyla Filistin'den ayrıldığı günden hayata gözlerini yumduğu ana değin hep evine geri dönmeyi ümit eden şairin, Nekbe' den sonra yazmış olduğu şiirlerin çoğunun konusunu vatan özlemi ve geri dönüş ümidi oluşturmaktadır. Şair, *Seneu 'ud / Döneceğiz*" şiirinde vatanını güzellikleriyle yâd etmekte ve ona olan hasretini çok etkileyici bir biçimde dizelere dökmemektedir:¹¹⁸

فِلَسْطِينُ الْحَبِيبَةُ كَيْفَ أَغْفَرُ	وَفِي عَيْنَيَّ أَطْيَافُ الْعَذَابِ
تَمُرُّ قَوَافِلُ الْأَيَّامِ تَرَوِي	مُؤَامَرَةَ الْأَعَادِي وَالصِّحَابِ
فِلَسْطِينُ الْحَبِيبَةُ كَيْفَ أَحْيَا	بَعِيداً عَنْ سُهُولِكَ وَالْهَضَابِ
تُنَادِينِي الشَّوَاطِئُ بِأَكْيَاتِ	وَفِي سَمْعِ الزَّمَانِ صَدَى انْتِحَابِ
تُنَادِينَا الْجَدَاوِلُ شَارِدَاتِ	تَسِيرُ غَرِيبَةً دُونَ اغْتِرَابِ

Sevgili Filistin,

Nasıl uyurum gözlerim acılarla dolu iken.

Dostların da düşmanların komplosunu anlatıyor

Günlerin kabileleri geçerken,

Sevgili Filistin,

Nasıl yaşarım ovaların ve tepelerinden uzakken.

Kıyıların ağlayarak sesleniyor,

¹¹⁸ a.e., s. 173.

Zamanın kulağında ağıt sesi yankılanır,

Dereler çağırıyor bizi zihni bulanık,

Gurbette olmasalar da garip garip akıyor.

Doğduğu topraklara bir gün mutlaka geri döneceğine inan Ebû Selmâ, halkına da bu ümidi aşılayarak ve onları teselli ederek, halkının ümitsizliğe kapılmasına izin vermemiştir.

2.11. Ebû Selmâ'nın Filistinli ve Arap Şairler Arasındaki Konumu ve Şöhreti

Ebû Selma'nın şiirleri, özellikle 1948'den sonra yaşanan olayları tüm gerçekliği ile yansıtmaları sebebiyle canlı tarih özelliği taşımaktadır. Nitekim yeni nesiller, Filistin'in direniş tarihinin tüm evrelerine Ebû Selmâ'nın şiirleriyle tanık olabilmektedir. Bu durum, şairi çağdaşlarından farklı kılan en belirgin özelliktir. “*el-Muşerred*” adlı şiiri, yazıldığı dönemde büyük ses getirerek, şairin sesini daha geniş kitlelere duyurmuştur. Hazırladığı “Eğâniyyu'l Atfâl / Çocuk Şiirleri” adlı şiir mecmuasıyla Ebû Selmâ, Arap dünyasında ilk defa çocuk şiirleri yazan şair olarak tanınmaktadır.

Şairlik hayatı boyunca büyük bir teveccüh ile karşılaşan Ebû Selmâ, yerli-yabancı gazete ve dergilere röportaj vermiştir. Lotus Edebiyat ödülünü alması münasebetiyle önce Bağdat'ta ve Suriye'de, daha sonra ise çeşitli Arap ülkelerinde şairin adına onur törenleri düzenlenmiştir. Ömrünü halkına ve onların haklı davasına adayan Ebû Selmâ'nın henüz hayattayken halkı tarafından taltif ve takdir edilmesi, şüphesiz onun için yeri doldurulamayacak bir mutluluk sebebi olmuştur. Bir röportajda bu onur törenlerine dair kanaatinin ne olduğu şaire sorulduğunda, şair şu mütevazı cevabı vermiştir:

“Ben bu kutlamaların şahsıma ait olduğunu düşünmüyorum. Kardeşim Ebû Ammâr'ın (Yâser Arafât) da dediği gibi, bu ödülün Arap milletinin siperi olan Filistinli kalem, Arap Kalem ve onurlu kaleme ait olduğunu düşünüyorum.”

Özgün şiir dili, güçlü kalemi ve davasına bağlılığı, vatan Şairi Ebû Selmâ'yı gerek çağdaşları gerekse yeni nesil şairler arasında ayrıcalıklı bir konuma taşımıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EBÛ SELMÂ' NIN YAZDIĞI ŞİİR TÜRLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde, Ebû Selmâ'nın günümüze ulaşabilmiş olan şiirlerinden oluşan divanını ihtiva ettiği konulara göre tasnif ederek inceleyeceğiz.

3.1. Filistin İle İlgili Şiirleri

Ebû Selmâ 'nın divanında Filistin'i konu alan şiirleri, yazdığı diğer şiir türlerine göre oldukça fazladır. Şair bu türdeki şiirlerinde genellikle; Filistin'in kutsiyetini ve güzelliğini, sömürgecilerin Filistin'i parçalama planını, sürgündeki halkın acılarını, Arap liderlerin Filistin'e ihanet edişini dile getirir.

Ebû Selmâ "*Filistîn*" adlı şiirinde hem Filistin' in güzelliğini hem kutsiyetini, hem de Filistin halkının özelliklerini şu dizeleriyle anlatmıştır:¹¹⁹

فلسطين

فلسطينُ، يا حُلْمَ التَّائِرِينَ	فلسطينُ يا وَطَنَ الْخَالِدِينَ
تَنَامُ عَلَى رَاحَتِكَ النُّجُومُ	وَفَجَّرُ الْأَمَانِيِّ فَوْقَ الْحَبِينِ
تُرَابُكَ يَا طُهُرُ ذَاكَ التُّرَابِ	يُعْغِي فَيَحُلُّو الْهَوَى وَالْحَنِينِ
فلسطينُ إِنَّا بَنَيْنَا الْحَضَارَةَ	فَوْقَ الْعُصُورِ كَمَا تَذْكُرِينَ
وَنَحْنُ الَّذِينَ أَنْزَلْنَا الطَّرِيقَ	وَكُنَّا مَسَاعِلَ حَقٍّ وَدِينِ

FİLİSTİN

Ey devrimcilerin rüyası, ey ölümsüzlerin diyarı, Filistin!

Ellerinin üstünde yıldızlar uyur,

Umutların şafağı alnının üstünde doğar,

Kutsal mı kutsal toprağın şarkı söyleyince özlem ve aşk eğlenir.

¹¹⁹ a.e., s. 11.

Filistin,

Çağlar boyunca uygarlıkları biz kurduk, hatırlıyorsun.

Hakkın ve dinin meşalesiydik,

Yolları aydınlatan bizdik.

Tarih boyunca birçok uygarlığı topraklarında barındıran Filistin'in köklü tarihine ve farklı din ve etnik kökenin barış içinde yaşadığı güzel günlere atıf yapan şair, Filistin'in içinde bulunduğu şu anki durumundan ötürü üzüntü içindedir. Çünkü güzel günler artık yerini hayatta kalma mücadelesine terk etmiştir. Şairin Filistin için yazdığı şiirlerin çoğunda kadına duyulan aşk ile vatan aşkı iç içe geçmiştir ve ekseriyetle Ebû Selmâ 'nın şiirlerindeki kadın imgesi Filistin' i sembolize etmektedir. Şairin “*Sihru Bilâdî / Ülkemin Büyüsü*” şiiri bu tanıma oldukça uygun bir örnektir:¹²⁰

سِحْرُ بِلَادِي

وَالشَّيْعُرُ أَهْلَى الشَّعْرِ مَا قُلْتُ	سِحْرُ بِلَادِي وَالْهَوَى أَنْتِ
وَأَنْتِ دُنْيَا الشَّعْرِ خَلَدْتُ	يَخْلُدُ الشَّاعِرُ حُسْنَ الدُّنْيَا
جَارَ الْهَوَى لَمَّا تَلَقَّيْتُ	أَنَا تَلَقَّيْتُ فَتَمَّ الْهَوَى
وَقَالَ لِي أَنْتِ الَّتِي بُحْتُ	بَاخَ لِي الْوَرْدُ بِأَسْرَارِهِ
وَمَالَ تَبِيهَا كَيْفَمَا مِلْتُ	أَنْفَاسُكَ الرَّيَّا سَرَتْ فَأَنْتَشَى

ÜLKEMİN BÜYÜSÜ

Sen ülkemin efsunesun, aşkınsın ve şiirisin,

En güzel şiirsin söylediğim.

Şair güzel dünyaları ölümsüzleştirir,

Ve şiirin dünyası ölümsüzleştirdiğim.

¹²⁰ a.e., s. 289.

*Ben nereye baksam aşk oradadır,
Senin baktığın yeri ise, aşk acıtır.
Gül bana sırrını açtı,
Ve dedi ki: Sensin sırrımı ilk söylediğim.
Güzel kokulu nefeslerin yayılınca güller kokuyu içine çekti,
Kokun nereye gittiyse, güller o yöne gitti.*

Ömrünün ikinci yarısını, Filistin halkı gibi zorla çıkarıldığı vatanından ayrı yaşamak zorunda kalan şair Ebû Selmâ' nın 1948 sonrası yazdığı şiirlerde, “ufuk” karşımıza en çok çıkan kelimelerden biridir. Çünkü özlenen, beklenen ve kaybedilen kimseler için gözler ufukta asılı kalır. İlk önce eğitim için kendi isteğiyle, daha sonra istemeyerek vatanından ayrı kalan şairin ufuktan ne kadar ilham aldığını görmekteyiz. Şairin şiirleri sadece kendi yaşam tecrübesini değil; bir milletin çaresizliğini, üzüntüsünü, sevincini ve hasretini tüm çıplaklığıyla yansıtmaktadır. Şair “Verâe’l Hudûd / Sınır Ötesi” şiiri ile bedeni sınırların ardında, gözü ise ufuklarda olan bu milletin zihninden geçenleri yüksek sesle dile getirmiştir.¹²¹

وراء الحدود

هل يُعَيِّي التُّرابُ خَلْفَ الحُدُودِ	حدثيني يا خاطراتِ البُؤسِ
على الأفقِ خاطراتِ الورودِ	هل يَبُتُّ النَّسيمُ عَبَقَ الأرضِ
نَدِيَّاتِ عُيُونٍ مُرْتَحَاتِ قُدُودِ	والبُنيَّاتُ هلْ يُلْحَنُ
فَيَحْتَـالُ بالوشاحِ الجَدِيدِ	وأخي يَنْشُرُ الرَّبيعَ على السَّفْحِ
وَلَا حَتَّ كَطَيْفٍ جَدِيدِ	هلْ تَوَارَتْ خَلْفَ الدُّمُوعِ فِلِسطينُ

¹²¹ a.e., s. 219.

SINIR ÖTESİ

Ey dalgalanan dev bayraklar,

Sınır ötesinde şarkı söyler mi topraklar?

Toprağın kokusunu, güllerin hatıralarını,

Ufuktan yayar mı meltemler?

Gözüküyor mu gözleri yaşlı belleri kıvrak kızlar?

Kardeşimin hediye ettiği çimen hırkasını,

Giyip süslendi mi çayırlar?

Filistin yeni bir renge büründü mü?

Saklandı mı arkasında gözyaşları?

Bu dizelerde Filistinlilerin zihninde; geride bırakılan topraklar, hatıralar ve hatta tabiatın canlılığını hiçbir zaman yitirmediğini ve her zaman yad edildiğini görmekteyiz. Yiten vatanın ardından dökülen gözyaşları ve akan kanlar, halkın nezdinde vatan sevgisini ve kıymetini perçinlemiştir. “*Ahbabtuki Ekser / Seni Daha Çok Severim*” şiiri bu koşulsuz vatan sevgisine güzel bir örnektir:¹²²

أَحَبُّكَ أَكْثَرُ

كُلَّمَا حَارِبْتُ مِنْ أَجْلِكَ أَحَبُّكَ أَكْثَرُ

أَيُّ تُرْبٍ غَيْرَ هَذَا التُّرْبِ مِنْ مِسْكِ وَعَنْبَرِ

أَيُّ أَفْقٍ غَيْرَ هَذَا الْأَفْقِ فِي الدُّنْيَا مَعْطَرِ

كُلَّمَا دَافَعْتُ عَنْ أَرْضِكَ عَوْدُ الْعُمَرِ يَخْضَرُ

وَجَنَاحِي يَا فِلَسْطِينَ عَلَى الْقِمَّةِ يُنْشَرُ

يَا فِلَسْطِينَ يَا الْأِسْمَ الَّذِي يُوحِي وَيَسْحَرُ

تَشْهَدُ السُّمُرَةُ فِي حَدِّكَ أَنَّ الْحُسْنَ أَسْمَرُ

¹²² a.e., s. 299.

لَمْ أَزَلْ أَقْرَأُ فِي عَيْنَيْكَ أَنْشُودَةَ عَبَقَرٍ
وَعَلَى شَطِئَيْهِمَا أَمْوَاجُ عَگَا تَتَكَسَّرُ
مِنْ بَقَايَا دَمْعِنَا هَلْ شَجَرَ أَلَلِيمُونَ أَرْهَزُ
وَالْحَوَاكِيْرُ بَكَتْ مِنْ بَعْدِنَا وَالرَّوْضُ أَفْقَرُ
وَكُرُومُ الْعِنَبِ الْخَمْرِي شَقَّتْ أَلْفَ مِئْزَرُ
لَمْ تَعُدْ تَعْتَنِقُ أَلْسَفَحَ عَصَافِيرُ أَلصَّنَوْبَرُ
وَأُجُومُ أَللَّيْلِ مَا عَادَتْ عَلَى أَلْكَرْمِلِ تَسْهَرُ

SENİ DAHA ÇOK SEVERİM

*Senin için her savaştığımda içimdeki sevgin daha çok artar
Var mıdır toprağından başka, miski anberden olan başka topraklar?
Ufkundan başka var mıdır güzel kokulu ufuklar?
Senin için her savaştığımda gençleşir ömrüm,
Tepelerde açılır kanatlarım.
Ey Filistin! Adın büyüleyicidir ve ilham verir,
Yanaklarındaki esmerlik bize gösterir ki,
Güzelliğın rengi, esmerdir.*

*Gözlerinde hala okuyorum en muhteşem şarkıları,
Kıyılarında kırılır Akkâ'nın dalgaları.
Gözyaşlarımızla sulanıp çiçek açtı limon ağaçları,
Biz gidince bahçeleri ağlamış, kurumuş bostanları.
Çam ağacının serçeleri, çayırlara konmaz olmuş,
Kermil'de sabahlamaz olmuş gece yıldızları.*

Ebû Selmâ' nın bu şiiri, çalınmış vatana yakılmış bir ağıt niteliği taşımaktadır. Şair Nekbe' den önce Filistin' e şarkılar yazarken, Nekbe'den sonra onun ardından ağlamaktadır. Halkı sürgün olan Filistin artık eski albenisini yitirmiştir. Çünkü ev, sahibiyle bir bütündür. Yabancı gelip yerleştiği ev madden meskûn olsa da manen metruktur. Toprağı geri almak için yapılacak her savaş ve dökülecek kan Filistin halkı için bir kayıp değil; bilakis yaşam ümidir ve ümitleri yeşerten bir cansuyudur.

3.2. Arap Dünyası ile İlgili Şiirleri

Ebû Selmâ, Filistin davasını hiçbir zaman yerel bir mesele olarak görmeyerek, her daim Arap halkını birlik olmaya davet eder. Nitekim, Arap halklarının birliğine olan inancını şu sözleriyle dile getirir:

“Arap halklarında Filistin’i, Filistin’de Arap halklarını görüyordum. Yemen, Mısır, Lübnan ve Irak hakkında yazdım. Evet, bütün bu ülkelerin birliği hakkında söylenen her şey, diğerleri için de geçerlidir. Çünkü dert bir, dava bir.”¹²³

Ancak, pratikte bu birliğin tesis edilememesinden ötürü büyük üzüntü duyan şair “*Ehibbetun Yetesakitûn / Dostlar Kayıp Gidiyor*” şiiriyle Araplar’ a sitem etmektedir:¹²⁴

كَيفَ تَبْكِي وَهَلْ هُنَاكَ دُمُوعٌ	ذَهَبَ الصَّحْبُ وَالْهَوَى وَالرُّبُوعُ
كُلَّ يَوْمٍ أَحِبَّةٌ تَتَهَاوَى	وَقُبُورٌ غَرِيبَةٌ وَجَمُوعُ
فِلَسْطِينُ وَهِيَ دُنْيَا الْبُطُولَاتِ	تُنَادِي وَأَيْنَ أَيْنَ السَّمِيعُ
أَيُّهَا الْعَرَبُ أَأَيْنَ شَعْبُ فِلَسْطِينِ	خِيَامٌ سُودٌ وَغُرَى وَجُوعُ

عَزَلُوا الشَّعْبَ مِثْلَمَا شَاءَ	الاسْتِعْمَارُ يَا الْعَبِيدُ كَيْفَ تَطِيعُ
ثُمَّ قَالُوا هَذِهِ الْجُيُوشُ دُرُوعُ	لَيْتَهَا لَمْ تَكُنْ هُنَاكَ دُرُوعُ

¹²³ Bitlo, a.g.e., s. 158.

¹²⁴ el- Kermî, a.g.e., s. 274- 275-276

وَوَرَاءَ الْجِيوشِ صَوْتُ يُدَوِّي
لَا تُرَاعُوا إِنَّهُ أُسْبُوغُ
وَإِذَا بِالسَّيْنِ تَمَضَى ثَقَالاً
أَنْقَلَبَتْ خِيَانَةً وَخُنُوعُ

وَأَطْلَتْ شَمْسُ الْعُرُوبَةِ مِنْ بَيْنِ
رُبَانَا وَقَدْ زَهَاها الطُّلُوعُ
مَا لَنَا الْيَوْمَ لَا نَعُدُّ مِنَ الْعُرْبِ
وَعَابَ التَّأْهِيلُ وَالتَّوْدِيعُ
أَنْكَرْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالْأَهْلُ
فَهَلْ هَكَذَا يَكُونُ الصَّنِيعُ
وَحَلَا لِلْأَحْبَةِ التَّقْطِيعُ
وَتَرَامَتْ أَشْلَاؤُنَا دَامِيَاتٍ

DOSTLAR KAYIP GİDİYOR

Dostlar, aşklar ve evler kaybolduktan sonra nasıl ağlıyorsun,

Kaldı mı göz yaşın?

Her gün düşüyor dostlar,

Mezarlar ve yığınlar garip.

Kahramanlığın dünyası Filistin, sesleniyor,

Fakat dinleyeni yok.

Ey Arap milleti Filistin halkı nerede?

Açlık, çıplaklık ve kara kampların olduğu yerde.

Sömürgecilerin isteği üzerine,

Savaştan alıkoydu halkı.

Bu köleler ne de itaatkâr.

Dediler ki,

Bu ordular sizin zırhlarınızdır,

Olmaz olaydı böyle zırhlar.

Ordular arkasından yükselir bir ses:

*Sadece bir hafta süreceksin korkmayın!
Bir de baktık ki, ağır ağır geçiyor yıllar,
Ağırlığıyla ihanetin ve boyun eğmenin.*

*Araplığın güneşi bizim tepelerin arasından doğdu,
Doğuşuyla tepeler gururlandı
Artık Arap değil miyiz?
Yok bize ne hoş geldin
Ne de elveda diyenimiz.
Gökyüzü, yeryüzü ve kavmimiz
Tanımaz oldu bizi,
Bu yapılacak şey mi?
Parçalarımız kanlı kanlı serildi,
Parçalanmamız dostlarımızın hoşuna gitti.*

3.3. Özgürlük Temalı Şiirleri

Ebû Selmâ, kendisi için vazgeçilmez bir olgu olan özgürlüğü sadece Filistin için değil, zulüm altında olan tüm dünya halkları için istemiştir. Çünkü ona göre özgürlük, her insanın en temel hakkı ve yaşam kaynağıdır. Eğer Ebû Selmâ hürriyetsiz yaşamının mümkün olabileceğine inansaydı, şüphesiz bütün ömrünü özgürlük davasına adamayacaktı.

Hiçbir partinin, liderin yahut ideolojinin himayesine girmeyerek, kalemini hür kılmayı başaran şair her zaman fikrini özgürce dile getirebilmiştir. “*Ebû'l Ahrâr / Özgürlerin Babası*” şiirinde, tüm insanlık için kurduğu özgürlük tasavvurunu resmetmektedir:¹²⁵

¹²⁵ a.e., s. 49.

مَشِينَاهَا خُطًى حَمْرًا وَشِدْنَا عَالَمًا حُرًّا
وَحُضْنًا لَجَجَ اللَّيْلِ وَأَطْلَعْنَا الدُّجَى فَجْرًا
سَرَى كَاللَّهَبِ الْخَاطِفِ يَطُوي الْبَرَّ وَالْبَحْرًا
مَضَى لَا يَرْتَجِي حَمْدًا مِنْ النَّاسِ وَلَا شُكْرًا
أَبَا الْأَحْرَارِ أَنَّى سِرْتُ سَارَ الْيَمْنُ وَالْبَشْرَى
مَلَأْتُ الْأَفْقَ أَمْجَادًا وَقُدَّتِ الْأَنْجُمُ الرَّهْرًا
وَرُحْتَ تُحَرِّرُ الدُّنْيَا وَلَا زَهْوًا وَلَا كِبْرًا
أَلَا أَشْرَفَ عَلَى الْعَالَمِ وَامْحُ الظُّلْمَ وَالْعُدْرَا
وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ عِشْ حُرًّا وَمُتْ حُرًّا

ÖZGÜRLERİN BABASI

Kızıl adımlarla ilerledik,
Özgür bir dünya inşa ettik,
Karanlık gecelere daldık,
Karanlığın içinden şafağı çıkardık.
Özgürlüğün babasıdır, alev gibi
Birden belirip karayı da denizleri kaplayan.
İnsanlardan övgü ve şükran beklemeden
Yoluna devam eden.
Ey özgürlerin babası,
Sen nereye yürürsen iyilik ve müjdelere peşinden gelir.
Ufuyu şaşılarla doldurdun,
Ve yıldızlara öncülük ettin.
Dünyayı özgürlüğe kavuşturmaya koyuldun,
Ne gururlandın ne de kibirlendin.

Dünyayı yönet, zulmü ve gaddarlığı yok et,

Ve seslen;

Ey insanoğlu, hür yaşa ve hür öl!

3.4. Gazel Tarzındaki Şiirleri

Ebû Selmâ'nın divanını incelediğimizde davasını ön plana çıkaran özlem, geri dönüş ümidi, direniş ve vatan sevgisi temalı şiirlerinin fazlalığının yanı sıra şairin gazellere de yer verdiğini görmekteyiz. Şairin divanında yer alan dokuz gazelde, kadına duyduğu aşk ile vatan aşkı yaşanan acı olaylar sebebiyle iç içe geçmiştir. Şairin gazel tarzındaki şiirlerine “er-Rabî / Bahar” adlı şiirini örnek gösterebiliriz:¹²⁶

الرَّابِع

وَالْأَغَارِيدِ وَالْمُنَى	أَمْلَأِي الْقَلْبَ بِالسَّنَى
رَقِّا عَلَى الدُّنَى	الْجَنَاحَانِ مِنْ شَبَابِكَ
وَالْحُبُّ هَهُنَا	فَهُنَاكَ الْجَمَالَ يَحْلُمُ
إِذَا مَالَ وَأُنْتَنَى	قَدْكَ النَّاشِرُ الطُّيُوبَ

وَاللَّزْهَرِ وَالْجَنَى	خَفَقَ الْقَلْبُ لِلْعَبِيرِ
عَلَى الدَّرْبِ مُوهِنَا	أَنْتِ مَنْ يَنْثُرُ النُّجُومَ
يَاسْمِيناً وَسَوْسَنَا	وَالْأَغَانِي زَرَعْتَهَا
وَرَوْثَ سِرِّ حُبِّنَا	وَالْأَيَالِي تَعَطَّرَتْ
وَمَا الشَّعْرُ وَالْغِنَا	أَنْتِ لَوْلَاكِ مَا الرَّبِيعُ

BAHAR

Doldur kalbimi ışıklarla, şarkılarla ve ümitlerle,

Gençliğinin kanatları çırpındı dünyalar üzerinde.

¹²⁶ a.e., s. 83.

*Orada güzellik d    kuruyor, burada ise a  k ya  ıyor,
Hoş kokuları yayan boynun kıvrılarak yürüdüğünde.*

*Kalp meyveler,    ekler ve    ek kokuları için çarpar,
Sen ki, yorgun iken yola yıldızları serensin.
  arkılara ekdim zambak ve yasemin,
Geceler koku sürünerek aşkımızın sırrını anlatmış
Sen olmasaydın,
Ne   iir olurdu ne de şarkılar ne de bahar.*

Eb  Selmâ, “Orada güzellik d    kuruyor, burada ise a  k ya  ıyor /Hoş kokuları yayan boynun kıvrılarak yürüdüğünde” Filistin’i feminen bir kimliğe b r nd r m   t r. Baharın gelişiyle geceleyin semadaki yıldızların yolları aydınlattığı, meyvelerin ve    ek kokularının yürekleri titretti  ı, şairlere şarkılar ve şiirler yazdıran Filistin’in eşsiz güzelliğine vurgu yaparak, Filistin’in baharın Filistin ile güzelleştiğini anlatmaktadır.

3.5. Mersiye Tarzındaki   iirleri

Eb  Selmâ’ nın mersiyeleri farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Mersiyelerini vatan için savaşıp   ehit d      direnişçiler, aile bireyleri, arkadaşları ve tanınmış kişiler için yazan   air, Filistinli direnişçi   mer el-F    r ’nin vefatından sonra “Refiku’t T  r h / Tarih Yoldaşı” adlı mersiyeyi kaleme almıştır.¹²⁷

رفیق التاریخ

یا رفیق الأجيال والأحقاب	عالم المکرمات والآداب
الحمراء من اللصوص والأصحاب	یا رفیق التاريخ والثورة
بل تسیر النجوم خلف الركاب	کنت لا ترتضى النجوم رکوبا

¹²⁷ el-Kermî, a.g.e., s. 60.

كُنْتُ نَسْرًا يَطِيرُ فِي الْأُفُقِ الرَّحْبِ
الْجَنَاحَانِ يَحْمَلَانِ الْمَرُوءَاتِ
كُنْتُ رَوْضًا مِنَ الْحَيَالَةِ تَضِيرًا
فَقَتَّهْمِي الْأَمْجَادُ فَوْقَ الرَّحَابِ
يَرْقَانِ فَوْقَ كُلِّ سَحَابِ
يَتَحَلَّى بِالزَّهْرِ وَالْأَطْيَابِ

عَمَرَ الْخَيْرِ وَالْكَرَامَةِ وَالْمَبْدَأِ
هَلْ رَأَيْتَ الْعَبِيدَ كَيْفَ يَجُرُونَ
أَمْ رَأَيْتَ الْفُيُودَ يَصْنَعُهُمَا الْأَحْزَارُ
مَاذَا رَأَيْتَ خَلْفَ الْحِجَابِ
فُيُودًا مِنَ الْحَدِيدِ الْمُثَابِ
بِالنَّارِ قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ

أَيُّهَا الْحَامِلُ الشُّعَاعِ الْإِلَهِيِّ
أَوْحَشْتُ بَعْدَكَ الْمَحَافِلُ وَالسَّاحُ
وَالسَّنَى غَابَ مِنْ عَيُونِ النَّدَامَى
شُعَاعَ الْقُلُوبِ وَالْأَلْبَابِ
وَدَوْرُ الرَّفَاقِ وَالْأَحْبَابِ
وِظِلَالُ الدُّمُوعِ فِي الْأَهْدَابِ

مَا جَزَعْنَا مِنْ عَادِيَاتِ اللَّيَالِي
وَصَدَعْنَا قُلُوبَ الْخُطُوبِ وَحَارَبْنَا
لَمْ يَرْعَنَا إِلَّا مُصَابِكُ فِي الْيَوْمِ
وَهِيَ كَالْبَحْرِ عَاصِفًا بِالْعُبابِ
الْمَنَايَا وَطُغْمَةً الْاِنْتِدَابِ
الْمُرَجَّى يَا هَوَلَ ذَاكَ الْمُصَابِ

TARİH YOLDAŞI

Sen güzel ahlakın dünyasısın,

Ey çağların yoldaşı.

Ey tarihin ve kızıl devrimin yoldaşı,

Seni kaybetti dostların ve hasımların.

Yıldızlara binmeyi kabul etmezdin,

Yıldızları ardında bırakarak yoluna devam ederdin.

Geniş ufukta bir kartal misali uçardın,

Gökten yerlere şan yağdırırdın,

*Erdemi taşıyarak bulutların üstünde çırpınırdı kanatların,
Sen hayat dolu çiçeklerle ve güzelliklerle süslü bir bahçeydin.*

*Ey iyiliğin, onurun ve ilkenin Ömer' i,
Ne gördün perdenin arkasında?
Kölelerin eritilmiş demirden nasıl sürüklediğini gördün mü,
Yoksa hesap günü gelmeden,
Hürlerin ateşle erittikleri prangaları gördün mü?*

*Ey kalplerin ve akılların ışığına sahip olan ilahi ışığın sahibi,
Senden sonra dostlar, yoldaşlarının evleri,
Meydanlar ve buluşmalar, hasret çeker oldu.
Dostlarının gözyaşlarının gölgelerinden,
Gözlerinin pırıltısı söndü.*

Dalgaları coşkun deniz gibi olsa da,

*Gecelerin düşmanlarından korkmadık.
Musibetleri kalbinden vurduk, ölümle savaştık.
Mandanın askeri rejimine karşı direndik,
Seni kaybettiğimiz günkü gibi acı gün bilmedik.
Kaybın ne büyük acıymış.*

el- Fahûrî' nin şehadetinin ardından duyduğu derin üzüntüyü etkileyici bir biçimde beyitlerine nakşettiği bu şiirde Ebû Selmâ, vatanları uğruna çektikleri hiç bir sıkıntının el- Fahûrî' nin ölümü kadar canlarını yakmadığını anlatmaktadır. Şair, bu ölümüne sebep olanların Allah tarafından en ağır şekilde cezalandırılacağını ifade

ederken; bu dünyada da, düşmana bedel ödettireceklerine dair intikam yemini etmektedir.

3.6. Gurbet ve Özlem Temalı Şiirleri

Filistinliler tarafından yazılmış şiirlerde “sevgili” kayıp Filistin’i sembolize eder. Bu sembolün en önemli öge olarak yer aldığı şiirlere, Ebû Selmâ’nın 1948’ den sonra yazdığı şiirler örnek gösterilmektedir. Bu şiirlerde sevgili için Filistin’ in verimli siyah topraklarını temsilen “el- semra’ / *esmer kadın*” kelimesi kullanılır ve bu kelime “*Lev Lâki Yâ Semra’ / Eğer Sen Olmasaydın Semra*” şiirinde olduğu gibi, şairin birçok şiirde de tekrar edilir.¹²⁸

لولاك يا سمراء

حَمَلْتُ قَلْبِي بِيَدِي مُجَنِّحاً بِمَوْعِدِ
وَالْعُمْرُ فِي الدَّرْبِ بَقَايَا حُلُمٍ مُبَدَّدِ
يَا جَارَتِي كَيْفَ تَجُورِينَ عَلَى الْمُشَرَّدِ
فِي شِعْرِهِ سَنَاكَ يُهْدِيهِ إِلَى دُنْيَا الْغَدِ
وَمِنْ شَذَاكِ عَطَرَ الرَّبِيعَ وَالرَّهْزَنَ الَّذِي

هَلْ تَقْرئينَ الْحُبَّ فِي عَيْنَيَّ حُبَّ الْأَبْدِ
خُرُوفُهُ مِنْ لَهَبٍ وَنَارُهُ مِنْ كِبْدِي
هَذَا الزَّمَانُ خَالِدٌ مِنْ حُبِّنَا الْمُخَلَّدِ

يَا لَيْتَنَّا نَحْيَا كَمَا نَحْيَا طِيورُ الْغَرْدِ
أَنَا وَأَنْتِ وَالْهَوَى فِي عَالَمٍ مُنْفَرَدِ
لَوْلَاكِ يَا سَمْرَاءُ مَا حَمَلْتُ قَلْبِي بِيَدِي

¹²⁸ Khalid A. Suleiman, *a.g.e.*, s. 156.

وَسَحَرُ عَيْنَيْكَ سَرَى فِي الْأَفْقِ الْمُرَدِّ
هَلْ تَقْرَأِينَ الْحُبَّ فِي عَيْنَيَّ حُبَّ الْأَبَدِ
خُرُوفُهُ مِنْ لَهَبٍ وَنَارُهُ مِنْ كَبَدِي
هَذَا الزَّمَانُ خَالِدٌ مِنْ حُبِّنا الْمُخَلَّدِ

EĞER SEN OLMASAYDIN EY ESMER

*Kalbimi elimde taşıdım bir kavuşma için kanatlan,an,
Ömür dediğın yolda heba olan,
Bir düşten geri kalan.
Ey komşu! Nasıl olur da şiirinde sürgün şaire zulmedersin,
Senin ışığınla yarının dünyasını aydınlatan,
Çiçeklere ve bahara senin kokunu yayan.
Gözlerinin büyüğü çiçekli ufukta gece yürüdü,*

*Okuyor musun gözlerimdeki sonsuzluğın aşkını?
Harfleri ateşten, ateşi de ciğërimden,
Bu zaman,
Ölümsüz aşkımızla ölümsüzleşti.*

*Keşke ötüşen kuşlar gibi yaşayabilsek,
Ben, sen ve aşkla... Yalnız bize ait bir evrende,
Ey esmer! sen olmasaydın taşımazdım kalbimi elimde.*

Şairin “Dârî / Evim” şiirinde de yine evini yiten bir sevgili gibi tasvir eden Ebû Selmâ, bu sevgiliyi hep güzellikleriyle hatırlamakta olup, ona kavuşmayı ümit etmektedir¹²⁹.

داري

وَأَيْنَ أَحِبَّابِي وَسُمَّارِي	هَلْ تَسْأَلِينَ النَّجْمَ عَنْ دَارِي
خَالِمَةٍ بِالمَجْدِ وَالْغَارِ	داري التّي أَغْفَتْ عَلَى رُبُوعِ
فَعَطَّرَتْ أَيَّامَ آذَارِ	تَفْتَحُ الرَّهْرُ عَلَى خَدَّهَا
تُهْدِي إِلَيْهَا وَشْيَ اسْتَارِ	الشمسُ لَا تَضْحَكُ إِلَّا لَهَا
تَارِيخُ أَشْوَاقِي وَأَثَارِي	وَالثَّيْنَةُ الْخَضْرَاءُ فِي ظِلِّهَا
وَمُلْتَقَى الْجَارَةِ بِالْجَارِ	مَلْعُبْنَا يَوْمَ رَفِيفِ الْمُنَى
تُرْوِي حِكَايَاتِي وَأَخْبَارِي	وَالْعَيْنُ خَلْفَ الدَّارِ فِي الْمُنْحَنَى
مَهْوَى صَبَابَاتٍ وَأَسْرَارِ	دَرْبُ الصَّبَابِ لَوْ تَنَوَّرَتْهُ
يُغْفَدُ فِي أَطْرَافِ زُنَّارِ	الْأَمَلُ الْخُلُوعُ عَلَى رَحْبِهِ
أَحْلَامُ عُشَّاقٍ وَأَطْيَارِ	وَالْكَرْمُ مَا أَرْحَمَ أَفْيَائِهِ
أَكْرَمُ مِنْ طَلٍّ وَأَمْطَارِ	مِنْ عِرْقِ الْفَلَاحِ أَنْدَاؤُهُ
حَبَّاتُ أَكْبَادٍ وَأَبْصَارِ	وَالْبَيْدَرُ السَّمْحُ عَلَى صَدْرِهِ
مَنْشُورَةٌ فِي الْأَفْقِ الْعَارِي	أُغْنِيَةُ الرَّاعِي وَرَاءَ الرُّبَى
يَمُوجُ فِي أَنْغَامِ مَزْمَارِ	عَجَبًا لِلْحُبِّ مِلءَ الدُّنَى

فِيهِ لَطَى قَلْبٍ وَأَفْكَارِ	داري التّي تَوَشَّحَتْ بِالسَّنَى
إِلَّا صَرَغْنَا أَلْفَ جَبَّارِ	مَا خَطَرَ الْجَبَّارُ فِي سَاحِهَا
إِلَّا مَحَوَّنَا الْعَارَ بِالنَّارِ	وَمَا أَطْلَعَ الْعَارُ مِنْ مَوْطِنِ

¹²⁹ el-Kermî, a.g.e., s. 160.

مَا خَفَقَتْ عِنْدَ الْإِلَاقَا رَايَةً
كَيْفَ يَلُوحُ الْفَجْرُ بَعْدَ الدُّجَى
إِلَّا عَلَى مَوَكِبِ أَحْرَارٍ
إِنْ لَمْ تُلْحُ رَايَاتُ تُوَارٍ

دَارِي، وَفِي عَيْنِي بَعْدَ النَّوَى
خَضْبَةُ الْخُلْمِ بِالْوَانِهِ
أَلَا تَرَى خَيَالَهَا السَّارِي
فَخَضَّبَتْ بِالذَّمْعِ أَشْعَارِي
ضَحِيَّةُ الْحُسْنِ! وَكَمْ فِتْنَةً
جَارَ عَلَيْهَا مُدْعٍ بِالْهَوَى
وَالشَّعْبُ كَمْ مِنْ حَاكِمٍ بِاسْمِهِ
فِي عَيْنِهِ دَمْعَةٌ بِأَكِّ وَفِي
دَارِي لَيْسَ هَدْمَهَا ظَالِمٌ
فَإِنَّ فِي الْكَوْنِ الشَّطَايَا عَلَى
دَارِي لَيْسَ لَمْ يَنْكُحَهَا جَارِدٌ
تَجَنِّي عَلَى حَسَنَاءٍ مَعَطَارٍ
جَوْرَ عُدُوِّ فِي الْحِمَى ضَارٍ
يَظْلِمُهُ ظُلْمٌ سِنِمَارٍ
رَاخَتْهُ سِكِّينُ جَرَّارٍ
فِي وَجْهِهِ مَيْسَمُ دُولَارٍ
هَامِ الدُّرَى تَدْعُوا إِلَى الثَّارِ
فَالْعَالَمُ الْخُرُّ بَكِي دَارِي

EVİM

Sorar mısın yıldızlara, nedir haberleri evimin,

Nerede dostlarım ve sohbet arkadaşlarım?

Bir tepe üstünde uyuya kalan,

Onuru ve zaferi düşleyen evimin,

Yanaklarının üstünde çiçekler açtı.

Mart günlerine rayihalar yaydı.

Güneş sadece ona güler,

Perdelerin süsünü ona taktim eder.

İncir ağacının gölgesinde,

Özlemlerimin ve izlerimin tarihçesi.

Güzel çocukluğumuzun oyun alanı,

Komşu kızı ile buluşma yeri.

Evin ötesindeki virajdaki pınar,
Anlatır haberlerimi ve hikayelerimi.
Kızların yolunu bir incelesen,
Ne aşkları ne sırları gizler.
Tatlı umut, büyüklüğü ile bir kızın kemerine düğümlenir,
Bağın gölgeleri ne de şefkatlidir.
Orada aşıkların ve kuşların düşleri,
Yağmurdan çiyden daha cömertçe
Çiy gibi yapraklara düşen çiftçinin alın teri.
Geniş harman yeri üstünde,
Ciğerlerimizin ve gözlerimizin taneleri.
Çobanın şarkısı tepelerin arkasından çıplak ufka yayılıyor,
Ne tuhaf, dünyaları dolduran sevgi bir kavalın sesinde dalgalanıyor.

Düşüncelerin ve gönlün ateşinin parıltısı ile süslenmiş evimin sahasına,
Bir zorba girdi mi bin zorbayı öldürürdük.
Âr bir yerden belirince onu ateşle temizlerdik.
Hürler alayının sancağından başka,
Dalgalanmazdı bizde sancak.
Devrimcilerin sancağı dalgalanmazsa,
Karanlığın ardından nasıl söksün şafak?

Gurbette hep gözlerimin içindedir evimin hayali, göremiyor musun?
Düşün renkleri ile boyanmış evim,
Ben de şiirimi gözyaşlarımla boyadım.

*Güzelliğin kurbanıdır vatanım,
Çoğu zaman güzellik başına dert olur
Hoş kokulu güzellerin.*

Her iki şiirine de insansı vasıflar yükleyen Ebû Selmâ' nın, yazdığı özlem temalı şiirlerinin hepsinde çizdiği Filistin imajı benzerdir. Filistin, şairin ayrılmış olmayı kabullenemediği sevgilisidir. Aniden ve geri dönmek üzere Filistin'den ayrılırken beraberinde götürdüğü anahtarları Filistin'den ona kalan tek şeydir. Ebû Selmâ; baharda açan çiçeğiyle, rüzgarıyla, çocukluğunun harman yerleriyle, dağları ve ovalarıyla, pınarlarıyla ve kokusuyla güzelliğin vücut bulmuş hali olan ülkesine duyduğu büyük hasreti okuyucuya aksettirmekte oldukça başarılıdır.

3.7. Sosyal Temalı Şiirleri

Halkın nabzını tutan bir şair olan ve sosyal temalı şiirlerinde halkın iç dünyasına inen şair, “*el- Benefsecetu'l Yetîmetu / Yetim Menekşe*” şiirinde yıllar boyu yaşanan felaketlerin halkının ruhunu ne denli yaraladığını ve onların yaşadıkları üzüntünün boyutunu bir menekşe çiçeğinin hazin öyküsü üzerinden, kalplere dokunan naif bir dille anlatmaktadır:¹³⁰

البنفسجة اليتيمة

أَعْلَلُ قَلْبِي بِحُسْنٍ وَطِيبٍ	مَرَرْتُ عَلَى الْمَرْجِ قَبْلَ الْمَغِيبِ
تَمِيلُ عَلَى كُلِّ غُصْنٍ رَطِيبِ	رَأَيْتُ الْأَزَاهِيرَ فِي كُلِّ لَوْنِ
وَوَرْدٍ يُحَاوِرُهُ الْعَنْدَلِيبِ	فَمِنْ تَرْجِسٍ لَمْ يُبْجِ بِالْهُوَى
وَهَذَا النَّسِيمُ رَسُولُ الْحَبِيبِ	وَمِنْ يَاسْمِينٍ حَبِيبِ النَّسِيمِ
تَوَارَتْ فَلَيْسَ يَرَاهَا رَقِيبِ	وَبِتُّ أَسْأَلُ عَنْ زَهْرَةِ
وَنَمَّ عَلَيْهَا شَذَاهَا الْعَجِيبِ	سَأَلْتُ الطُّيُورَ فَأَوَمَّتْ إِلَيْهَا

أَخْتُ الْيَتِيمَةِ فَوْقَ الدُّرُوبِ	بِنَفْسَجَةِ الْمَرْجِ أَنْتَ الْيَتِيمَةُ
---------------------------------------	--

¹³⁰ a.e., s. 52-53.

أَمَالَ بِرَأْسِكَ ذُلُّ السُّؤَالِ وَلَا مِنْ سَمِيعٍ وَلَا مِنْ مُجِيبٍ
تَعِيشِينَ وَحْدَكَ فِي غُرْبَةٍ فَوَاحِشِرَتَا لِلْيَتِيمِ الْغَرِيبِ
تَطُوفِينَ وَالْدَّمْعُ فِي مُقَلَّتَيْكَ يُضِيءُ وَلَوْ فِي الظَّلَامِ الْبَهِيمِ

هَلُمِّيْ مَعِيْ فَهَذَا جَنَّةُ تُدَاوِي جِرَاحَ الزَّمَانِ اللَّئِيمِ
تَعَالِيْ أَسِرْ بِكِ بَيْنَ الزُّهُورِ تَرَقِّينَ بَيْنَ ظِلَالِ النَّعِيمِ
فَأُخْضُوكِ فِي الْمَرْجِ مُشْتَاقَةً وَحُبُّكُمْ فِي فَوَادِي قَدِيمِ
هَلُمِّيْ امْسَحِي الدَّمْعَ عَنْ مُقَلَّتَيْكَ وَسِيرِي إِلَى الدَّارِ دَارِ الْيَتِيمِ

YETİM MENEKŞE

Güneş batmadan önce çayıra gittim,
Güzel manzarası ve kokusuyla gönlümü ferahlandırmaya.
Rengarenk çiçekleri gördüm eğilirken nemli dallara,
Aşkını saklayan nergis,
Bülbülle konuşan gül,
Çiçeklerin arasında saklanan bir çiçeği sordum,
Kuşlara sordum, gösterdi yerini,
Rayihası onu ele verdi.
Sevgilinin habercisi ve meltemin sevgilisi yasemin çiçekleri
Çayırların menekşesi,
Sen bu yollar üstünde yetimsin, yetimdir kardeşin,
Boynunu eğmiş istemenin ezikliği,
Yoktur duyanın ve cevap verenin,
Gurbette tek başına yaşıyorsun, gurbetçisin
Vay haline gurbetçi yetimin,

Geziniyorsun,

Ve gözlerinin yaşı aydınlatıyor zifiri karanlığı.

Haydi gel benimle,

Burası yılların kanayan yarasını iyileştiren bir cennettir.

Gel diğer çiçeklerin arasında gezdireyim seni,

Bu cennet gölgelerinde dalgalansın yaprakların.

Kardeşin seni özlemiştir çayırda.

İkinizin sevgisi kalbimde kadimdir,

Haydi sil gözyaşlarını ve yürü yetim yurduna.

Şiirin matlaı diğer çiçeklerin mutluluğunu anlatarak başlamaktadır. İkinci beyitte ise, yol kenarında tek başına boynu bükük duran yetim bir menekşe çiçeğinin hüznüne yer verilmiştir. Menekşe, yoldan geçenlere ümitle elini uzatır fakat, elini tutan olmaz. Bu duruma şahit olan şair, menekşenin bu halini unutamaz ve onu teselli eder. Ona, uzaklardan onu gören birinin onu cömertçe mükafatlandıracağı müjdesini verir. Şiirdeki “yetim menekşe” Filistin halkını sembolize eder. Filistin halkının kalbi, başa gelen felaketlerden ziyade yalnız bırakmışlıktan; kendileri acıya gark olmuşken, soydaşlarının tasasız bir hayat sürmesinden ötürü yaralıdır. Şiirin son beytinde şair, halka aydınlık bir gelecek vaat ederek, çektikleri acılar karşısında onlara cenneti vaat etmektedir.

3.8. Çocuklar İçin Yazdığı Şiirleri

Ebû Selmâ, çocuklar için adını “ *Eğâni'l Atfâl / Çocuk Şarkıları*” verdiği bir şiir mecmuasına sahiptir. Neden çocuk şiirleri yazmayı tercih ettiğini kendisi şöyle açıklamıştır.

“Arap kütüphanelerinde çocuk şarkılarına büyük bir ihtiyaç vardı. Bu sebeple, Çocuklarımıza hayır işlerini, vatanımızı ve tabiatımızı sevdirecek; konuları ilgi çekici, hafif

vezinli, kolay anlaşılır, düşüncemizi iyi ve basit şekilde aktarmasını hedeflediğimiz bir şiir mecmuası çıkarttık. Böylece kıymetli evlatlarımıza karşı görevimizi yerine getirdik.”¹³¹

Bu şiirlerden bazıları sanatçılar tarafından bestelenmiştir.¹³² Şairin çocuklar için yazdığı şiirlere “Dârî / Evim”¹³³ adlı şiirini örnek verebiliriz:

داري

هل تعرفُ داري يا جاري ما أحلاها

يا ليتَ ترى غُرَفَ الدَّارِ ما أبهاها

الشَّمْسُ تَزُورُ مِنَ الطَّاقِ وَتُحَيِّنِي

وَتُسَعِّغُ بَعْدَ الْإِشْرَاقِ وَتُسَلِّينِي

وَنَسِيمُ الصُّبْحِ يُقَابِلُنِي بِشِدَا الزَّهْرِ

وَكَذَاكَ الطَّيْرُ يُنَاشِدُنِي بَعْضَ الشَّعْرِ

ما أجملَ رائحةَ الفلِّ والريَّحانِ

وَسُكُونِ الطَّيْرِ إِلَى الظِّلِّ فِي بُسْتَانِي

EVİM

Komşum,

Evimi bilir misin?

Ne kadar hoştur.

Keşke odalarını görebilsen,

Ne kadar güzeldir.

¹³¹ a.e., s. 128.

¹³² Abîd, a.g.e., s. 168.

¹³³ el-Kermî, a.g.e., s. 130.

Güneş pencereden girip ziyaret ediyor beni,

Ve beni selamlıyor.

Doğduktan sonra parlıyor,

Ve oyalıyor beni.

Sabahın meltemi çiçek kokusuyla karşılıyor beni,

Kuşlar da bana şiir okuyor.

Kokusu ne güzel Fesleğen ve yaseminin,

Kuşun duruşu ne güzel gölgesinde bahçemin.

Gelecek nesiller bugünün ve yarının çocuklarıyla inşa edileceği için, Ebu Selma bu çocukların vatan sevgisine ve şuuruna sahip olmalarını çok önemsemiştir. Bu şiiriyle, çocukların ülkelerini sevmeleri için Filistin'in güzelliklerini anlayacakları bir dille onlara göstermeyi amaçlamıştır.

SONUÇ

Arap dünyasının Hristiyan cemaatler vasıtasıyla XVII. yüzyılda Avrupa ile kurduğu ilişki Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle daha da güçlenmiş ve Arap edebiyatı, klasik çizgisinden çıkarak hızla modernleşmeye başlamıştır. XVIII. yüzyılda Osmanlı topraklarında birçok imtiyaz elde eden Avrupalıların Filistin'de eğitim faaliyetine başlamasına kadar bütün gelişmelerin gerisinde kalan Filistin şiiri, Batı kültürünün Filistinlilerin hayatına nüfuz etmeye başlamasının ardından tam anlamıyla çağdaş bir kimliğe bürünmeye başlamıştır.

Modern Filistin şiiri kavramının oluşmasına öncülük eden isimlerden biri de edebiyat dünyasında Ebû Selmâ lakabıyla tanınan şair Abdu'l Kerîm el- Kermî' dir. Şair, çocukluğundan itibaren klasik şiir ile iç içe olmuş ve ilk gençlik yıllarında iyi bir edebiyat eğitimi almıştır. Şiirlerinde klasik şiirin yapısını yapısı muhafaza etmiş, ancak içerik ve söylem bakımından farklı bir yoldan gitmiş ve böylece Filistin şiirine deyim yerindeyse taze bir kan getirmiştir.

İngilizlerin Filistin'de yönetimi ele geçirip bir manda hükümeti kurmasının ardından halkı mücadeleye davet eden ve duygu yoğunluğu yüksek hamasi şiirler yazan Ebû Selmâ, 1948 yılında yaşanan Nekbe' nin ardından Filistin halkının çoğu gibi vatanından çıkarılarak iltica etmek durumunda kalmıştır. Bu sebeple Ebû Selmâ Filistinlilerin yaşadığı gurbet, hasret ve yurtsuzluk hissini kendisi de bizzat yaşayarak bu duyguları şiirlerinde etkili bir biçimde işleyebilmiş sürgün bir halk şairidir. Nekbe öncesi ve sonrasında Filistin edebiyatında ele alınan konuları, muhadram bir şair olması sebebiyle Ebû Selmâ' nın şiirlerinde gözlemlememiz mümkündür. Halk kimseye duyuramadığı sesini, geniş kitlelere duyurabildiği için halk Ebû Selmâ' ya, Filistinlilerin nezdinde bereketi, gücü, heybeti, uzun ömrü ve verimli toprakları temsil eden “Filistin'in zeytin ağacı” unvanını vermiştir.

Arap ve dünya siyasetini yakından takip eden ve bir dönem siyasetin sol kanadında aktif olarak yer alan şair, her türlü gelişmeyi bir tarihçi titizliğiyle şiirlerinde işlemiştir. Örneğin; Filistin'in taksim edilme kararı çıktığında “*et- Taksîm / Taksim*” adlı şiirini, manda hükümetinin Suriye'de halkı Fransızlar'a karşı kışkırtması sebebiyle de “*Kulluhu İsti'mar / Hepsi Sömürge*” adlı şiirini, Arap liderlerinin dış

güçlerin kölesi haline gelişini anlattığı “*Lehebu’l Kasîd / Şiirin Alevi*” adlı şiirini yazmıştır. Bu yönüyle Ebû Selmâ, bir neslin hafızası kabul edilmiştir ve hem dışarıda hem öz yurdunda garip ve sürgün olan halkın yaşadığı acıları yeni nesillere ustaca aktarmıştır.

Ebû Selmâ, Nekbe öncesi yazdığı epik şiirlerinin yerini Nekbe’ den sonra lirizme bırakmasıyla modern Arap edebiyatının bir altı türü olan “vatana dönüş edebiyatı”nın öncüsü kabul edilmektedir. Ebû Selmâ’ nın açtığı bu yeni yolu takip eden yeni nesil edebiyatçıların en tanınmış isimleri – ülkemizde de yakından tanınan- Mahmûd Dervîş ve Ğassan Kenefânî’ dir.

Filistin davasını yerel sınırlara mahkûm etmeden, bunun bütün Arapların ortak meselesi olduğunu her yerde ve her zaman dile getiren Ebû Selmâ, Hristiyan Arapları da Filistin davasının dışında bırakmayarak özgürlüğün meşakkatli yolunda Müslümanların ve Hristiyanların yan yana yürümesini arzulamıştır. Sürgünde doğmuş ve vatanını göremeden yaşamış Filistinlilere ve diğer insanlara şiirden bir vatan tablosu çizen Ebû Selmâ, onların Filistin’i hafızalarında yaşatmalarını mümkün kılmıştır.

KAYNAKÇA

Abîd, Subhî Muhammed:	Şi'ru Abdi'l-Kerîm el-Kermî "Ebî Selmâ" ve Hasâisuhu'l-Fenniyye , Dâru'ş-Şeymâ Li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2009.
Akgün, Atıf:	Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme , Transnational Press, London, 2015. Çevrimiçi: www.gocdergisi.com .
Bastille:	Ana Britannica , Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1993.
Bitlo, Ghada Ahmad:	Ebû Selmâ Hayâtuhu ve Şi'ruhu , Haz. Husam el-Hatib, Dâru'l Atlas Lid'dirâsât Ve't-Terceme Ve'n-Neşr, Şam, 1987.
ed- Debbağ, Mustafa Murâd:	Bilâduna Filistîn , Matbuatu Rabîtatî'l-Câmiyyin, Amman, 1973.
el- Esed, Nâsir ed-Dîn:	el-İtticâhâtü'l-Edebiyye el-Hadîse fî Filistîn ve'l-Urdun Hattâ Seneti 1950 , Dâru'l-Fethi li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Ürdün, 2009.
el- Fâr, Mustafa:	Eş-Şâ'ir Ebû Selmâ - Edîben ve İnsânen , el-Muessesetu'l-'Arabiyye Li'd-Dirâsât Ve'n-Neşr, Beyrût, 1985.
Halef, Ali Huseyn:	Ebû Selmâ Zeytûnetu Filistin , Menşûrâtü'l-Esvâr, Akka, t.y.
Haurani, Albert:	Arap Halkları Tarihi , yay. haz. Tanıl Bora, çev. Yavuz Alogan, İletişim Yay., İstanbul, 2008.
Jayyusi, Salma Khadra:	Trends and Movements İn Modern Arabic Poetry , E. J. Brill, Leiden, 1977.

Jayyusi, Salma Khadra:	Modern Arabic Poetry an Antology , E. J. Brill, Leiden, 1987.
Karaman, M. Lütfullah:	Filistin, DİA , TDV Yayınları, İstanbul, 1996.
Karaman, M. Lütfullah:	Siyonizm, DİA , TDV Yayınları, İstanbul, 2009.
Kasalak, Kadir:	İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası , S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta, 2016/3, sy. 25, s. 71. Çevrimiçi: www.dergipark.gov.tr (20.03.2019)
el- Kâsımî, Zâfir:	Mektebetu Anber: Suverun ve Zikrayâtun Min Hayâtina's-Sekâfiyye ve'l-İctimâi'yye , el-Matbaa'tu'l - Kâsûlîkiyye, Beyrut, 1964.
el- Kermî, Abdu'l Kerîm - Ebû Selmâ:	Dîvânu Ebî Selmâ , Dârul'l-Avde, Beyrut t.y.
el- Kermî, Abdu'l Kerîm - Ebû Selmâ:	Kifâhu Arabi Filistîn , y.y., Filistin, t.y.
el-Kermî, Abdu'l Kerîm - Ebû Selmâ:	Ahmed Şâkir el- Kermî Muhtârât min Âsârihi'l Edebiyye Ve'n Nakdiyye Ve'l Kasasiyye , Mektebetu Atlas., Şam, t.y.
el- Ustâ, Âdil:	Edebu'l-'Aidîn – Tesâulât ve Kiraat , Dâru'r-Rakmî, y.y., 2005.
el- Ustâ, Âdil:	Edebu'l-Mukâveme Min Tefâuli'l-Bidâyât İlâ Haybeti'n-Nihâyât , Muessesetu Filistîn Li's- Sekâfe, Dımaşk, 2008.
Kenefânî, Ğassan:	Ricâlun Fî's Şems , Dâru'l Menşûrâtî'r-Rimâl, Kıbrıs, 2015.

Kızılcık, Abdullah:	Vatana Dönüş Edebiyatı'nın Doğuşu Ve İyad Hayatileh İle Maram Al-Masrî'nin Şiirlerinde Vatan Teması , Demavend Yay., Aralık, 2018, İstanbul. www.famer.istanbul.edu.tr (01.03.2019)
Köse, Feyza Betül:	Osmanlı Döneminde Beytûlmakdis'te Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri , Journal of İslamicjerusalem Studies, 2017. Çevrimiçi: www.dergipark.gov.tr (12.02.2019)
Ortaylı, İlber:	Batılılaşma Yolunda , İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2015.
Pappe,İlan:	Arab-İsraeli Conflict 1947-1951 , I.B Tauris Publishers, London, 1992.
Sulaiman, Khalid A.:	Palestine and Modern Arab Poetry , Zed Books Ltd., London, 1984.
Tekdal Fildiş, Ayşe:	Birleşmiş Milletler'in Taksim Kararı ve İsrail Devleti'nin Yaratılışı , Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2012. Çevrimiçi: www.dergipark.gov.tr (14.04.2019)
Ürün, Ahmet Kâzım:	Modern Arap Edebiyatı , Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2015.
Yâgî, Abdu'r-Rahmân:	Hayâtu'l-Edebi'l-Filistînî'l-Hadîs Min Evveli'n-Nahdati Hattâ Âhiri'n-Nekbe , el-Mektebu't-Ticârî, y.y., t.y.
Yalar, Mehmet:	Modern Arap Şiiri , Arasta Yay., Bursa, 2003.

Yalar, Mehmet:	Hazırlayıcı Faktörler Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş , Emin Yay., Bursa, 2009.
Yazıcı, Hüseyin:	Göç Edebiyatı Doğuyu Batıya Taşıyanlar Ortadoğu Hristiyan Arap Edebiyatçılarının Batıdaki Öncü İsimleri , Kaknüs Yay., İstanbul, 2002.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp/, Çevrimiçi: (12.03.2019)

<http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=68392>,

Çevrimiçi : (09.05.2019)

<https://media.timeout.com/images/103513221/750/422/image.jpg>, Çevrimiçi:

(15.05.2019)

http://www.ppp.ps/ar_page.php?id=152ef9by22212507Y152ef9b, Çevrimiçi:

(01.07.2019)

https://www.aljazeera.net/mritems/images/2010/11/8/1_1023649_1_34.jpg,

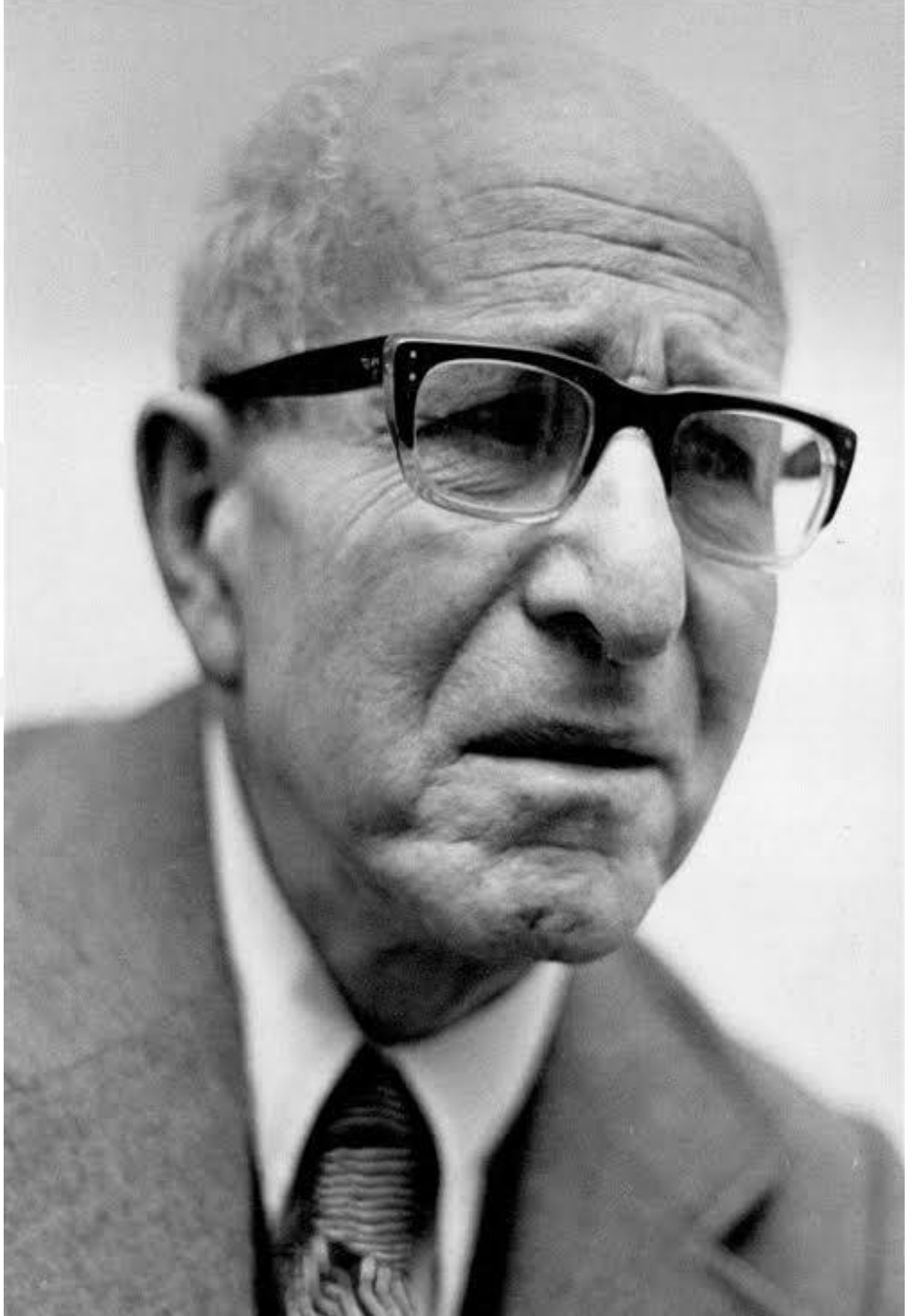
Çevrimiçi: (02.07.2019)

<https://i.pinimg.com/originals/b0/7a/7a/b07a7a33cc4cfbd142a241c65ad6fd53.jpg>,

Çevrimiçi (06.07.2019)

<https://antlasmalar.com/san-remo-konferansi/> Çevrimiçi: (20.03.2019)

EKLER: RESİMLER

Resim 1: Ebu Selmâ

Resim 2: Moskova- Ebu Selma, Mahmut Derviş ve Hana Nakara.

Resim 3: Tulkarim – Şehir Merkezi.

Resim 4: Tulkarim - Osmanlı Döneminden Kalmış Olan Bir Yapı.

Resim 5: Tulkarim- İstanbul - Hicaz Demir Yolu Tüneli.

Resim 6: Şam- Anber Mektebi

Resim 7: Kudüs- Ömeriyye Medresesi

Resim 8: Kudüs – Mükkebir Dağı'na İnşa Edilen İngiliz Yahudi Delegenin Sarayı.

(Günümüzde B.M. binası olarak kullanılmaktadır).

Resim 9: Mükebbir Dağı'ndan bir görünüm.

Resim 10: Mükebbir Dağı'nın panoramik görünümü.

Resim 11: Nablus - İstanbul- Hicaz Demiryolu Mesudiye İstasyonu.

Resim 12: Nablus - Mesudiye İstasyonu' nun Tabelası.

Resim 13: Hayfa – Şehir merkezi.

Resim 14: Akkâ – Tarihi Akkâ Limanı